

LAVAR 02

**RONAN AR GLEW - ERWAN GWEGEN - ABANNA
GOULVEN PENNAOD - ABENNEZ - KREIZENN IMBOURC'H
STURYEZHOURIEZH S.A.D.E.D.**

PREDER

Kaier 92-94

C'hwevrer-Ebrel 1967

TAOLENN

RONAN AR GLEW

Emdroadur stummoù an eilragor e rannyezh Gorre-Leon	3
---	---

ERWAN GWEGEN

A-zivout an azlavar barzhoniel	19
--------------------------------------	----

ABANNA

Notennoù a-zivout keal ar stuzegezh	26
---	----

GOULVEN PENNAOD

An aroueziadurioù yezhoniel evit studiañ ur yezh	30
--	----

ABENNEZ

E-sigur Lennegezh rannyezhel bro-Ereg	38
---	----

GOULVEN PENNAOD

An niver gramadegel e brezhoneg	55
---------------------------------------	----

KREIZENN IMBOURC'H STURYEZHOURIEZH S.A.D.E.D.

Arouezioù amlizherennel	67
-------------------------------	----

GOULVEN PENNAOD

Ar c'hwezhennoù gweuz-dent hag al ledsonennouù gweuz	72
--	----

RONAN AR GLEW

EMDROADUR STUMMOÙ AN EILRAGOR E RANNYEZH GORRE-LEON

§ O. Envel a reomp **eilragor** an or eus ar verb azonet er yezh lennek a vremañ gant *-f-e-* (BrE. *-h-e-*)¹, bet anvet ivez "doare-sujañ", "doare-divizout"¹, "doare-hetiñ"², hervez an arverioù anezhañ pe ar ster a ziskoueze. Amañ da heul e pledomp gant stummoù an eilragor e rannyezh Gorre-Leon hag evit se hon eus dibabet peder oberenn anavezet ar yezh anezho evel skouerioù feal eus ar brezhoneg a gomzed er mare hag el lec'h ma voent skrivet :

Skrivagner	Genidik eus	Oberenn studiet	Bloaz	Berradur
BRIZ Charlez	Lanhouarnev	Heuryou Brezonec ha Latin, composet quen e Pros quen e Guers e faver ar Bobl simpl.	1712	HB.
KEPENVEYER Paskal	Roskov	Ar Farvel Goapaer	≈1760	FG.
MORVAN Goulven	Ar Forest-Landernev	Scol ar Maro Mad	1865	SAM.
UGUEN Yann	Gwiseni	Buhez Mikael an Nobletz	1929	BMNO.

War o divout e lennfer ABEOZEN, *Damskeud eus hol lennegezh kozh*, Brest 1962, pp. 58 ; 51-52 ; *Istor lennegezh vrezhonek an amzer-vremañ*, Brest 1957, pp. 78 ; 72.

Heuliet hon eus urzh istorel an emdroadur ha studiet :

1° an azon krennvrezhonek *damviret*.

2° an azon eilragorel *steuziet*, etre sonennoù pe goude kensonenn.

3° an azonadur *arnevez /f/*, etre sonennoù, goude kensonenn, er verboù *bout* ha *devout*.

Evit degas ar studi-se ez eus bet roet un alberz eus orin hag emdroadur kent an azon.

§ O.1 Orin an azon.

¹Sl. La01 78-83.

²VB 95-99

Sellet e vez an eilragor evel ur stummadur nevez e-keñver ar c'hengeltieg ha diazezet war ar bonragor gant dibennoù ampervezh³. Hemañ a ranker studiañ neuze evit a sell ouzh an azon.

Bez' e oa e kengeltieg ur subjunktiv en -s a gaver splann en heniwerzhoneg, met n'eo bet miret er yezhoù predenek nemet en un nebeut furmoù krKb. *gwares* (= hIw. *fo-ress* < **wo-ret-s-ti*) "e c'hell skoaziañ" ; *ryres* (sl. hIw. *ress-* ; eus **ro-ret-s-ti* "e c'hell redek" ; *duch* (< **deuk-s-ti*) "e c'hell degas" ; *gwnech* (< **gwrech* < **wreg-s-ti*) "e c'hell ober". Dezhou e c'haller stagañ hKb. *rydecho* ha Br. *tec'het* (< **tek-s-*), ur verb a-bezh o vezañ bet adstummet diwar ar subjunktiv kozh⁴.

Degaset eur da welout e trede gour unan ar bonragor predenek un dibenn **asā* - kemplezh e orin : *-s- o vezañ azon an s- subjunktiv, *-ā- hini an ā-optativ-subjunktiv, hag an -a- damouezh ur c'harloc'hegenn (laringalenn) strewet a-ziwar ar gwrizennoù dibennet gant ur c'harloc'hegenn. Talvout a ra evit ar c'herneveg hag ar brezhoneg ; un tammig disheñvel eo evit ar c'hembraeg ma kaver krKb. *-hoe* < hKb. **hoi* levezonet gant ar verb bout. Forzh penaos, en teir yezh predenek ez eus bet da gentañ, lakomp a-raok kreiz ar c'hwec'hvet kantved⁵, un -s- etresonennel a droas neuze da -h- ent-reol.

§ 0.2. An eilragor er predenegóù krenn.

Reiñ a reomp amañ dispelegadur an eilragor en teir yezh predenek da vare ar grennyezh⁶ (skoueriekaet hon eus evit ar c'hrenngerneveg) :

Krenngembraeg	Krenngerneveg	Krennvrezhoneg
car(h)wnr	carren	galhenn
car(h)ut	carres	galhes
car(h)ei	carre	galhe
car(h)em	carren	galhemp
car(h)ewch	carreugh	galhech
ker(h)ynt	carrens	galhent
ker(h)it		galhet

En henvrezhoneg ne gaver nemet ur skouerenn : *bline* sp. "hebesceret" evit **blinhe* hep mar ebet⁷.

Setu amañ da heul furmoù ar verb *bout* hag ar verb *devout*⁸ :

³War an divoud-se, gw. IEOCV 1 145-156 a verraer amañ. Reizhañ a ra VKG 2 356, CCCG 288.

⁴IEOCV 130-131 ; G-MW 128.

⁵5. IEOCV 149 o taveñ da LHEB 521.

⁶GMW 115 ; LICC 55, 57 ; LILIC 42.

⁷VBE 307 ; DGV 86.

⁸GMW 138 ; LICC 59, 64 ; LILIC 44, 48.

Krenngembraeg	Krenngerneveg		Krennvrezhoneg	
bewn	ben, bethen	am be	benn	m be
be(h)ut, byhut	bes	an geffe	bes	z ve
bei, pei	be	-gyn-ve	be	en deffe
beym	ben, beyn		bemp	on be
beynt	beugh		bech	ouz be
bythit	bens		bent	ho deffe
			bet	

Evit an henvrezhoneg ez eus 3.un. *bei*, ha 3.1s. *bint* (?) ⁹

§ 1. An azon /h/ damviret.

§ 1.1 An azon /h/ etre sonennoù.

Miret e voe an azon /h/ etre sonennoù betek dibenn ar 16t ktvd, sk. *dlehenn*, *dlehes*, *dlehe*, *dlehemp*, *dlehech*, *dlehen*¹⁰ eus J. (1530) ha M. (1519). E Ca. 9 e kaver *dleffen* er 1.un., met techet e oa ar verb *dleout* da vezañ displeget hervez skouer *bout*, sk. ‘*e tleffoas*’ = e tlees (BD. 1882), ‘*dleffoa*’ (BD. 1862), h.a.¹¹, ha n’eur ket evit tennañ arguzenn eus ar stumm-mañ.

Mar barner diouzh HB. ez ae da get ar reizhiad eeun-se e derou an 18t ktvd. E 1712 ne oa an /h/ etresonennel met un aspadenn e Gorre-Leon, rak, mar seller ouzh ar stummouù skrivet un -*h-* enno e HB. e spurmanter :

1° ez eus nebeut anezho : 8 hepken ;

2° emaint bodet en un arroud, ar salm 7 (HB. 589-91), ar c’halz anezho : 6/8 ;

3° ez eus ur verb (*deuhe*), o reiñ 5 skouerenn.

Setu an daolenn glok anezho :

<i>deuhe</i>	<i>savetehe</i>	<i>erruhe</i>
589/12	589/15	Pajennoù digor : "An deizioù"
589/22	591/24	
589/26		
591 /21		
293		

An /h/-se a hañval bezañ bet kreñv a-walc’h hag o tennañ da /v/ marteze evel m’en diskouez ar skrivad *c’h* :

‘*Pa zeuc’he ar mor* () da sevel e vouagou, n’hor bezo aon ebet’ HB.293

Mat eo gouzout ives ez eo Briz ur skrivagner henstummidik evel Morvan, ha diwar an hevelep abegoù : troetoc’h eo ouzh ar yezh lennek eget ouzh ar yezh komzet ; “paotred

⁹VBEG 322.

¹⁰GIB 535-36. Skouerenoù tennet, bep ei1, eus J. 18, M. 678, M. 86, M. 2165, M. 1235, M. 1884.

¹¹GIB 534.

o levrioù" int o-daou. Stag eo - ha start - ouzh an hengoun lennegel krennvrezhonek, moarvat dre ma 'z eo latineger ; kedoriadur ar ragor en diskouez ; den eus an argoad eo evel Morvan muiget Kerenvieier, un arvoriad glan anezhañ evel Uguen. Buanoc'h eo aet war-raok an emdroadur en arvor hanternozel eget e diabarzh ar vro, Kernev o chom kalz war-lerc'h evel ma welimp bremaik. Da grediñ eo hon eus e HB. stad ar yezh e Gorre-Leon war-dro 1675 pe neuze e ranker anzav ez emdroas trumm ar yezh etre 1712 ha 1760.

o

§ 1.2 An azon /h/ anataet goude kensonenn ar bonad.

Er gerioù o tont diwar ar predeneg (keltiek pe latin an orin anezho) e veze dibennet ar bonad peurliesañ gant ur gensonenn heglev en abeg da wanadur ar c'henzonennou etresonennel bet c'hoarvezet en eil hanterenn ar 5t ktvd.¹², betet /d/ da skouer, ha neuze, kenstok an heglevenn ouzh an /h/ a roe un amglevenn : /dh/ > /t/. E strolladoù zo evel /nk/ [ŋk], /rθ/ (hemañ o tont eus [rθ] pe eus [rð])¹³, /rs/, /n°/, /l°/, /r°/ hag er gerioù amprestet diwar ar c'hrennc'halleg e kaved un amglevenn. E krennvrezhoneg e veze anat c'hoazh an analadur evel m'en diskouez splann ar skrivadoù evel *gallhe*, *clevhe*, *disprissh*, *carhe*, h.a., met da vare Briz e oa deut /h/ da /Ø/ goude un amglevenn ; 49 skouerenn a gaver :

/k/	3	:	rancac'h 27; patricac'h 28; clasquemp 658;
/t/	11	:	combate 466; consantemp 489; conte 496; ententem 672; meritem 234; meritemp 422; respetemp 562; seblante 142; permette 213; asistemp 76; couste 275;
/s/	5	:	adressempt 57; fournisce 55; languisse 450; perissen 497; trahisset 101;
/χ/	/x/1	:	trec'he 52B (un hevelep skrivad, c'h, zo da /x/ ha da /χ/);
/l°/	23	:	colle 437; collemp 227; gallen 676, 162B; galle paj. dig., 441, 593 (div wezh); gelle 657,666,176,223; gallac'h paj. dig., 30, 681; gallent 154, 172; gallet 50, 56, 138, 274, 441, 683;
/n°/	1	:	tennac'h 684;
/skl/	1	:	riscle 579;
/rn/	1	:	espernac'h 657;
/fr/	1	:	soufre 584;
/rθ/	1	:	querzen 596;
/m/	1	:	destume 362.

¹²LHEB 560-1.

¹³La01 144.

Evit ar 49 stumm diaraok n'eur ket evit lavarout hag-eñ ez int furmoù an eilragor pe an eilgevor ; forc'hellek int hag amjestr an arver anezho. Padus int bet evelkent evel ma welimp.

Ar c'haletadur a vezher avat gant skrivadoù ar c'hensonennou all, o tiforc'hañ evel-henn an eilragor diouzh an eilgevor :

eilgevor	eilragor
<i>mede</i>	<i>mete</i>
<i>care</i>	<i>carre</i>

Met ne c'hoarvez ket bep tro : en holl 115 stumm diwar 132 a ziskouez anat ar c'haletadur en HB. Setu ar roll anezhe :

1	/n°/	::	4	/n/	:	soutenne 458 ;
1	/l°/	::	2	/l/	:	gwelle 75 ;
10	/š/	::	3	/ž/	:	digourache 53A ; displichen 156B ; disprichemp 216 ; disprichac'h 182 ; douche 372 ; obliche 213 ; pliche 91A ; scriche 244 ; serviche 630 ; sonchen 174 ;
19	/r°/	::	7	/r/	:	carren 451, carre 148, 159, 442, 566 ; carremp 70, 479 ; larren 234, 272 ; larvre 586 ; larremp 219 ; larret 222 ; labourren 41 ; labourre 340, 355 ; quemerre 657 ; quemerremp 561, 634 ; considerren 495 ;
15	/θ/	::	O	/ð/	:	disquezzen 101 ; couezzen 101, 441, 664 ; couezze 98, 610 ; couezzemp 289, 301, 481, 626, 628, 684 ; couezzac'h 240 ; couessac'h 476 ; kuzze 496 ;
7	/s/	::	O	/z/	:	choassen 251 ; choasse 157 ; dilessen 157, 168 ; lesse 437 ; opossen 442 ; komsen 174 ; 14 ¹⁴
2	/t/	::	O	/d/	:	mete 362 ; petemp 572.

Evel-se, diwar 72 furm echuet ar bonad anezho gant un heglevenn, 55 zo aet da em-glevenn en eilragor dre levezon an /h/ azonel.

§ 1.3 Kaletadur /v/

E-touez ar bonadoù dibennet gant un heglevenn e ranker sevel ur studienn a-ziforc'h evit ar re dibennet gant /v/ en abeg da niver ar furmoù ha da'n tonkad zo bet e hini e nevezadur an eilragor.

Niverus eo ar verboù oc'h echuiñ gant /v/ : 20 dre gant eus an holl verboù oc'h echuiñ gant ur gensonenn hervez ur feurjer savet diwar HB., FG., SAM.. Bez 'ez eus anezho ur bloc'h start e-keñver bruzun ar furmoù all gant /d o z ž .../. ouzhpenn se, lakaet

er-maez 4 anezho, dic'hallekadurioù anezho : *conserve* 355, *observent* 384, *reservemp* 572, *poursuiven* 103, e tiskouezont holl, 53 anezho, un arouez a galetadur.

Peurliesañ, e brezhoneg raknevez evel e krennvrezhoneg, e oa aroueziet /vh/ = /f/ gant *ff* etre sonennoù ha gant *f* goude ur gensonenn. En HB. e kaver *ff* 41 wezh hag *f* 5 gwezh. Setu an daolenn anezho :

1°) Verboù savet diwar bout

36 *gouzout* (krBr. *gouzuout*, hBr. *gudbut*)

5 *gouffen* 151, 155, 157, 495 (div wezh) ;

1 *gouffes* 52 ;

15 *gouffe* 20, 22, 107, 167, 223, 248, 250, 505, 530, 604, 607, 674 (div wezh) ;

7 *gouffemp* p. dig., 142, 143, 144, 355, 422, 573 ;

5 *gouffac'h* 74, 111, 113, 175, 189 ;

2 *gouffet* 30, 72 ;

1 *goufer* 632 ;

3 *falout* : *falfe* 205, 594, 603 ;

1 *talvout* : *taffent* 74 ;

1 *c'hoarvout* : *c'hoarfe* 558 ;

2°) Diwar un orin all : 5

4 *kavout* : *caffen* 152 ; *caffe* 593 ; *caffac'h* p. dig., 657 ;

1 *sevel* : *saffent* 600.

Evit tizhout ar 53 stumm hon eus komzet anezho e ranker stagañ daou verb all o deus o bonad gant w : *klevout*, Kb. *clywed*, Kn. *clewes* ; ha *mervel*, Kb. *marw*, Kn. *merwel*, rak e BrL. e oa aet dija w da /v/. Merzhout e kaver peurliesañ krBr. *ff* en eilragor ar verboù meneget er roll a-zioc'h, hogen peurliesañ ives *cleuhe* ha *maruhe* ar pezh a c'hell lakaat da grediñ e oa graet un diforc'h etre [vh] = /f/ ha [wh] = /wh/ pe //.

5 *klevout* : *cleffen* 641 ; *cleffe* 128 ; *cleffac'h* 171, 192, 652 ;

2 *mervel* : *marfen* 23 ; *marfac'h* 26.

Gwelout a reer niver bras ar furmoù e /f/ e-keñver an holl furmoù all e derou an 18 ktvd.

/f/ 53 ! /l°/ 24 /s/ 12 /θ/ 15 /r°/ 20 /š/ 10

/v/ 4 ! /l/ 1 /z/ - /o/ 0 /r/ 7 /ž/ 3 h.a.

Anatoc'h eo c'hoazh pa seller a-dostoc'h :

1° Niverusoc'h ar gerioù disheñvel er rummad /vh/ = /f/ eget e pep rummad all, eget /l°/ da skouer : *galle* oc'h ober ar bern anezho (23/27) ; en /f/ e kaver 8 verb disheñvel.

2° Ar verboù eus ar rummad /vh/ = /f/ zo gerioù pemdeziek hag uhel war un dro ; kavet e vezont e daou levr ken disheñvel an eil diouzh egile evel ma'z eo FG., ur pezh-c'hoari fentus divergont a-walc'h, ha HP. ul levr a zevosion.

3° Ar gerioù eus ar rummad /vh/ = /f/ zo anezho gerioù brezhonek mat, gwriziennet start er yezh, e-lec'h ma kaver er rummad /t/, da skouer, 11 ger gallek diwar 13, dezho nemeur a chañs da levezonañ don ar yezh.

Evit an abegoù-se e tlee da'n azon nevez /f/ en devout un tonkadur dibar : saveteiñ an eilragor brezhonek lakaet en arvar e derou an 18t ktvd. pa steuzie a-nebeudoù pep diforc'h etre eilragor hag eilgevor diwar wanadur an /h/ azonel. Gouzout a reer ez eo aet krenn da get e kembraeg, na ziforc'her ket ken eilragor diouzh eilgevor, ha se adalek marevezh ar c'hrenngembraeg¹⁵, nemet er verboù *mynd* "mont", *gwneud* "ober", *dyfod* "dont" ha *bod*¹⁶.

§ 2. Steuziadur an azon /h/.

Studiañ a raimp da gentañ steuziadur an azon /h/ etresonennel, an hini ar muiañ en arvar ; ha goude steuziadur /h/ war-lerc'h ur gensonenn.

§ 2.1 Steuziadur an /h/ etresonennel.

Diwar 74 furm ma'z eo etresonennel an /h/, 56 o deus kollet o azon ; peurheñvel int stummet ouzh furmoù an eilgevor : ouzhpenn an 2/3 enta. Ha c'hoazh n'eo ket ken anat an droug dre ma'z eo bet degaset an azon nevez /f/ e gerioù zo. Rak dre ma'z ae ar yezh war ziskar diouzh un tu, e veze dreset diouzh un tu all. Ur studi eus an arverioù avat a ziskouez anat ez eus bet arveret an eilator e -je- meur a wezh e meur a lec'h evit an eilragor, o freuzhañ evel-henn an enebadur sklaer eus ar c'hrennvrezhoneg etre -se- ha -he-.

En HP. e steuz /h/ etresonennel koulz lavaret bepred, lakaet er-maez ar furmoù aspadel meneget a-zioc'h (*deuhe*, *savetehe*, *erruhe*) ha *dleffe*, a studiimp pelloc'h. Ur marevezh a ziskar a dreuzer enta e derou an 18t ktvd. :

¹⁵GMW 128.

¹⁶WG 329.

<i>antren</i>	:	<i>antreac'h</i> 108 ;
<i>dont</i>	:	<i>deuen</i> 41, 91, 104, 156, 158, 251 ; <i>deue</i> 211, 237, 287, 338, 596 ; <i>due</i> 166 ; <i>deu</i> 83 (gwerzenn) ; <i>deuemp</i> 281, 665 ; <i>deuac'h</i> 90, 94, 108, 235, 363, 638, 657 ; <i>deuent</i> 587 ; <i>deuet</i> 276 ; <i>duêt</i> 169 ;
<i>erruout</i>	:	<i>errue</i> p. dig., 182 ;
<i>distreiñ</i>	:	<i>distroe</i> 264 ;
<i>rreiñ</i>	:	<i>roe</i> 280 ;
<i>komuniañ</i>	:	<i>communie</i> 438 ; <i>communiet</i> 441 ;
<i>krial</i>	:	<i>crien</i> 472 ;
<i>dilivriñ</i>	:	<i>dilivrie</i> 589 ; <i>dilivrye</i> 591 ;
<i>mont</i>	:	<i>aen</i> 144, 654 ; <i>ae</i> 274 ; <i>ac'h</i> 74 ; <i>eac'h</i> 183 ;
<i>ober</i>	:	<i>graen</i> 18, 94, 174, 449, 671 ; <i>grae</i> p.dig., 132 ; <i>graëmp</i> p.dig., 74, 209 ; <i>graec'h</i> 131, 154, 161, 182, 236 ;
<i>pourvez</i>	:	<i>pourvaen</i> 173.

§ 2.2 Steuziadur an /h/ goude ur gensonenn wan.

/ž/	:	3 gwezh, <i>pligent</i> 74 ; <i>plige</i> 91 ; <i>neglige</i> 168 ;
/r/	:	6 gwezh, <i>caremp</i> 561 ; <i>lavaren</i> 658 ; <i>lavarer</i> 222 ; <i>labourac'h</i> 41 ; <i>laouret</i> 200 ; <i>desirac'h</i> 26 ;
/l/	:	1 wezh, <i>taulet</i> 205 ;
/n/	:	4 gwezh, <i>comprenac'h</i> 369, <i>yunac'h</i> 74, <i>canent</i> 613, <i>obtenent</i> 17 ;
/v/	:	4 gwezh, <i>conserve</i> 355, <i>observent</i> 384, <i>reservemp</i> 572, <i>poursuiven</i> 103.

En holl, diwar 72 furm e steuz 18 azon. Ur furm azonet nevez hepken evel ma welimp, *carfe*. An diskar n'eo ket ken gwazh ha ma'z eo er rummad diaraok.

§ 2.3 Aspadennoù an azonadur nevez gant Briz.

En HB. 123 furm diwar 250 zo forc'hellek o ster : eilgevorioù int kenkoulz hag eilragorioù. Emañ enta an dispiegadur-verb en arvar. Met kroget e oa a-benn-neuze an eilragor da wiskañ ur furm nevez o kemer /f/ da azon, ar pezh a oa reizh gant ar bonadoù e /v/, hag i 20 dre gant eus ar verboù evel hon eus gwelet. Daoust m'emañ yezh Briz war-lerc'h yezh komzet e gornbro hag e amzer, e weler koulskoude e tegemer eñ ives azon nevez zoken e furmoù ma'z eo nebeut gortozet. Unnek skouer ez eus evel-se eus un adazonadur dre hañvaladur :

<i>dleout</i>	:	<i>dleffen</i> 47, 138, 440 ; <i>dleffe</i> 84, 142, 144, 199, 438, 684 ; <i>dleffer</i> 209 ;
<i>karout</i>	:	<i>carfen</i> 136.

E gwerzennoù e kaver *carfen* :

Rac da viret ar moc'h
 En deus bet ma c'hasset
 Hac e *carfen* pelloc'h
 Dibri eus o bouet.

Souezhus a-walc'h eo ar stumm-se, hag e c'haller soñjal ez eo deut diwar ur c'hemmesk etre *f* ha *s*, a skrived damheñvel. Ur fazi moulerezh e ve neuze evit *carsen* "karjen".

Evit a sell ouzh *dleffe-*, sl. § 1.1 a-zioc'h.

Taolenn-gendastum evit an emdroadur en. HB.

Azon	/h/	Kaletadur	Ø	/f/ nevez	hollad
Etresonennel	8		56	10	74
Goudekensonennel		108	67	1	176

§ 3. Ar verboù bout ha devout.

§ 3.1 Ar stummoù.

Lakaet er-maez an eil gour unan *bêfes* ez eo reizh-kenan eilragor an daou verb en HB. Setu an daolenn o tastum ar stummoù.

Gour		<i>bout</i>	Niver ar stummoù	<i>devout</i>
Un.	1	ben	18	10 'm be!
	2	bêfes	1	
	3	be	148	12 () deffe
Ls.	1	bemp	9	4 hor be
	2	beac'h	20	18 ho pe
	3	bent	3	1 () deffe
Dg.		bet	2	
Hollad			201	45

Bez' e c'haller ober an evezhiadennou-mañ :

1°- Ar stumm *deffe* zo heñvel ouzh an hini a gaver e krennvrezhoneg hag e krennerneveg (sl. § 0.2). Gortoz a rafed **deve* = de^obe , hogen diwar /h/ ar verboù all e oa deut un amglevenn da arouez an eilragor, ac'hann /defe/¹⁷. Merzhout e kaver *en deué* er *Confessional*, hag e meur a skrid nevesoc'h¹⁸.

2° - *Béfes*, a gaver e gwerzennoù

¹⁷VB 195.

¹⁸VB 195 ; GIB 661.

Laca'ta, va c'halon
 E Doue, da esperanç ;
 Anes e nep façons
 Ne vêfes en assuranç. HB. 52

Ezhomm en doa eus ur silabenn evit leuniañ e werzenn sezhsilabenek. Pelloc'h,
 evit krennañ ur werzenn e ra gant *deu* evit *deuhe* :

Rac-ze, va Salver, me ho ped
 Na bermetit e *teu* nepred
 An diaoulcriz... HR. 83

§ 3.2 Roll ar stummoù.

I.- Eilragor bout :

Un.	1. <i>ben</i>	:	P.dig., 18, 41, 83, 87, 142, 153, 168, 223, 287, 308, 557, 593, 602, 630, (2), 641, 644.
	2. <i>bêfes</i>	:	52.
	3. <i>be</i>	:	P.dig., (4 gwezh), 1 (2), 19, 24, 25, 28 (2), 34, 42, 43, 45, 50, 53, 64, 67, 68, 69 (2 wezh), 73, 74, 75, 82, 83, 89, 94, 97, (3 gwezh), 98 (2), 101, 126, 130, 132, 133 (2), 140, 141, 142 (2) 143, 145, 148, 152, 154, 155, 159, 161, 163, 166, 169, (4), 170, (3), 172, 173, 182, (3), 183, 187, 191, 196, 200 (2), 202, 209, 211, 213, (2), 216, 227, 228, 233, 236, (2), 239, 247, 250, 257, 264, (3), 270, 274, 279, 280, 281, 302, 346, 355, (2), 388, 394, 403, 405, 417, 423, 428, 439, 440, 443, 447, 452, 461, (3), 467, 468, (2), 478, 492, 495, 503, (2), 507, 517, 531, 566, 586, 589 (2), 597, 599, 600, 603, 605, 610, 629, (2), 630, (2), 631, 633, 637, 642, 657, 683, (2), 684, 686.
Ls.	1. <i>bemp</i> 2. <i>beac'h</i> <i>bec'h</i>	:	161, 227, (2), 234, 276, 388, 513, 547, 562. 25, 28, 29, 34, 75, 92, 130, 132, 142, 169, 170,
	3. <i>bent</i>	:	183, 184, 198, 235, 263, 443, 589, 636, 657.
Dg.	<i>bet</i>	:	P. dig., 165, 201 152 , 441.

II. Eilragor devout :

Un.	1. <i>'m be</i> 2 3. () <i>deffe</i>	:	5, 41, 84, 97, 120, 164, 257, 440, 473, 596. 2. 3, 154, 169, 186, 286, 362, 437, (2), 532, 611, 666, 683.
Ls.	1. <i>Hor be</i> 2. <i>Ho pe</i> 3. () <i>deffe</i>	:	201, 271, 272, 569. 25, 26, 27, 30, (2), 55, (3), 84, 97, 182, 206, 236, 255, 257, 593, 633, 657. 492.

§ 4. Emastenn an azon /f/.

§ 4.1 Goude sonennoù.

E-kreiz an 18t ktvd., an azon nevez /f/ a aloubas an eilragorioù pa veze dibennet bonad ar verb gant ur sonenn. Diwar 26 stumm ne gaver e FG. nemet 2 steuziet enno an azon : *pourchasaen* 27, pa, *paeac'h* 73. E. SAM. an holl a ziskouez /f/.

Evit a sell ouzh ar skrivadoù e kaver *ff* alies a-walc'h en 18t ktvd. : 9 gwezh diwar 26 e FG. E SAM. n'eo ken *ff* nemet un aspadenn : *dleffe* a skriver c'hoazh e-kichen *dlefe*, met gant an holl verboù all e reer gant *f* hepken.

Un henvoaz skrivadurel n'eo ken ar skrivad *ff* ha n'eus abeg ebet da ziazezañ pe da c'houlakaat evit ar skrivad-mañ un distagadur disheñvel diouzh *f* : anataet eo gant ar furmoù niverus a-walc'h skrivet gwezh gant *f*, gwezh gant *ff* e FG. (3 verb diwar 5). An distilhadur ne c'hell bezañ nemet /f/.

Taolenn ar stummoù e FG. :

<i>-ffe-</i> 9	<i>-fe-</i> 17
<i>affenn</i> 41, 50 ; <i>affect</i> 59 ; <i>lakaffe</i> 44 ;	<i>afet</i> 53 ; <i>lakafe</i> 63 ; <i>grafenn</i> 19, 46, 60, 62 (2) <i>grafe</i> 19, 35, 49, 76 ; <i>grafac'h</i> 61 ; <i>rofé</i> 19, 61, 66 ; <i>rofet</i> 28 ; <i>dlefac'h</i> 41 ;

E-kreiz an 19t ktvd. ez eus bet skoueriekaet ar skrivadoù (levezon ar Gonideg moarvat). Setu ar stummoù evit SAM. :

<i>dleout</i>	:	<i>dleffe</i> 28, 86, 89 ; <i>dlefemp</i> 215 ; <i>dlefac'h</i> 51 ; <i>dlefent</i> 33, 83 (2), 87 (2), 134 ; <i>dlefet</i> 213 ;
<i>dont</i>	:	<i>deufen</i> 265 ; <i>deufe</i> 74, 76, 98, 214, 285 ; <i>deufac'h</i> 43, 128 ; <i>deufent</i> 117, 204 ;
<i>reiñ</i>	:	<i>rofen</i> 132 ; <i>rofe</i> 34, 209, 214 ;
<i>skeiñ</i>	:	<i>scofe</i> 215 ;
<i>mont</i>	:	(v) <i>afe</i> 64, 185, 208 ; <i>afac'h</i> 114 ; <i>afet</i> 142 ;
<i>ober</i>	:	<i>grafen</i> 270 (2) ; <i>grafe</i> 34, 39, 50, 51, 52, 71, 149, 171, 213, 213, 222, 270, 284 ; <i>grafemp</i> 88, 100 ; <i>grafac'h</i> 39, 47, 68 ; <i>grafent</i> 25 ; <i>grafet</i> 54, 106, 210 ;
<i>lakaat</i>	:	<i>lacafe</i> 118, 120 ; <i>lacafemp</i> 16 ; <i>lacafet</i> 142 ;
<i>eveshaat</i>	:	<i>evessafemp</i> 100.

§ 4.2 Goude /v/ hag er verboù savet war bout.

Amañ iveau e kaver kichen-ha-kichen ar skrivadoù *ff* ha *f*. Setu ar roll anezho e FG. hag e SAM.

1° FG.

<i>kavout</i>	:	<i>kaffen</i> 73 ; <i>kafen</i> 75 ; <i>kafac'h</i> 22 ; <i>kafet</i> 38 ;
<i>klevout</i>	:	<i>kleffac'h</i> 40 ;
<i>resev</i>	:	<i>rezefac'h</i> 22 ;
<i>falvout</i>	:	<i>falfé</i> 28, 30, 34, 36, 37, 44, 49, 73 ;
<i>gouzout</i>	:	<i>gouffen</i> 58 ; <i>goufē</i> 44, 61 ; <i>goufac'h</i> 31.

2° SAM.

<i>kavout</i>	:	<i>cafe</i> 118 ; <i>cafemp</i> 100 ; <i>cafet</i> 78 ;
<i>gouzañv</i>	:	<i>gousanfemp</i> 118 ;
<i>mervel</i>	:	<i>marfē</i> 45 ; <i>marfac'h</i> 40, 47, 55 ;
<i>resev</i>	:	<i>recefet</i> 136 ;
<i>sevel</i>	:	<i>safe</i> 22 ;
<i>talvout</i>	:	<i>talfe</i> 7, 34, 90 ;
<i>gouzout</i>	:	<i>gouffe</i> 90 ; <i>goufē</i> 36, 59, 64, 95, 98 (2), 191, 200, 223, 279 ; <i>goufemp</i> 116, 178 ; <i>goufac'h</i> 114, 115, 119, 124, 188, 250 ; <i>gouffent</i> 7 ; <i>goufent</i> 71, 103, 160 ; <i>goufet</i> 23, 94, 178.

§ 4.3 Goude ar friennoù hag al linkennoù.

Gwelet hon eus e voe echu an emdroadur goude sonennoù kalz a-raok dibenn an 18t ktvd. war-dro 1780 marteze, rak e 1760 n'eus mui nemet gerioù rouez oc'h enebiñ ouzh an azonadur nevez (2 diwar 26, a-vec'h 8 dre gant). Diwar 1780 e vez degemeret /f/ e'pep lec'h eus Gorre-Leon pa vez dibennet ar bonad gant ur sonenn.

Nemeur goude e c'hoarvezas iveau adazonadur ar bonadoù dibennet gant ar friennoù hag al linkennoù.

Setu an daolenn evit FG. :

Kenson.	Digemm 2	Steuziadur 1	Kaletadur 2	Azonadur nevez 25
/l/				<i>gwelfac'h</i> 77 ;
/l°/	<i>gellen</i> 48			<i>gelfenn</i> 57, <i>gelfé</i> 25, 64 ; <i>gelfac'h</i> 57, <i>gelfet</i> 33 ;
/n/				<i>devinfé</i> 36 ;
/n°/	<i>tennet</i> 79			<i>goulenfenn</i> 28 ; <i>goulenfé</i> 36 ; <i>skanbenfé</i> 59 ;
/m/		<i>karenn</i> 67	<i>karré</i> 56 <i>digorenn</i> 23	<i>karfē</i> 35, 59, 78 ; <i>lavarfenn</i> 77 ; -fez 57 ; -fé 37, 38, 50 ; -fac'h 38 ; <i>kemerfenn</i> 77 ; -fez 57 ; <i>preferfenn</i> 65.

N'eus enta nemet 5 skouerenn o chom war-lerc'h an emdroadur, bezet 16 dre gant. E-tro dibenn ar c'hantved e tlee bezañ peuremdroet an holl furmoù-se.

E SAM., kant vloaz goude FG. ne gaver nemet an azonadur nevez :

/l/	:	<i>gwelfemp</i> 16 ; <i>gwelfac'h</i> 24, 158 ; <i>taulfe</i> 34 ;
/l°/	:	<i>gelfen</i> 157, 179, 190, 253 ; <i>gelfe</i> 7 (2), 25, 70, 90, 165, 197, 222, <i>galfe</i> 7 (2), 53, 70, 75, 82 (2), 95, 120, 179, 190, 253 ; <i>gelfemp</i> 37, 166 ; <i>galfac'h</i> 26, 112 (3) ; <i>galfent</i> 50 ; <i>galfet</i> 109, 110 (2), 132, 1339 139, 210, 222, 267 ; <i>kollfac'h</i> 128 ;
/n/	:	<i>tremenfe</i> 79 ; <i>comprenfent</i> 178 ;
/n°/	:	<i>goulenfet</i> 144 ; <i>rannfe</i> 163 ;
/r/	:	<i>carfe</i> 6, 7, 65, 93, 142, 181, 229 (3) ; <i>carfemp</i> 184 ; <i>carfac'h</i> 24, 36, 41, 44, 47 (2), 65 (3), 68, 84, 112, <i>lavarfén</i> 24, 270, <i>lavarfe</i> 98, 131 ; <i>lavarfemp</i> 177 ; <i>lavarfac'h</i> 61, 112 ; <i>saourfemp</i> 65 ; <i>saourfac'h</i> 43 ; <i>kemerfet</i> 7 ; <i>labourfemp</i> 88 ;
/m/	:	<i>chomfe</i> 132 ; <i>chomfac'h</i> 285.

§ 4.4 Goude ar c'henzennoù all

Gant ar bonadoù dibennet gant ur gensonenn all e kemeras plas an adazonadur e-doug an 19t ktvd ; goustatoc'h e voe an emdroadur, dreist-holl gant ar re dibennet gant

un heglevenn evel a oa da c'hortoz, ar c'haletadur o vezañ arouezius eus an eilragor e-keñver an eilgevor; an dentenn /d/ a enebas ar muiañ, moarvat dre ma oa diaesoc'h distagañ /f/ en he goude.

E 1864 ne oa ket peurechu c'hoazh an emdroadur. Aet e oa /θ ð/ da /z/ e BrL. o kengejañ gant ar /z/ hengounel hag o zri a galeta en /s/ ; /d/ a galeta e /t/. Gouzout a reer evelato ez eo G. Morvan ur skrivagner stag ouzh an hengoun hag er yezh komzet e oa aet buanoc'h an traoù moarvat.

Setu un daolenn-geñveriañ etre FG. ha SAM. (Bann 1a = FG. o tiskouez kreñvadur pe steuziadur ; 1b = FG. gant /f/ ; 2a = SAM. gant kreñvadur pe steuziadur ; 2b = SAM. gant /f/ ; 2c = keñver 2a/2b) :

Kensonn.	1a	1b	2a	2b	2c
/k/	<i>ranke</i> 62			<i>descfe</i> 6, 144	0/2
/g/				<i>dougfe</i> 7, 87 <i>distagfe</i> 22(2)	0/4 0/4
/χ/	<i>emolc'het</i> 59			<i>dalc'hfe</i> 184	0/1
/v/	<i>tec'hemp</i> 57*		<i>tec'hemp</i> 65*		1/0
/š/	<i>chainchenn</i> 48				0/0
/ž/	<i>plije</i> 45		<i>sonchemp</i> 23 ; <i>sonchet</i> 131	<i>sonchfet</i> 144	2/1
/s/				<i>komsfac'h</i> 17. <i>poulsfe</i> 22	0/2
/z/	<i>prisac'h</i> 77** <i>lezac'h</i> 73		<i>anavessent</i> 16 <i>noasset</i> 86 <i>lesse</i> 95		3/0
/t/	<i>rentac'h</i>	<i>respondfe</i> 41		<i>seblantfe</i> 16	0/1
/d/		<i>kredfet</i> 20 <i>kretfē</i> 44	<i>cretten</i> 259 (2) <i>cretac'h</i> 115 <i>pette</i> 117 <i>patte</i> 90, 113	<i>petfe</i> 71 <i>petfent</i> 117	6/2

* O vezañ n'eus nemet ur skrivad, *c'h*, evit /x/ ha /y/, e c'haller krediñ hon eus amañ /texemp/ enebet ouzh an eilgevor /teyemp/.

** An *s* amañ a dalv /z/, ha neket /s/ a vije bet skrivet *ss*. Ur steuziadur hon eus.

Re nebeut a skouerioù hon eus evit tennañ ur c'hlozadur diarvar. Heverk eo avat ar feurioù-mañ. Pa daoler evezh ouzh an amglevennoù /k x š s t/ e talv ar c'heñver 2c kement ha 0/6 ; pa daoler evezh avat ouzh an heglevennoù /g y z ž d/ e teu da 12/7. Ne c'hell ket bezañ dre zegouezh : azonus e oa ar c'haletadur ganto. Jedet e mod all : e kaver 25 skouer e SAM., 12/25 = 48 dre gant (holl anezho bonadoù gant un heglevenn) a ziskouez

ar c'haletadur ; $6/25 = 24$ dre gant (holl anezho gant un amglevenn) ha $7/25 = 28$ dre gant (holl anezho gant un heglevenn) a ziskouez /f/ ; da lavarout eo c'hoazh $7/12 \approx 58$ dre gant eus ar bonadoù gant un heglevenn a zalc'h c'hoazh da'n doare kozh da stummañ an eilragor. Re vihan ar sifrou gant FG. evit reiñ dregantadoù, met 4 bonad gant heglevenn diwar 6 a ziskouez an hevelep darvoud ha 4 diwar 5 gant amglevenn. E-doug an 19t ktvd. neuze em ledanaas /f/ penn-da-benn evit an amglevennoù tra ma oa kreñv c'hoazh an doare kozh evit an heglevenn. Anat eo c'hoazh e derou an 20t ktvd., e skridoù FHAB. da skouer, war-dro 1905.

§ 5. An emdroadur en 20t ktvd.

E derou ar c'hantved e kendalc'h ar skrivagnerion da heuliañ distagadur o rannvro. Kavout a reer enta en o skridoù stummoù aspadel, da skouer :

Te 'gomzo em eneb, hag emberr marteze
E ranken er bac'h-mañ da zestum adarre.

FHAB. 1901/275

Met diwar 1907, goude an emglev war ar skrivadur, ez eo diaesoc'h gouzout pelec'h da vat emeur gant an emdroadur. Ar furmoù skrivet a ziskouez holl /f/. Sed ar roll e BMNO. :

Goude sonenn :

<i>mont</i>	:	<i>afe</i> 54, 125 ;
<i>ober</i>	:	<i>grafe</i> 2.1, 39, 74, 91, 132, 148 ;
<i>lakaat</i>	:	<i>lakafe</i> 162 ;
<i>dleout</i>	:	<i>dlefe</i> 61 (2) ;
<i>dont</i>	:	<i>deufe</i> 60, 68 (2), 88, 91, 109, 118, 144, 153, 162, 167 ;
<i>reiñ</i>	:	<i>rofe</i> 22, 23, 39, 137, 158 ;
<i>distreiñ</i>	:	<i>distrofe</i> 67, 86, 135, 158 ;
<i>skeiñ</i>	:	<i>skofent</i> 67 ;

Goude frienn pe linkenn :

<i>/l/</i>	:	<i>taolfe</i> 23 ; <i>gwelfent</i> 85 ;
<i>/l°/</i>	:	<i>gellfe</i> 37, 41, 53, 67, 78, 86, 129, 132, 141 (2), 170 ;
<i>/m/</i>	:	<i>chomfe</i> 76 ;
<i>/n/</i>	:	<i>tremenfe</i> 50 ;
<i>/n°/</i>	:	<i>diskennfe</i> 58, 100 ; <i>goulennfe</i> 24 ;
<i>/r/</i>	:	<i>karfe</i> 29, 74, 132, 133 ; <i>kemerfe</i> 19, 120 ; <i>lavarfec'h</i> 118 ; <i>labourfent</i> 120 ;

Goude ur gensonenn all.

<i>/g/</i>	:	<i>rankfe</i> 54, 66, 81 ; <i>lakfe</i> 50, 132 ;
<i>/g/</i>	:	<i>dougfe</i> 44 ; <i>stagfe</i> 73 ; <i>krogfe</i> 60 ;
<i>/z/</i>	:	<i>kouezfe</i> 12 ; <i>talvezfe</i> 148 ;
<i>/d/</i>	:	<i>kredfe</i> 47 ; <i>pedfe</i> 85.

Merzhout e kejer bepred gant an hevelep gerioù.

E yezh Uguen eo bet skarzhet pep astumm teodyezhel.

)) o ((

Berradurioù

- CCCG = H. LEWIS and H. PEDERSEN, *A Concise Comparative Celtic Grammar*, Göttingen 1937.
- DGVB = L. FLEURIOT, *Dictionnaire des gloses en vieux-breton*, Paris. 1964.
- GIB = R. HEMON, *Geriadur istorel ar brezhoneg*, Kastellin, 1959-.
- GMW = D. SIMON EVANS, *A Grammar of Middle Welsh*, Dublin 1964.
- IEOCV = C. WATKINS, *Indo-European Origins of the Celtic Verb*, 1, Dublin 1962.
- La01 = *Lavar 01*, Kastellin 1966.
- LHEB = K. JACKSON, *Language and History in Early Britain*, Edinburgh 1953.
- LICC = H. LEWIS, *Llawlyfr Cernyweg Canol* (2. emb.), Caerdydd 1946.
- LILIC = H. LEWIS, *Llawlyfr Llydaweg Canol* (2. emb.), Caerdydd 1935.
- VP = P. LE ROUX, *Le Verbe breton*, Rennes-Paris 1957.
- VBEG = L. FLEURIOT, *Le vieux-breton. Essai d'une grammaire*, Paris 1964.
- VKG = H. PEDERSEN, *Vergleichende Grammatik der keltischen sprachen*, Göttingen 1909-13.
- WG = J. MORRIS JONES, *A Welsh Grammar, Historical and Comparative*, Oxford 1913.
- ZCP = *Zeitschrift für celtische Philologie*, Halle 1896-, 00 |
- Ca. = *Bvhez an itron sanctes Cathell*, RC 8 1887 76-95. (Emb. Ernault)
- J. = *Le Grand Mystère de Jésus*, Paris 1865. (Emb. Villemarqué)
- M. = *Le Mirouer de la Mort*, Paris 1913. (Emb. Ernault)
- FG. = P. KERENWEYER, *Ar Farvel goapaer*, Brest 1941. (Emb. Hemon)
- HB. = Ch. BRIZ, *Heuryou brezonec ha latin...*, Quemper 1712.
- SAM. = G. MORVAN, *Scol ar Maro Mad* 1865.
- BMNO = Y. UGUEN, *Buhez Mikael an Nobletz* 1929.
- FHAB = *Feiz ha Breiz.*

ERWAN GWEGEN

A- ZIVOUT AN AZLAVAR BARZHONIEL

Roet eo bet din al lusk gant keneiled o kendaelañ diwar-benn barzhoniezh : daou pe dri barzhoneg, bet embannet gant *Al Liamm*, e oa ganto un dro heñvel, daou pe dri ger e derou pep poz, pe en dibenn, pe e kreiz, hag a zeue ingal evel un diskan. Hag i o c'houlenn ouzhin : "Ha kaout a ra dit ez eo se un dro-vicher, pe ur c'hiz nevez ? Ha da betra eo e talv ? Petore perzh a lakafe war an displeg ? Ha daoust ha borodus ne deufe ket da vezañ a-benn an diwezh an azlavaroù-se ? "

Ha me, ken disoursi ha tra, hag atebiñ outo, dres evel ma oa da c'hortoz : "Ur barzhoneg zo kanaouenn, ennañ kan ha diskan, an eil o hekleviñ d'egile, ha mat pell zo. Mar deu da vont borodus gwelet vo." Ha stad ennon.

Ha goude se avat, prederiañ ; poent oa. Gerioù goullo, ya ; eost an dievezh hag an diegi. Da vihanañ mar 'm bije, kement ha klakenniñ, diskleriet ent-helavar penaos ez eo un hentenn da zerc'hel er c'houn pezh a zo ken ankounac'hadus dre anien, ken dibouez er vuhez pemdeziek ha diarvar ! Perak n'eo ket neuze ar varzhoniezh ur c'halvezerezh eus ar c'helenn hag an deskriñ dindan eñvor ?

Padal, ha daoust da LA FONTAINE kaezh, n'eo ket. Na nend eo.

Ya, perak eo ne vez ket displeget ar savelennoué gouezoniezh e stumm gwerzennoù ? Perak eo ne vez ket siket don e spered ar grennarded kement o deus da zeskiñ dindan firm varzhoniel an azlavavar mentet ? N'eus penn bout ebet d'an dra skrivet mar n'eo ket ar bezañ kounaet. Neoazh, larvar plaen ha barzhoniezh (ne lavaran ket barzhegezh) a arver daou stumm disheñvel hag e rank mat bout un abeg da se.

Splann a-walc'h eo kefridi al larvar-plaen : dispelegañ... Mat, n'eo ket ken splann hag a gave din, met, ne vern, n'eo ket ouzh al larvar plaen am eus afer bremañ.

Kefridi ar varzhoniezh zo da ziskleriañ iveau ; pezh a zo diarvar, avat, eo ez eo dezhañ an azon neverkañ an azlavavar. Hag e meur a yezh klevit an Alamaned

"Tot ist Tat, und Tat ist Tot",

hag ar Saozon :

"In lovely cove a rose arose",

hag ar C'hallaoued :

"Aboli bibelot d'inanité sonore",

hag ar Gembreiz :

"Pob liw, lun, pawb un, pawb..."

hag ar Vrezhoneg :

"Trumm d'an traoñ setu miz an heol trec'h".

Daoust ma n'eo ket atav ken anat, n'eus ket, a gav din, ur wir werzenn ha na ve he danvez azlavarou splann pe guzh enni. Pa gomzan a azlavar, e gwirionez, ez eo direizh ar ger : **adarre** eo an hini mat, an hini ledan e ster.

E-pad pell amzer eo bet lezenn ar varzhoniezh sentiñ ouzh reolennoù start o tiferañ dibunadeg ar soniadoù a gementadoù reizhennet o fadelezh, o nerzh, hag o lec'hiadur keñverel. Gwerzennoù mui pe vui kenventek, pozioù keit-ha-keit, klotennoù dibenn ha diabarzh, taolioù mouezh dasparzhet ingal, se zo adarreioù pad, adarreioù perzh, adarreioù gremm.

Moarvat ez eus tu da ziskleriañ ned eo nemet ur c'hoari, d'ar barzh da ziskouez e ampartiz hag e ijin ; bez' e c'haller iveau, en ur uhelaat an dael, termenañ an arz evel un emgann seul dellezekoc'h ma 'z eo tennoc'h. Alies e ranker anzav ez eus un dra bennak heñvel er blijadur a dañvaomp oc'h arvestiñ ouzh ur banniker hag en hini a dañvaomp gant ur barzhoneg 'zo. Heñvel iveau gant c'hoari mibin bizied an akordeoñsour. N'eo ket diwar se eo e tewerzher daioni un oberenn arzel na hini ur barzhoneg pergen. Ma 'z eus mailhed, arroutet war ur c'halvezerez hag a varn ur striv diouzh ma teu da benn pe ma c'hwit, re all zo ha na zewerzhont nemet nerzh an askread enno ouzh skoadur al lavar.

Arabat krediñ e ve daveet ar barzhoneg ouzh ar re-mañ pe ar re-hont hepken. Ar barzh, evel pep aozour, zo un Narcissus o klask e velezour. Narcissus a vourre oc'h em welout en dour hag a vame ouzh e gened. War a lavar ar vojenn. E gwirionez e skeudenn eo a vame ouzh Narcissus o sellout outañ ha hemañ ne rae nemet klask en e assked un asant d'e voud. Gonit an asant-se digant e lenner eo a glask ar barzh. Ha n'eo ket an asant diseblant a vez grataet gant ne vern piv da ne vern piv all hogen an hini diframmet gantañ diouzh e re zibabet, dre berzh o dreistelezh pe daoust d'e garez euzhusañ. N'eo ket hini ar vailhed hepken eo a fell dezhañ, hogen hini an holl gouest, hini ar beurbadelezh.

Neuze, mar deo bet kemered gantañ an azlavar da araez, mar deo bet arveret gantañ ken er varzhoniezh reolennet ken er varzhoniezh rezidek, ez eo moarvat dre ma tiraez gantañ e balioù, dre ma sko ouzh ar gefredourion koulz hag ouzh ar fromidion.

Se zo kement ha lavarout e klask Narcissus war un dro asant an darn difetis, ezperzhel, eus an den, ha hini an darn amc'houlouù, kigel, hag a heuilh en ur gorollin pe en Ur youc'hal kerzhed esmaëüs e garm. Asant ar meiz hag asant an trivl.

Ha d'o gonit e kinnig dezho ar blijadur, plijadur ar meiz, plijadur an trivl. Ha petra eo ar blijadur?

Dre vrastermenañ e c'haller lavarout ez eo an arouez pintet dirak ar pled diabarzh hag a verk emañ an arc'hwel o vont reizh en dro ; arabat avat he c'hammgummeskañ gant ar gwallc'h hag a verk ez eo bet sevenet ur gefridi, ez eo ec'hant d'un arc'hwel, bastet d'un ezhomm. Ar blijadur a bad keit hag emañ an arc'hwel o treiñ ; al levez a ya a-gevret ganti. Ar gwallc'h zo trist ; serriñ a ra an nor war ul levez echu ; war e lerc'h emañ enkrez an ezhomm o tasorc'hiñ. Ar blijadur zo an dianken.

Mar karomp gouzout penaos e vez ampleget plijadur ar meiz gant an azlavar barzhoniel ez eo dav dimp diguzhat petra eo kefridi ar meiz ha penaos ez arc'hwel.

Evel hini pep bevedeg ez em zispleg buhez an den evel sevenidigezh ur mennad : kenderc'hel gant e vont. Siwazh dezhañ kendalc'hidigezh ar mennad-se zo dindan aotred un niver amblegoù divizet start en ur bed argemus. Ar c'hemmoù a c'hall bout pe noazus pe spletus, ha war-hed diraez e c'halloud pe en tu-hont. Evit mirout en-dro dezhañ an amblegoù ret dezhañ da beurvevañ e rank ober, eleze stummañ ur mennad, ur raktres, divankañ skeudenn ar bed.

Petra eo ar bed? Petra zo da gemmañ ennañ? Penaos kemmañ? Gant ar gouzout emañ an ateb.

N'eo ket ar gouzout ur c'heal eeun ; war astenn ha war gempleshaat ez a ar ster anezhañ hervez kemplezhder ar gouvezour. Bez' e c'halfed tremen da c'houzout ar c'houn gros, an enlouc'had manet er gellig goude ur stokadenn ; gouzout an den avat zo un ober kenaozek o lakaat meur a amaezh da arc'hwelañ. Bez' e c'haller marteze lakaat dezhañ da gefridi an termenañ hiniennegezh ar c'hoarvoudou hag ar c'hemoell ouzh o eren ; divizout iveau pennann an devouderezh, diazez an diawelout.

Rak n'eus nemet an den a gement a ve gouest da spurmantiañ steudadoù an devoudou oc'h arlerc'hiañ an eil ouzh egile betek dibenn ar badelezh.

Hag ezhomm bras en deus. Mat pe fall e c'hall bout an tremened, bozek pe reuziek ; ne vern, tremenet eo ; aotreet en deus an den da genderc'hel. Bez' ez eus anezhañ bro ar c'hoarvezet, ergerzhet, anavezet, gouzañvet ha digemmadus, bro an diogel hag an diarvar ; n'eus netra da c'hortoz digantañ, n'eus netra aonus ennañ.

Kemend-all e c'hell an dazont bout pe reuziek pe vozek, pe zilaz ; hogen n'eo nag ar vro digemmadus, nag ar vro dianken, nag ar vro c'hoarvezet. Enni emañ o kantreal koulz ar goanag hag ar gwallvar, ar c'hoarvezadus hag an dic'hoarvezadus, an aon hag an diuz. Ha se betek ar beurbadelezh. Padal, youl an den a zo mont a-dreuz ar vro-se ar pellañ ar gwellañ. E c'hoanag kuzh zo treizhañ betek an harzoù all, mar 'z eus ; e anken zo bezañ harzet a-raok bezañ difoupet e-maez ar bremañ.

Pegen strizh, neoazh, ar wrimenn-se etre un tremened o verval enni hag un dazont o teraouiñ em ober. N'eo ledan ar bremañ nemet a gement a vez goullo, ma ne sevener ennañ nep ober ; gant an ober avat e tro d'ur silh seul lemmoc'h ma vez lemmoc'h ar striv ; kerkent ha graet e kouezh en tremened hag ez a da relegenn difiñv. En dazont hepken eo ez em led domani an ober hag ar fiñv. Ar vevenn etrezo a dremen atav dre bep poent eus ur fiñvad amzerel o lezel war an tu diadreñv ar pep digemmadus hag o kinnig war an tu diaraok ar rann eus ar badelezh ma c'hall greoud an den kemmañ un dra bennak e dibunerezh an darvoudouù. Aze eo emañ ar bed a rank azasaat outañ e-unan pe em azasaat outañ ; ar bed-se eo a rank gouzout petra eo ha petra a vo, dezhañ da gemer e ziarbennoù.

Se eo kefridi ar meiz.

Obererezh ar meiz zo da rannañ en un toullad elfennoù sevenet lerc'h-ouzh-lerc'h, mui pe vui hervez barregezh ar spered : merzout, anaout, meizañ, steriañ ha diawelout.

Ne ouzer ket mat betek pegeit ez eo ar merzout un ober. Bez' e c'hallfed degemer da verzad an enlouc'had lezet gant ur stok war c'horreenn ur vlonegenn-vor. Evit an den, avat, n'eo nemet roudenn ar stok ; ar merzad zo, gantañ, ouzhpenn se un oberenn bred. Dre ar merzout, moarvat eo e krog da em anaout evel ur rann distag eus ar bed, un hinienn, da emouezout outañ ; dre se da vihanañ eo e teraou an heuliad oberiadoù a zisoc'ho en diawelout.

Hag ur gudenn a sav diouzhtu : War hed diraez e vinvioù, ar gweled, ar c'hleved, ar stekiñ, ar c'hwesa, an tañva, e tigor an amved dezhañ ur merzva kevandalc'h, hag a zo kevandalv a-zave ouch pep tra all nemetañ. Krediñ a reer a-walc'h e vez merzet gantañ kement a zo merzadus ha marilhet zoken gant ur c'houn mui pe vui emskiantek. Bez' e tiefe an holl verzhadenoù mont da zanvez an anaout, ha goude-se mont a-heul ar chadenn d'ar meizañ, d'ar steriañ, d'an diawelout. N'henn greont ket ; eus an holl c'hoarvoudouù a ginnig ar merzva, n'eus nemet un toullad a ya da zanvez ar meiz, n'eus nemet un toullad eus ar meizadoù a ya da dalv, da ster ; hag eus an holl dalvoù dewaterhet n'eus nemet un nebeut a vez arveret en ur reizhiad talvoudek da ziawelout, da genurzhiañ un oberva en dazont.

Penaos se ?

Anat eo n'emañ ket war an un bazenn holl elfennoù ar merzva dirak ar spered ; lavaret e vefe n'eo ket hemañ gouest da bakañ war un dro talvoù hiniennel elfennoù ar gwirvoud a dzh anezhañ. Ne bleud nemet gant un nebeut anezho, dres evel pa na vefe ket evit enderc'hel ha kempenn en ur ser ; ret eo dezhañ dibab da bleustriñ war ar pep mallusañ hepken pe ar pep arverekañ. Heveiz eo ne c'hall ket na blediñ gant ar c'hoarvoudouù a zeu da gej outañ war eeun, ent-korfel, peogwir e rank alies dazgwerediñ ha zoken da zoher a-raok m'en defe galiet mont pelloc'h eget anadiñ lusker ar merzad. A-drumm,

diwar fisk, e vezont darvezet hep na ve diverzet an amplegoù a aotre anezho. Da galz tud ez eo a-walc'h an doare darvezout-se da ren o buhez ; n'eus nemet an nebeut, dezhe ar stumm spered "skiantel" hag a glask termenañ amplegoù pep c'hoarvoud, divizout an erlerc'herezh devouder-devoudad, nezañ neudenn gempoell an heuliadoù hag hec'h astenn betek dibenn an dazont.

Pa ne vez ket an dazoher ur rediezh a-gentizh ez eo kefridi ar meiz kemer e amzer da ziluziañ kudenn an neudenn gempoell. Henn ober a ra gant ur gred difaezhus, atav war api, atav marnaoniet, atav o tastum boued, o keñveriañ, o tewerzhout ; o reizhañ lun an amved ennañ hervez ar c'hemmoù savet gant an degouezhennoù.

An evezh avat a stag ouzh kement a zo dezhañ ur poent-krog, a zo gouest da gin-nig ur bennaenn astennadus adalek an tremened, pe ar bremañ, en dazont. Unan eus ar pennaennoù-se, marteze an hini gentañ, ha darvezet kentoc'h eget mennoziet, a c'hall bout displeget evel-henn : "Pezh a zo hag a zo bet endeo a vez ar adarre". Meur a zislavar, hervez reizh, a zeu da zidalvoudekaat ar savelenn gentidik-se. Pell ouzh he dilezel avat e stag ar meiz da c'hournat elfennou ar c'hoarvoud, da ziforc'hañ an amplegoù ret diouzh ar re argouezhennel, da ziazezañ ar c'hemoell oc'h eren devouder ouzh devoudad, ken e teu ar savelenn gentañ da vout un dra bennak evel-henn : "Pezh a zo bet diouzh an amplegoù-mañ-amplegoù a vez ar adarre diouzh an hevelep amplegoù".

Merkomp mat kefridiezh an adarre ; bez' emañ en orin ar plediñ, bez' emañ e danvez ar savelenn, bez' emañ en taolioù arnod gwiriañ, bez' ez eus anezhañ danvez an diougan.

Bon ar ouezoniezh an hini eo, boued ar meiz.

Bez' ez eo danvez krai an arc'hwel anezhañ, hag e gwirionez n'eus tu ebet da ziazezañ nep anaout diogel ebet heptañ. Diarver e vefe ar c'houn, diziazez e vefe ar poellañ, di-amprou e vefe ar savelañ, diciougan e vanfe ar gouzout. Hag a-hend-all daoust ha n'emañ ket an adarren o terc'hel en e gerzh an arc'hwel bevedel en e bezh ? Daoust ha n'eus ket anezhañ azon kendalc'herezh ar vuhez ? Adalek talm ar gwad betek pebeilerezh an deiz hag an noz daoust hag e ve heptañ ment ebet d'ar badelezh ? Daoust ha n'emañ ket pep amgerc'hell oc'h em adarren hec'h-unan e pep poent eus he hent-bann ? Daoust ha n'emañ ket pep boud oc'h em adarren e pep amzer eus e badelezh ? N'eo ket souezh, enta, e ve bet dibabet da boent-krog da aveiñ warnañ galloud ar meiz.

Bez' e c'hallfed lavarout ez eo kefridi an anaout dibab ha diforc'hañ a-douesk an holl verzadennoù ar re a zo enno un doare pe ur perzh bennak oc'h adarren ur c'hoarvoud kent. An ere etre ar perzhioù-se eo ar c'hemoell, divizet ives evel ar rediezh hag a amleg neuz an dazont. E ster ar rediezh-se emañ an danvez diougan difazi.

Paskañ ar meiz gant adarreioù zo, enta, kinnig dezhañ boued lipous, magadur ha plijadur, diciouerus ha bastus.

N'eo ket da lavarout moarvat ez eo arveret an adarren a-benn-kefridi er varzhoniezh ; dre zarvez eo bet kemeret da venveg ha war zigarezioù a reol ; ne harz ket e ve un azon eus al lavar barzhек.

Penaos eo e vez arveret er gwerzaoua ?

N'eo ket dre zegouezh, 'm eus aon, e veze anvet gant an henvrezhonec "cerd", eleze kerzh, moneadur an ober arzel, ha "cerdorion" eleze kerzhourion, ar varzhed. Ne tra heñveloc'h ouzh ur pennad hent eget ur barzhoneg. Evel ar c'herzhed e tispleg ar barzhoneg e lavar a-hed un hent, ur ster. Nemet tra m'emañ gant ar gomz-plaen un doare mont o taveiñ d'e gefridi hepken, eleze tizhout ur pal diskouezadus, ha m'emañ ster an hent gant ar pal-se, ar barzhoneg emañ e ster, e dalv, en e zoare mont ; gant neuz ar c'herzhour ha gant mennad ar c'herzour. Lenner ur barzhoneg zo evel un arrestour war ribl an hent o sellout ouzh ur beajour o tont, o selaou trouz e gammelodù o kouezhañ, storlok kendalc'hek ar c'herzhed, stirlink skañv ar redek, toumpi boud ar soulgarg, tregern sklaer ar skarañ, pe chuchumuchu gorrek al landre ; an trouz-se a dres ennañ delv an hini a zeu, e gorf hag e bouez, ha zoken e anv, e demz-spered marteze hag an trivil a zo o c'hoari gantañ. Ar c'hammedoù oc'h adarren an eil egile diouzh ur c'heitlusk hag ur c'hellusk zo barzhoneg an den o vale.

Heñvel, barzhoneg an den o komz zo rannet e kammedoù reoliet diouzh ur c'heitlusk hag ur c'hellusk eztaolus. E gammelodù zo kementadoù amzer ma tiorre enno kementadoù nerzh, kementadoù talv, bommoù. Kemeromp da skouer ar werzenn vrudet evit he hesonerezh hag he zalv barzhegel :

"Bez' e kan / ez anv // mil leven ez tanv".

Aes gwelout, ha klevout, ez eo dasparzhet an dek vouezhiad anezhi a bep tu d'un ahel kreiz, pemp ha pemp ; didroc'het eo d'e dro pep pempad e daou vomm, unan a deir mouezhiad hag unan a ziv, a bep tu d'un adahel. Pep bomm zo anezhañ un hinienn soniadet hag a c'hoarvez eus un taol-mouezh hag ur c'hoskor mouezhiadoù gwan pe wanoc'h ouzh e ambroug ; merket eo an dibenn anezhañ gant ur paouez en distagañ, ha bewezh ma'z eus tu, gant ur paouez e kas ar steriañ. Pezh a zo heverk eo ez int par daou ha daou, ha kemparzhed. A bep tu d'an ahel e kouezh ar pouez soniadet ha geriadet en hevelep lec'h ; a bep tu d'an ahel emañ an hini kentañ o tiouganañ e genglotenn hag an eil oc'h adarren egile. Hollad an elfennoù-se a ran anezhañ ar c'heitlusk. Warnañ eo reoliañ hed ha niver ar bommoù er werzenn ha niver an taolioù mouezh.

Ne spir ket avat da ziskleriañ galloud eztaol ar barzhoneg. Binvioù all a vez arveret gant ar barzh.

Pep bomm a c'hall c'hoarvezout eus mouezhiadoù kreñv pe wan, diouzh ma'z eo e gefridi dougen, pe get, ur ster eztaolek ; hervez ma vez bet dibabet sonennoù pe genennoù, bet kenaozet e stumm-mañ-stumm, ez eus dezhe ul liv soniadet, ha diouzh ar

boud pe ar skiltr ma vezont distaget ez eus dezhe un toniad hag un nerzh ; ouzhpenn se ar ster, o tremen diwar un arouez stlenn war unan all da heul, a dermen ur froud, ur c'has, azonet gant buander ar c'hemmoù er soniadoù hag en toniadoù. Ar froud argemmus-se eo a anvan ar c'hellusk. Bez' e c'hell bout buan pe c'horrek, bout pe skiltr, dastroc'het ha skañv pe kevandizh ha pounner. Warnañ emañ an talv eztaolel ha dioutañ eo e vez anavezet hag anvet amboaz ar barzh.

Ouzhpenn e gefridi hollel ez eus gant an adarren un nerzh kendrec'hiñ, ha kreñvaat, ken ar soniadoù ken ar steriadoù, hag a vez tennet arver dioutañ gant ar barzh. Gantañ e vez startaet, strishaet pe ledanaet ar c'heitlusk koulz hag ar c'hellusk. E kement hag e tiskouez bezañ barrek da zibab pep hini anezho eo e tiskuilh e rezid, azon ar barzh, azon an den.

Ar rezid-se mammenn an dic'hortoz, an tidel, ar faltazi, eo a glaskas ar reolierion kaeliañ, war an digarez pilpous ma'z eo an arz un emgann ouzh diaesterioù an danvez, hag an tennañ ar gwellañ. - Ar stek, avat, zo gouzout petra eo gwir zanvez ar varzhegezh. - Ar wirionez eo e felle dezhe adkavout o boued-meiz, an adarre gortozet, ha kenderc'hel gant e arc'hwel diawelout. Diouzh o gourc'hemennoù eo e voe savet kement a oberennou klasel e gwerzennou, keit-ha-keit, mentet heñvel, diferet dik enno lec'h, niver ha pouez an taolioù-mouezh ; pep mouezhiad oa diouganet gant an hini kent hag a ziougane e arlerc'hiad. Peurskouer an uhelvennad-se zo sevenet gant an "alexandrin" gall. N'eo ket va amboaz arzaeliñ a-zivout ar werzenn-se ; gwir bennoberennou zo bet savet ganti. Hogen ret mat eo merkañ e teujont da bennoberennou dre berzh estreget ar sentidigezh ouzh ar reolennoù. Pezh a zo diarvar eo e oa deut an "alexandrin" da vout un doare karc'har a beurglokted furmel o tereout ouzh kerzhed parfet an danevellour ha neket ouzh karm an eztaolour.

Ha furm ar c'harc'harc-se hini ar gemparzhegezh eo a oa. Daou ha daou, tri ha tri, evel soudarded bezin Boileau e oa stroll ar mouezhiadoù, hag arabat dezhe teukañ war boan bout treket. N'eo ket tamm ebet disoc'h ur poellataerez don hag ezoterek ; n'eo ar gemparzhegezh nemet urzhiadur kompresañ eus an adarreioù, an hini a ziskouez an eeunañ ar c'heal ouzh o eren ; pell a vout frouezh ur striv pennek e vefe, aes a-walc'h hini an diegi hag an distaoueliezh. Kentaél eo ar fizout enni, dre ma'z eo diouganek, dienkrezek.

Ar Gelted kozh, mar don aotreet gant an Ao. GUYONVARC'H da lavarout ur ger bennak gwall arvarek war o divout, a boble bro an noz hag an droug gant boudou digem-parzhek. Bro ar Fomoreed, bro an achantourion hag ar gwrac'hed a oa tudet gant krouadurioù hud unlagadek, ungarek, unvrec'hiek, ungostezek, ha se n'eo ket dre vac'hagnerezh hogen dre natur. An digemparzhegezh zo arouez an droug kuzhet e kreiz an noz, azon an huderezh tidel, diciouaganus. Bro an noz, an hud, an digemparzh zo iveau bro an dianav, ar gwallvar, an dic'hortoz. Hag ar villed. Liammet eo bet a-viskoazh ar villed ouzh an

digemparzhegezh. Keal ar gened digemparzhek zo ur c'heal arnevez hag a ya a-benn da veno ar muiañ-niver. Reizh eo ouzhpennañ, avat ; da bep hini ar gened a gar.

Lavarout a ris un deiz dirak ur c'heneil din, prederour ha barzh ma'z eus, hag-eeunik pa gar : "Ar gemparzhegezh, emezon, zo elfenn gentael ar gened". Hag ea da respont krenn ha krak : "An digemparzhegezh zo elfenn gentañ ar gened".

Lakaomp a-gostez ar garchennerezh karadek boas etre kileed ha lakaomp, evit c'hoari ent-leal, e oamp o soñjal er gened evel en ur rakvoud, ha merkomp en hor boa arveret pep a anv-gwan disheñvel a "Kentael" ha "kentañ". A-walc'h da verkañ e oa ganeomp daou savboent : ganen-me hini ar skiantour, mar gredan e lavarout, ha gantañ hini an arzour.

Pezh a felle din displegañ eo pezh a zever diouzh termenadur an oberenn arz. Un oberenn zo sevenidigezh ur mennad hag arzel eo e kement hag e sko ouzh askre an holl-dud.

Ar gemparzhegezh zo an tu eeunañ da ziskuliañ keal meizadus ur mennad. Merzet e vez ahel ar c'hemparzhieg, e-kreiz-tre an adarreioù a bep tu dezhañ ; treuzdougen an emverzout eus kemparzhegezh korf an den a ra ar meiz e kement stumm a zo hevelebekaus outañ ; hag iveauz an emgarantez, an emestlamm, diciouerus da bep bevedeg.

Ret lavarout e vez empentet ar gemparzhegezh evel un eeuenn hir pe hiroc'h, treset tev e-kreiz-tre div regennad adarreioù heñvel lakaet a bep tu dezhi a dolzadoù pe a strol-ladoù, keit-ha-keit diouti ha keit-ha-keit an eil diouzh egile. Keal adeiladel ma'z eus ; ha diglotat kenañ ouzh ar vuhez.

An aridennad adarreioù oc'h em astenn a-hed gwelout, heñvel ouzh prenester un H.L.M., zo boued treut d'ar meiz un tammig diorreet. Souezh ebet ma souze va c'heneil ; gwelloc'h eo dezhañ klask ar gened hag he c'havout, daoust d'an digemparzhegezh : muioc'h a striv, muioc'h a zellid. Padal arabat ankouaat e c'hell an digemparzh bezañ ken lennadus hag ar c'hemparzh, ken splann ennañ an amboaz. E-lec'h digeriñ deoc'h balioù ec'hon e stouver deoc'h an hent gant ur brouskoad pe ur voger hag e c'houlenner diganeoc'h bamiñ dirak ar gened anezhañ, daoust ha digemparzhek, pe, dres, en arbenn d'e zigemparzhegezh. Ha perak ket ? Ar brouskoad, neketa, zo dezhañ iveauz ur c'heal, koulz hag un anv. Ne vefen ket ken divarc'het-se zoken mar teufe anat din ez eo ar c'heal ennon hag an hanvoud er maez lunioù kemparzhek.

A-hend-all arabat krediñ e rank an urzh kemparzhek bout kompez ha diegus. Gwall gemplezh hag ijinet e c'hall bezañ, hag en un doare marteze luzietoc'h eget e c'hinad. Da gentañ e c'hall an ahel bout eeun, pe kromm, pe tort, troellennek, zoken ; bez' e c'hell bout kevandalc'h pe dastroc'het, kemparzhek gantañ e-unan evel ur sinuzoidenn, kuzh pe anat ; bez' e c'hell bout diambroug pe kas gantañ ur c'hoskor adarreioù ; bez' e c'hell ar re-mañ bout heñvel pe daou ha daou pe tri ha tri, pe stroll ha stroll ; bez' e c'hellont pebeilañ, peptrivedañ, pepnaouspetvedañ ; bout keit-ha-keit a bep tu d'an ahel,

pe lezel etrezo ha hemañ esaouioù disheñvel ; bez' e c'hell bout etre daou dermen pep adarre skaroù par pe zibar. E gwirionez bez' e c'hell ar gemparzhegezh gwiskañ ne vern pe stumm gant ma'z ay en hec'h aoz adarreioù ha gant ma vez pep termen eus ar re-mañ keñveriadus en anaout ha lec'hiadus en amzer pe en egor. Gant ma ne vez, iveau, nep dislavar etre lusk o c'heal dezhe hag hini an ahel. Ur c'hengloterezh klok a rank bezañ etre ar c'heitlusk hag ar c'hellusk, koulz hag etre ar ster soniadel hag ar ster geriadel.

Rak ar ster soniadel zo an hini a sko. Gantañ eo e tizh an arzour rann gigel ha kensem-tus e arrestour. Gantañ eo ez a tre er bed amc'houloù a zic'houvez ar meiz.

Un doug diharzus zo gant an den da livañ e ved diabarzh gant livioù e amved, da zasseniñ ouzh eztaoladennoù e genheñveled. Tuet eo da c'harmiñ ganto, da c'hoarzhin ganto, da redek ganto, da gemer perzh.

Eus an doug-se eo ez emvata ar barzh. Amboaz ar c'hellusk zo lakaat da sevel er selaouer ur c'hellusk heñvel, ouzh e gas gantañ en ur froud asanterezh. Merk an asant-se eo ar from, an trivl ; hag hemañ, levenez pe dristidigezh, truez pe gasoni, a c'hall bout enaouet gant ar c'hellusk-mañ-kellusk. Pep stumm keitlusk, pep mod kellusk, zo dezhañ ur ster a-ziforc'h hag a sav en ene un askread dioutañ. Soñjit da skouer e difronkadennou Emer e-kichen gwele Kouc'houlin ; n'eus ket tu da zistagañ ar gwerzennoù kaer-se hep klevout en ho kalon, pa lavaran klevout, he leñvoù kellusket.

Amañ e kouezhomp e domani ar sonerezh.

Homañ zo dezhi iveau un talbenn meizel hag unan kigel ; gwerediñ a ra koulskoude kentoc'h war hemañ diwezhañ ; n'eo nemet dre ziviz e vez lakaet ur ster geriadel war un heuliad soniadoù kenurzhiet pa ne zrevezont ket un heuliad trouzoù natur. Gant ar ster eztaoladel eo e kas ganti ar c'horf, hag ouzh e heul an askre, e asant kigel. Kevrinus eo gwelout koulskoude penaos e sent ar c'horf, er c'horoll da skouer, da c'hourc'hennou n'int ket bet diskleriet dre gomz. Ar varzhoniezh avat he deus an eurvad da ziskuliañ gant gerioù pezh a zo displeget gant ar c'hellusk. Dre se en ur genaozañ kemmadennou ster ha stumm, an eil re o tiskleriañ ar re all, e c'hall diankañ kuit diouzh ar randonerezh a zo droukverzh an adarren barzhoniel. Ret eo anzav emañ dalc'hmat arver ar c'heitlusk war var da vezañ borodus. Klasket ez eus bet em zizober dioutañ hag aze emañ marteze orin un niver taolioù arnod a zo bet sevenet abaoe un hanter-kant vloaz bennak ; klasket ez eus bet zoken dioueriñ krenn ster geriadel al lavar (soñjal a ran e ISIDOR ISOU hag e "lettrisme") hag ober gant ar ster soniadel hepken. Ha fentus eo un tammig o welout e kreiz ar strolladoù gerioù hep ster, nemet an hini soniadel, an adarreioù o vleuniañ evel an tro-heol e pradeier an nevez-amzer.

)) o ((

ABANNA

NOTENNOÙ A- ZIVOUT KEAL AR STUZEGEZH

Evit tud o vevañ e strad ar mor, ez eo an dour an dizoloadenn diwezhañ a rafent. Pell e chomer hep diverzout ar metou ma vezet beuzet. Ho pet koun eus an tabutoù a voe etre ar fizikourion diwar-benn an "eter". Ret eo ma trofe spered mab-den hir amzer a-barzh ma teufe da gaout ur sell reizh war an traoù boutinañ : seul eeunoc'h, seul dennoc'h int da intent.

Evel-se evit ar stuzegezh.

E-doug kantvedoù e sellas pep pobl he doare-bevañ evel an doare-bevañ dereat nemetañ, evel an doare-skouer d'en em ren er bed. Pell diouzh bevañ meizet en o c'hevat alded e tremene ar boazioù estren da istrogelloù : en holl yezhoù ez eus un niver a c'herioù o verkañ war un dro pobloù estren ha perzhioù fall, hud pe lu.

N'eo ket hepken er folklor e kaver roudoù eus an emzalc'h-se, met er skiantoù o-unan. Boaz Kornogiz zo bet e-pad kantvedoù lakaat war ul lodenn vat eus an arallran-nvediz ar skritelloù gouezidi, anieneion (*naturels, Naturmenschen, Naturvölker*). Zoken pa, glaskent terriñ d'o baleg pe, evel J.J. ROUSSEAU, eilpennañ ar rolloù o lakaat ar "sevenidi" en traoñ hag ar "ouezidi" el laez, e vane an hevelep islonk etre ar "bons sauvages" hag an diouezidi nammet gant ar sevenadurezh. Ne veze klasket muzul boutin ebet, kendiazez ebet etre doareoù-bevañ Afrikiz pe Okeaniz ha, re Europiz.

E diwezh an 19t ha dreist-holl en 20t kantved e teraouas studi ouiziel ar pobloù kentidik (*primitifs, Urmenschen, Urvölker*). Danvez ur ouezoniezh, an dudoniezh, e voe graet eus o boazioù, eus o c'hevredigezhioù, eus framm o c'herentiad. Taolet e voe ar pont kentañ etre o denelezhioù hag an denelezh sevenaet. Ar pont-se avat a gemere ar stumm a oa diouzh ar c'hiz en ampoent e bed ar skiantoù : an emdroadur. Evit an tudoniour MOR-GAN¹⁹ da skouer e tlee pep pobl emdreiñ diouzh tri oadvezh : ar Ouezeri, ar Varbariezh, ar Sevenadurezh²⁰.

¹⁹L.H. MORGAN *Ancient Society*, 1877.

²⁰An hevelep emdroelouriezh a rene war gement tachenn oa eus skiantoù an den re ar beved : he c'havout a reer e damkaniezhōù HEGEK (*Die Vernunft in der Geschichte*) a wele e pep sevenadur eus Istor ar bed ur bazenn eus ar spered o krapat war-du e beuremdroadur ; MARX a daolenne un emdroadur heñvel dre an armerzh, keflusker an Istor ; DARWIN a renke kement tra bev a zo pe a voe a-hed ahel un emdroadur bevedel ; TEILHARD DE CHARDIN a glaske gronnañ an hell emdroelouriezh kent e diabarzh ur reizhiad doueoniel.

Tamm-ha-tamm avat ec'h en em zieubas an dudoniezh diouzh an treuzsternioù em-droelour hag istorelour o doa talvezet dezhi da gavell. Fellout a ra da RADCLIFFE-BROWN²¹ ha da vMALINOWSKI²² anaout ar c'hevredigezhioù kentidik evel hollennou, evel kevanennoù bev, dre studiañ o ereoù hag o c'hempouezioù diabarzh, dre savelañ ar c'heñverioù etrezo hag o farzhioù hag etre o farzhioù o-unan, hep ober dave, a priori da nebeutañ, da stern all ebet. Dre-se e touas-an dudoniezh (studi an "tud"où, ar c'henelioù) da vezañ ur skourr eus studi an den e-unan, da lavarout eo eus an denoniezh. Er yezhoù a ra gant termenoù a orin gresianek e lezas an anvadoù "etnografiez", "etnologiezh" o lec'h gant an anvad "antropologiezh".

Dav e voe gortoz 1930 avat evit ma krogas a-zevri an denoniourion da dreñ war-du o fobloù o-unan ar sell gouiziel o doa diorreet dre studi ar pobloù kentidik. Imbourc'het e voe kêriouù ar Stadoù-Unanet gant an hentennoù bet arveret e Polinezia. Diwar neuze, evel ma skriv LINTON²³, ez eas ar gontell-gegin, hep na ve ur farsadenn, da amezegañ. ar biroù-hemolc'h war astelloù ar mirdioù. Neuze, neuze hepken, e voe klasket termenañ an elfenn voutin d'an holl gevredigezhioù tud. Peogwir n'eo ket "sevnaet" ar gentidion, penaos envel ar pezh a zo en o c'herz hag a geñverier gant ar sevenadurezh, - hag a-c'hin, petra zo e-barzh ar sevenadurezh hag a zo iveau e kerz ar gentidion? En doare-se e tinodas keal ar **stuzegezh**²⁴.

Ur c'heal amerikan eo. Azviñ a reas.a-dreuz da labourioù ur strollad denoniourion, F. BOAS, SAPIR, WISSLER, KROEER, LOWIE ha dreist-holl MALINOWSKI, a gemeras an anv a Skol Stuzegour²⁵. Gant o c'hendalc'herion, Ruth BENEDICT, Margaret MEAD, A. KARDINER, R. LINTON²⁶ (S), e padas ar stuzegouriez gant he bleuniadur.

²¹RADCLIFFE-BROWN, *The Social Organization of Australian Tribes*, 1931 ; WHITE 's *View of a Science of Culture*, *American Anthropologist* 51, 1949.

²²MALINOWSKI, *The Sexual Life of Savages in North-Western Melanesia*, 1929 ; *Culture as a Determinant of Behavior*, 1937.

²³LINTON, *The Study of Man*, 1936 ; *The Cultural Background of Personality*, 1945 ; *The Tree of Culture*, 1957.

²⁴Hiroc'h a vo kavet diwar-benn keal ar stuzegezh en *Emsav, Pelec'h gwaziennañ?*, 6/129 ; **An isdiorreadur**, 6/150.

²⁵F. BOAS, *The Social Organization and the Secret Societies of the Kwakiutl Indians*, 1895 ; *Evolution or Diffusion?*, 1924 ; *Some Problems of Methodology in The Social Sciences*, 1930. SAPIR, *Selected writings in Language, Culture and Personality*, 1949. KROEBER, *Classificatory Systems of Relationship*, 1909 ; *Basic and Secondary Patterns of Social Structure*, 1938 ; *Three Centuries of Women's Dress Fashions : a Quantitative Analysis*, 1940 ; *Anthropology*, 1948. LOWIE, *Societies of the Hidatsa and Mandan Indians*, 1913 ; *Primitive Society*, 1920 ; *American Culture History*, 1940 ; *Social organization*, 1943. MALINOWCKI, sl. (4).

²⁶R. BEDEDUCT, *Patterns of Culture*, 1934. M. MEAD, *Sex and Temperament in Three Primitive Societies*, 1935 ; *Character Formation and Diachronic Theory*, 1949. A. KARDINER, *The Individual and his Society*, 1939 ; *The Psychological Frontiers of Society*, 1945 ; R. LINTON, sl. (5).

Petra a nevez a zegas keal ar stuzegezh?

Daou dra pouezus-bras. Unan e-keñver natur mab-den : e nep lec'h ha nepred n'eo mab-den un anieneg : netra en e zoareoù-bevañ ne zeu dre c'hanedigezh, pep tra.a zeu dre stuziañ, - amañ e c'haller degas skouer ar vugale-bleizi. Faziañ a rae enta Kornogiz pa raent anv eus "anieneion" (*Naturmenschen*). Pobl ebet n'eo anienek, hogen e kement lec'h ma'z eus tud o kenvevañ ez eus stuzegezh. N'eus anienegezh nemet gant al loened. Hag an diforc'h etre an den hag al loen eo ez eo an den stuzek bepred hag al loen bepred anienek.

An eil tra a-bouez eo ne c'hell pobl ebet lakaat etrezi hag ar pobleù all un diforc'h e-keñver natur an doareoù-bevañ ; e-keñver stuzegezh. Stuzegezhioù kentidion vBrazil pe enezennoù an Habask a c'haller keñveriañ an talvoudouù denel anezho gant forzh petore urzhiad talvoudouù o ren en Europa hag en Amerika. Diforc'hoù ez eus moarvat e-keñver perzhioù uhel pe uheloc'h ar stuzegezhioù, n'eo ket avat etre ar bezañ hag an nannbezañ anezho. Heñveldra n'eus sol ebet d'an tezennoù a zispleger evel "distro d'an Natur" ; an "naturgarourion"-se a ziskouez hepken o hiraezh d'ur stuzegezh rakgreantel livet gant o faltazi, - hep dioueriñ evit kelo kletadurezh ar bed greantel.

Ar stuzegezh enta zo ur vodelezh ret eus pep buhez kevredigezhel, eus pep kedvuhez. En enep d'an anienegezh a chom digemm evit ur ouennad lavaret, pe da nebeutañ n'o deus an darvoudouù a c'hoarvez drezi perzh ebet en hec'h emdroadur, ez eo kemmus ar stuzegezh. Eus ur bobl d'eben, eus ur meuriad d'egile, eus ur barrez d'eben, e kemm ar c'hustumouù, ar c'hredennoù, ar patromoù a bep seurt hag a bep renk a zo o reoliñ an darempredoù prevez ha foran. Ouzhpenn ma kemm eus ul lec'h d'egile, e kemm iveau en amzer evit un hevelep pobl, gwech war he fouez ha ken gorrek ma hañval bezañ sonnet e-pad kantvedouù, gwech a-benn-herr ha ken trumm m'en em gav dispennet ha ma tiskouez un troc'h.

Ar goulenn a zeu diouzhtu war hor spered eo hemañ : pe orin zo d'ar stuzegezh ?

Aze n'o deus, pa ouzon, ar ouezoniourion amerikan pe all roet respont ebet. An teir linenn nemeto am eus lennet war an divoud eo ar re-mañ : "An holl gevredigezhioù o deus ganet stuzegezhioù, kement-se zo diogel, zoken mar anavezer fall c'hoazh penaos o deus graet"²⁷.

Ar goulenn all a ran neuze eo : hag-eñ e c'hell un Amerikan eus an 20t kantved meizañ penaos e tiwan ur stuzegezh? Ar stuzegezh amerikan zo frouezh nerzhouù n'eo den mestr warno e gwirionez. Un doare eo se eus ar gevredigezh frankizour : an dibabouù kemeret evit a sell tonkad gwirion ar gevredigezh ne vezont kemeret gant *den*, devoudiñ ne reont ken diouzh c'hoari dall ar c'hevezerezh. Nepred n'emañ en o rezid (mar lavaront bezañ en o frankiz) ar re a gemer an divizoù, met dalc'het int gant luskoù an nevid, a

²⁷in R. LINTON, *The Cultural Background...*, op.cit.

zo muioc'h heñvel ouzh stourmoù ar janglenn eget ouzh daeloù ur gedvuhez. Bevedel kentoc'h eget buhezel eo a-dra-sur saveladur ar stuzegezh frankizour, da nebeutañ evel ma ren er Stadoù-Unanet abaoe derou ar c'abantved-mañ. An Amerikaned a c'houzañv o stuzegezh en hevelep doare ma c'houzañv al loened o anienegezh : kollet ganto ar vestroni warni, e vezont paket e-barzh evel en ur rouedad argerzhioù naturel, ha n'int ket evel just evit meizañ penaos e vez "ganet ar stuzegezh".

An distro-ma-ñ diouzh hon danvez hor skoazello da verzout ar pezh end-eeun na veiz ket ar stuzegezhion amerikan, hag a veizomp fraezh ni emsaverion. Treizhidi ar vMay Flower henn meize fraezh ives : edo c'hoazh o lestr e-kreiz an Atlantel pa daolent diazezoù o broad nevez ha tresoù spis ar gedvuhez a vennent diorren enni. Ha pa embannjont bonreizh stad Massachusetts nevez savelet ganto, e ouient ervat ar c'heñverioù a zo etre ar seveniñ hag ar stuzegezh. En o mestroni e vane doareoù-bevañ an drevadenn o doa krouet. Emsaverion e oant, ar pezh o deus o warlerc'hidi paouezet a vezañ.

Ur c'hemmesk bras zo e gwirionez en amerikaneg hag er yezhoù kozh kouezhet din-dan e levezon. "Culture" a reont eus ar stuzegezh. N'eo ket gwall sklaeriusoc'h ar galleg pa dro ar "culture" trameuvorel-se dre "civilisation" pe dre ar jagouilhad-mañ : "culture au sens culturaliste". Sklaer eo ar brezhoneg, fraashaet ma 'z eo gant avel yac'h an Emsav. Diforc'hafñ ervat a ra **sevenadur ha stuzegezh**. Hor sevenadur eo ar pezh a sevenomp²⁸. Tra ma'z eo ar stuzegezh un disoc'h eus meskadur boazioù kozh ha nevez, bev ha marv, amoet ha speredel, mennet pe hepken gouzañvet, bepred en arvar da zisleberiñ, ez eo ar sevenadur ar pezh a grouomp dre hor youl emouiziek stegnet war-du ar gwirvoud a gemeromp da uhelvennad broadel.

Ster leun ar sevenadur zo seveniñ, krouiñ madoù speredel. Moarvat e tremen ar madoù-se er stuzegezh, e-lec'h ma vezont "bevezet", evit ober ur geñveriadenn armerzhel. Ar sevenadur zo evel ur stêr o tourañ atiloù ar vro a-raok lammat e meurvor ar sevenadurezh hollvedel. Ar stuzegezh hep sevenadur, hep andonioù-seveniñ, zo evel ur geun o flaeriañ, hep doureier fresk d'e nevesaat, hep digor war an hollvedelezh. Seul uheloc'h e vez stuzegezh ur bobl ma vez muioc'h a sevenerezh kaset war-raok enni. En enep, e tiskenn, e vrein hag ez a da get stuzegezh ur bobl hep sevenerion, aloubet ma'z eo gant al levezonou estren.

A-hed kantvedou ez eas ar stuzegezh vrezhon d'ar geun mouezhus a anavezomp. N'eo ket he bevaat a reas an aloubidigezh c'hall met he c'has buanoc'h en he linkridigezh. Bennozh d'an Emsav avat ez a stuz ar speredoù e Breizh war forc'hiñ diouzh stuz ar speredoù e Frañs.

Aze omp degaset dirak kudenn an dispac'h.

²⁸Sellout ives en *Emsav*, **Hag-eñ ez eus ur sevenadur brezhon?** 2/5 ; **Pelec'h gwaziennañ?** ; 6/129. Talvoudus ives eo lenn studienn M. GLANDOUR e *Studi hag Ober* 18, 1942 : **Dremm ar Speredegézh vrezhon**, ha froucehus keñveriañ keal skouerel ar speredegézh ha keal deskrivadurel ar stuzegezh.

Emañ stuzegezh voutin ar bobl vrezhon o kemmañ, evel ma kemm, lakaomp, gwrezverk ur gibad dour pa ziskenn enni ur strilhenn dour tomm. Hogen e dalc'h ar stuzevioù gall e chom bepred hor c'henvroiz Stad, skol, stlenn, armerzh gall zo kreñvoc'h a-galz o gal-loud eget levezon an Emsav, ha dre ar stuzevioù-se e vez miret Breizhiz a seveniñ : gwell eo d'ar C'hallaoued hor magañ gant frouezh o sevenadur eget hon lezel da grouiñ ur sevenadur dimp ha na vo ket gall.

Labour an dispac'h zo dres :

- troc'hañ Breizh diouzh al luskerioù hag ar stuzevioù gall ;
- reiñ da bobl Vreizh an tu da vezañ he luskerez dezhi hec'h-unan, da vezañ stuzerez ha sevenerez, da lavarout eo krouerez madoù speredel en-dro.

An dispac'h n'eo ket kement-se tennañ ur bobl a-zindan dalc'herezh ur bobl all, met degas anezhi da vezañ krouerez speredel en-dro.

)) o ((

GOULVEN PENNAOD

AN AROUEZIADURIOÙ YEZHONIEL EVIT STUDIAÑ UR YEH

§ O. Abaoe SAUSSURE ez oar deut da zigejañ div zremm da nep lavarad, ar pezh a anver ar gomz hag ar yezh. Daveiñ a ran da'm studiennoù diaraok evit ar resisadurioù pennañ²⁹. Anat eo n'oar ket evit diskouez holl berzhioù ul lavarad diwar enskrivadurioù gwarellgomz hepken, ha nebeutoc'h c'hoazh diwar ar skrivadurioù boutin. Distrujet eo bet rouantelez "al lizherenn" e kreiz ar c'hantved diwezhañ, ha dreistveli "ar soniad" e kreiz hanterenn gentañ hon hini. Tamm ha tamm eus bet diazezet binvioù galloudus evit studi ar yezhoù hag o vezañ ma vez treuzkaset ar c'heleñnadurezhioù peurliesañ dre ar skridoù moulet ez oar bet degaset da ober gant lies aroueziadur n'int ket anavezet mat an holl anezhe gant ar re a ra war-dro ar brezhoneg. Amañ ne 'm eus ket da bal skriavañ evit arbennigourion an hollved; degas va maenig da anaoudegezh hor yezh ne lavaran ket. Setu perak e klaskin bezañ ken eeuñ ha ma c'hellin hag e kemerin skouerioù tennet diwar hor yezh; evit ma vo splannoc'h ar pezh a fell din danevelliñ e kemerin da skouer, a-dreuz va studienn, ar ger **dimeziñ**: dre zarvoud on kouezhet warnañ dec'h pa'm eus digoret an ALBB³⁰, ha dereout a ra mat oush ar pezh 'm eus da lavarout, ken ne 'm eus ket klasket pelloc'h. Amañ hag ahont e tegasin skouerioù all evit kloakaat va danvez.

§ 1. An aroueziadur soniadoniel [...]

Gouzout a reer pegen rouestlet ha liesdoare eo ar gomz: evit gwir, n'eus ket daouzen o tistagañ heñvel-dik an hevelep frazenn, hag aes eo merzhout iveau n'eo ket an denmañ evit distagañ heñvel div wezh lerc'h-ouzh-lec'h ar frazenn-se. Seul welloc'h ar benveg enskrivañ, seul zisheñveloc'h em ziskouezo bezañ distagadur ar frazenn. Ar pep gwellañ a vo atav, evit ar soniadoniour, labourat diwar enskrivadurioù war goar, war ur warellgomzerez, pe un ardivink dielfennañ bennak, kentoc'h eget fiziañ en e zivskouarn hepken. Hogen, forzh penaos, ret eo dezhañ kemenn da'r re all ar pezh en deus kavadennet, eleze e klasko aroueziañ gant aroueziou mouladus ar soniadoù en deus klevet pe a zo bet dastumet gant e ardivink, eleze e ray gant ul lizherenneg savet a-ratozh evitañ. An hini vrudetañ eus al lizherennegoù-se, hag ar pep azasañ holl iveau, zo lizherenneg an IPA ("Kevredigezh etrevroadel a soniadoniezh") a reer gantañ hiziv en holl studiennoù sirius. Kavout a rafet hiroc'h diwar he fenn e pennad Arzel EVEN gouestlet da'r soniadoniezh³¹.

²⁹Sl. "Lavar 01 ", embannet gant *Preder*, , N° 79-81.

³⁰P. LE ROUX, *Atlas linguistique de la Basse-Bretagne*, Rennes-Paris, 1924-1963, yezhkartenn 158.

³¹A. EVEN, "Diazekoù ar soniadouriez" en *Hor Yezh*, 10 1956 25-49.

Aroueziet eo ar soniadoù gant **lizherennouù tev**, pe, er skridoù roneotet - evel a c'hoarvez mui-ouzh-mui bremañ evit an embannadurioù skiantel en holl vroioù, gant ar c'her ma koust ar moulañ evit studiennoù savet ad usum paucorum - etre krochedoù sonn : [...]

Kemeromp, da skouer, ar ger **dimeziñ**, meneget a-zioc'h. An niveroù a-raok ur stumm a zave da enklaskvaoù LE ROUX ; dasparzhet hon eus i hervez ar rannyezhoù hen-voazel dre eskoptioù : Leon, Treger, Lannvrieg (Gouelou), Kernev, Gwened, Naoned (Bazh-Wenrann). Un tu e vo da welout pegen diazas eo un hevelep dasparzhadur p'en kemerer er ster strizh. Ret eo dimp degas da soñj da gentañ-penn ez eus bet arveret gant P. LE ROUX un aroueziadur fall a-walc'h lesanvet "alphabet des romanistes" hon eus treuzskrivet amañ hervez hini an IPA ; ret denc'hel soñj iveau e voe graet enklask LE ROUX etre 1911 ha 1913, hep benveg enskrivañ, hag ez eus bet merzhet fazioù en e labour : dre vrás, avat, e c'haller fiziañ ennañ daoust d'a lavarer a-wezhioù.

Bro-Leon	: 1 [di'mizi]; 2 [di'mezi]; 3 ([for'tynja]); 4 [de'mezi]; 5 [di'me: zi]; 6 [di'mezi]; 7 [di'mizi]; 8 [di'mezi]; 9 [di'mezi]; 10 [di'mezi]; 11 [di'mezi]; 12 [di'me: zi]; 13 ([for'tynja]) [di'mizi].
Bro-Dreger	: 15 [di'mi]; 16 [di'mi]; 17 [di'mi]; 18 [di'mei]; 19 [di'mi]; 20 [di'mi]; 21 [di'mej]; 22 [de'mej].
Bro-Ouelou	: 23 [di'mëi]; 24 [di'mëj]; 25 [di'mej].
Bro-Gernev	: 30 [di'mjzi] 31 [di'mj: j]; 32 [di'mi:]; 33 [di'mei]; 34 [di'mi]; 35 [di'mi]; 36 [di'mezi]; 37 [di'mi:]; 38 [di'mej]; 39 [dimi]; 40 [di'mi]; 41 [di'mjëi]; 42 [di'mi:]; 43 [di'mj:]; 44 [dimi] (ø'røʒi); 45 [di'miði]; 46 [di'mi:]; 47 [di'mi:]; 48 [di'mi:]; 49 [di'mi]; 50 [di'mi:]; 51 (ø'røʒo); 52 [di'mi:]; 53 [di'mi:]; 54 [di'mei]; 55 [di'mej]; 56 [di'mej] ([røʒo]);
Bro-Ereg	: 60 [dimo]; 61 [dime'ɛj]; 62 [di'mëj]; 63 [di'meñ]; 64 [dimeɛj]; 65 [dime'ɛj]; 66 [di'mëj]; 67 [di'meñ]; 68 [dime'ɛj]; 69 [dimeɛj]; 70 [di'mañ]; 71 [dime'ɛj]; 72 [di'min]; 73 [dimi'ɛj]; 74 [dime'ɛj]; 75 [dime'ɛj]; 76 [dimi'ɛg]; 77 [dime'ɛj]; 78 [deme'Øj]; 79 [dimi'ɛj]; 80 [di'mej]; 81 [de'me n]; 82 [di'mëj]; 83 [di'mëj]; 84 [dimeɛj];
Bro-Naoned	: 90 [deme'hɛ].

Gwelout a reer pegen disheñvel e c'hell bezañ an distagaduroù. Meur a hini all a vije bet dastumet gant LE ROUX, hep mar ebet, gant m'en divije imbourc'het e 200, 300, h.a. enklaskva. Ha c'hoazh, evel a ouzer³², disheñvel eo "an d derou-ger" diouzh "an d e-kreiz ur ger" ; ent-strizh, evit lod eus ar brezhonegva, da nebeutañ, Bro-Leon pergen, hor bije ranket skrivañ [?] ha n'eo ket [d]³³. O vezañ avat n'eo ket bet peurstudiet kudenn

³²F. FALC'HUN, *Le Système consonantique du breton*, Rennes, 1951, 63-71; gwelout iveau G. PEN-NAOD, *HY* 40 1963 18-20; *Pr.* 71 1965 25-27.

³³Ur stankenn a c'hell bezañ kreñv pe wan, amglev pe heglev. O aroueziañ a c'haller gant an daolenn-mañ :

ar c'hensonennou kreñv-heglev derou-ger, ha n'eus anv ebet anezhi gant LE ROUX, hon eus kredet gwell mirout [d] e pep lec'h.

A-wezhoù e c'haller eeunaat mui pe vui an aroueziadur ; unan hag a studi un deodyezh ma vez poueziet ent-reol ar gerioù war an eil silabenn ziwezhañ, a c'hell e lavarout ur wezh evit an holl, e pennderou e studienn, ha skrivañ hiviziken [dimezi] e-lec'h [di'mezi] ; evit un deodyezh all avat e ranko aroueziañ leun (en enklaskva 49, da skouer) [di'mi] evit diforc'hañ diouzh ar reolenn, skeudennet amañ gant ['disken] (a skrivo ent-eeun [disken]). E-barzh ur studienn gouestlet da gudenn an hen c'hwezhennoù dent e c'hello eeunaat muioc'h c'hoazh ha chom hep ober un diforc'h etre [di'mizi di'mizi di'mezi], h.a., a skrivo [dimizi] (da skouer), enebet ouzh [di'mi] ha [dimiði]. An eeunañ an treuzskrivadur, ar gwellañ³⁴. N'eus nemet er studiennoù hollek, evel ur yezhkartennaoueg, e ranker aroueziañ strizh. Diwall a rafer dreist-holl a venegiñ heñvel, e lizherennoù italieck da skouer, an aroueziadurioù soniadoniel hag ar reizhskrivadur boutin : marteze e oar an aozer ar pezh a ra (n'eo ket sur bep tro !), e lenner, anezhañ ur yezhonior n'eo ket keltiegour dre vicher, meur a wezh, n'en goar ket ha n'eo ket evit digejañ aroueziouù ar soniadoù diouzh ar skrivadoù boutin. Forzh penaos, onest n'eo ken kemenn splann da'1 lenner pe e zoare ez eus bet pellaet diouzh an aroueziadur boutin, evel a reas KERVELLA³⁵, pa rankas arverañ [iⁿ] e-lec'h [i] evit abegoù a voulerez, h.a. Meur a fazi a vije bet espernet da'r yezhoniorion wellañ, gant ma vije bet ken onest hag eñ an holl re o deus savet labourioù war ar soniadoniezh.

§ 2. An aroueziadur mouezhiadoniel /.../

Ha lavarout a c'haller ez oar evit tresañ splann skeudenn ar brezhoneg evel yezh diwar dastumad ar stummoù meneg a-zioc'h ? Den n'en kredo. Evel reizh, e **tle** pep studienn bezañ diazezet war ar pep fetisañ, an doare m'emañ distaget bremañ ha lomañ, war bouez kouezhañ e tech ar rakvarnoù ; hogen anat eo e tle ivez bezañ jubennet an dafar dastumet diwar an distagerezh. Oberenn ar priñs Trubeckoj e voe ; eñ hag e ziskibion eus kelc'h Praha, ha meur a hini war o lerc'h, o deus diskouezet anat da'n holl e ranked lakaat war wel ar pezh a oa **perzhek** e keñver yezh, ha dilezel, pa studied ar **yezh** (enebet ouzh ar **gomz**) ar pezh a oa **amperzhek** ; eleze, evel hon eus lavaret e lec'h all³⁶, diforc'hañ groñs an **distilherezh** diouzh an **distagerezh**. Da skouer, e-keñver distagerezh ez eus un diforc'h etre [di'mi] ha [di'mi:], met pa studier ar bloc'had teodyezhoù komzet tro-dro da Gemper, e c'haller em c'houlenn ha gerioù a gaver diforc'het etreze gant un enebadur etre [i] hag [i:] pouezet. Ma ne gaver hini ebet e vo a-walc'h ober gant un arouez hepken,

amglev heglev

kreñv [p t k] [p t ž]

gwan [b d ȝ] [b d g]

³⁴Sl. A. MARTINET, *La Linguistique synchronique*, Paris, 1965 162-167.

³⁵F. KERVELLA, *Yezhadur bras ar brezhoneg*, La Baule, 8.

³⁶Pr. 79-81 1966 7-46.

bezet /i/ ; lavaret e vo neuze "n'eo ket perzhek, amperzhek eo hirder an /i/ pouezet" ; en enep, mar kavfed daou c'her (pe daou rummad gerioù) diforc'hет gant hirder ar sonenn hepken, e ve lavaret : "perzhek eo /:/ hag e tiforc'hfed strizh /i/ diouzh /i: /.

Evit aroueziañ ar mouezhiadoù (= soniadoù perzhek) e reer gant beskelloù : /.../. Ar soniadoù amperzhek, hervez boaz an Amerikaned, a vo graet anezhe **arallsoniadoù**, hag aroueziet dalc'hmat etre krochedoù sonn.

Ret eo eveshaat ouzh un dra – ha ne 'm eus ket pouezet a-walc'h warnezhañ e'm fennadoù diaraok, marteze – : ne dalv an aroueziadur mouezhiadoniel nemet evit ur rannyezh unvan a-walc'h evit bezañ sellet evel ur reizhiad yezhel. Da skouer, pa sellomp ouzh rannyezh henvoazel Bro-Leon, e c'hellomp adsevel /dimezi/ ; evit hini Bro-Dreger /di'mi~/, h.a. Evit a sell ouzh ar rannyezhoniezh vrezhonek avat, e kemer anvioù ar rannbarzhioù ur ster un tamm disheñvel diouzh an hini istorel. Da skouer, evit a sell ouzh **dimeziñ** (hag evit ar gerioù all savet eveltañ), e verzher e ranker stagañ 30, 36, 45 ouzh rannyezh Leon, 34, 35, 39 ouzh rannyezh Treger, 41 ouzh rannyezh Wened ; heñveldra, 23 a vo staget ouzh rannyezh Treger, 24 ha 25 ouzh rannyezh Wened, petra bennak e oant distaget en eskopti Lannvrieg ; rannyezh Naoned a vo staget peurliesañ iveau ouzh hini Wened. Gant ar ster-se e ranker kompreñ an daolenn :

BrL. /di'mezi/

BrT. /di'mi~/

BrK. /di'mi/

BrE. /di'meñ/

(Ne heulier ket strizh lizherenneg an IPA en aroueziadur mouezhiadoniel : amañ da skouer hon eus kavet aesoc'h da embreger an arouez /í/ pa reer gant [n] en IPA : un afer a gendiviz n'eo ken ; heñveldra, spletusoc'h eo ober gant ur vouezhiad **disilabennel** /~/ eget kreskiñ niver ar mouezhiennoù gant /i/ ha /í/, h.a.)

A-feur ma kresk an taread e koller stlenn : **distilhañ** BrK. /di'mi/ ne vo ket evit diskouez dimp e **tistager** [di'mjɛ:] e 43, [di'mi:] e 42, [di'mi] e 49, h.a. Lavarout a ra dimp hepken : "dre vrás, e Bro-Gernev, a) n'eus ket a friadur eus dibenn an anor-kadarn evel e Bro-Dreger ; b) ar pouez war ar silabenn ziwezhañ a ziskouez anat ez eus bet kendeuzet div silabenn, bet miret e Bro-Leon m'int dispariet gant ur /z/ na gaver ket er rannyezhōù all ; k) n'eus ket a zibenn /í/ evel e Bro-Ereg". Aet omp war-raok endeo en ur zegas an aroueziadur mouezhiadoniel : pellaet hon eus diouzh strouezhieg ar stummoù lec'hel ; un deodyezh ne zeskrivomp ket ken, eleze, ent-pleustrek, devoudouù dizurzh ar gomz, hogen ur yezh, eleze ur reizhiad, ha pa ve ar reizhiad-se enreizhiad ur reizhiad vrásoc'h. Ober a reomp "rannyezh" eus an tregerieg, rak en hor spered emañ dalc'hmat ar brezhoneg ur bloc'had n'eo an tregerieg nemet ur rann anezhañ. Padal e c'halljed, ent-strizh, sellout ouzh an tregerieg evel ur yezh diouti hec'h-unan : abegoù stadel, eleze nannyezhoniel, a gej amañ gant diazezennoù yezhoniel glan. Diwar un hevelep savboent e c'haller di-

dermenañ ar saozneg evel ur rannyezh c'hermanek, ar galleg evel ur rannyezh romanek ; diwar ur savboent all, e vo ur yezh eus ar skosc'hermaneg, eus ar gwalonieg, hep ober dave da'r saozneg pe da'r galleg. Heñveldra c'hoazh, ar gresianeg a c'hell bezañ ur yezh diouti hec'h-unan pe ur rannyezh indezeuropek, ar brezhoneg, ur yezh diouti hec'h-unan pe ur rannyezh predenek... En Europa da nebeutañ – lakaet an euskareg er-maez marteze, ha c'hoazh ! – n'eus "yezh" ebet na c'hallfe ket bezañ lakaet da "rannyezh", eleze da enrummenn e-keñver ur rummenn yezhel ledanoc'h.

§ 3. An aroueziadur kevouezhiadoniel //...//

Klaskomp pignat gant un derez c'hoazh. En tu all da zistilhadur ar rannyezhoù e klaskfomp kavout un doare da genaozañ hini ar yezh ma'z int ar rannyezhoù anezhi. Un hevelep hentenn a voe lakaet da dalvout da gentañ gant ar yidichegour U. WEINREICH³⁷ : rannyezhekaet meurbet eo ar yidicheg ; ur "yezh unvan" avat eus anezhañ en tu all d'he rannyezhoù, evel ar brezhoneg evidomp. Setu penaos e vo tizhet un deskrivadur kevouezhiadoniel :

```
// L/di'mezi //
// T/di'mi~ //
// K/di'mi //
// E/di'meñ //
```

⇒ // dimiži~ //

Kevanaozel eo an //dimiži~//-mañ.

1° Merzhomp n'hon eus ket merket ar pouez, rak, evel a ouzer, e kouezh war an eil silabenn ziwezhañ e BrKLT (dre vrás ! rak n'eo ket rouez e lec'hioù zo ur pouez war an drede silabenn ziwezhañ, pe zoken un distagadur na glever hogozik pouez ebet), hogen war ar silabenn ziwezhañ (dre vrás c'hoazh) e BrE. Kollet hon eus stlenn neuze.

2° An arouez //z// a dalv hepken "kevouezhiad o klotañ gant ar vouezhiad /z/ eus BrL. a-unan gant /ø/ (ezvezañs, mann) eus BrKET." Ober a reer gant //z// ha neket gant //z// hepken, rak hemañ a dalv "kevouezhiad distilhet /z/ war an holl vrezhonegva", evel e //braz// **bras** da skouer ; heñveldra e vo graet gant //z// evit "BrKLT. /z/ ha BrE. /y/ ", evel e //pež// pezh. Dastumet e c'hell bezañ en daolenn-mañ :

```
// L/z z zl //
// KT/z ø z / //
// E/z ø y / //
```

⇒ // dimiži~ //

³⁷U. WEINREICH, "Is a Structural Dialectology Possible? " e *Linguistics Today.*, New York, 1954 268-280 ; sl. ivez E. PULGRAM "Structural Comparison, Diasystems, and Dialectology" e *Linguistics*, The Hague-London-Paris, 4 1964 66-82 ; G. PENNAOD, "C'hewezhennou dent ha c'hwibannou" e *Pr.*

3° An arouez // ~// (kevouezhiad **disilabennel**) a dalv :

$$/ \text{KL}/\emptyset / \quad :: \quad \text{T}/\sim / \quad :: \quad \text{E}/\acute{\text{n}} / \quad // \quad \Rightarrow \quad // \sim //$$

4° Adsavet hon eus //i//, ha neket //e// en eil silabenn. N'eo ket ar ger **dimeziñ** hepken a c'hell hor sklerijennañ war ar poent-se. Met **dimeziñ** n'eo ket digenvez, ha da vezañ keñveriet eo gant gerioù all evel **deskiñ**, **debríñ**³⁸, **pediñ**, h.a. a ziskouez dimp un enebadur :

aok. // diskí~ dibrí~ pidi~ // :: bonad (Douor 2 un.) // desk debr ped //, bezet amañ : aok. // dimízí~ // :: bonad // dimež//.

§ 4. An aroueziadur trevouezhiadoniel. +...+

Betek bremañ ez omp chomet e-barzh korfad ar yezh a vremañ ; ur studi gevadegel hon eus renet, o ledanaat tamm ha tamm hor savboent : kroget hon eus gant ar stummoù lec'hel, astennet hon eus hon dremmwel betek ar rannvro a-raok tizhout ar brezhonegva a-bezh. Taolomp hor sell bremañ ouzh emdro ar yezh a-hed an amzer, eleze, savomp ur studi dreadegel. Aesaet e vo hol labour dre ma ouzomp e oa unvan an henvrezhoneg (pe, ar pezh zo heñvel evidomp, an testennoù deut betek ennomp ne ziskouezont ket ur rannyezhañ³⁹), hogozik unvan e oa ar c'hrennvrezhoneg iveau, nemet evit a sell ouzh ar pouez moarvat, met ken dister eo an dilerc'hiou krennvrezhonek a Vro-Ereg, ne savo diaester ebet. Setu perak ne dalvo ket ober un diforc'h, evit ar yezh kozh, etre /.../ ha //...// : ober a raimp gant an arouezioù eeunañ, eleze /.../, o kemenn d'al lenner avat e talvezont evit an hen- ha krennvrezhonegva a-bezh.

E krennvrezhoneg e kavomp hor ger **dimeziñ** skrivet **dimizyff**, **dimizifu**, **dimiziff** en aok. ha **dymezet**, **demezet** en aog. Studi ar vouezhiadoniezh krennvrezhonek a ziskouez dimp e ranker kompreñ an aok. evel /dimiði/ (a dostafer.ouzh [di'miði] 45, Enez-Sizhun), sl. ERNAULT, DEBM 270 ha GMB 171, HEMON, GIB 406.

N'eo ket testeniekaet ar ger en henvrezhoneg, hogen ar c'heñveriañ gant hBr. *diued* /diwed/ "emzalc'h, red (an heol)", FLEURIOT, DGVB 145, eus kKt. */di: -wed-/ (sl. iveau Kb. *dyweddio* "dimeziñ (a-raok an cured)" eus kKt. */do-wed-/), hon degas da c'houlakaat hBr. **demguedim* pe **dimguidim* (sl. *demguescim*, *dimguinont*, FLEURIOT, VBEG 376), eleze */dimwiðv/.

Degaset oar da geñveriañ, hervez bir an amzer :

$$+ \text{h}*/\text{dimwiði} / \quad :: \quad \text{k}r/\text{dimiði} / \quad :: \quad \text{n}/\text{dimízí} / \quad \Rightarrow \quad + \text{dim(w)iði} +$$

³⁸J. PINAULT, "Breton **debríñ**. "manger"" en *Ogam*, Rennes, 16 1964 211-218.

³⁹L. FLEURIOT, DGVB 34; VBEG 427.

Lakaat hon eus etre krommelloù an +(w)+ rak n'oar ket evit diogelaat e vije bet anezhañ, zoken en henvrezhoneg pa n'hon eus ket a skouerenn desteniekaet : adsavet eo bet hepken diwar ar c'heñveriañ, ha setu perak e vo a-walc'h peurliesañ ober any a + dimwiðiñ + en aroueziadur trevouezhiadoniel, azonet, evel a welomp, gant + ... +.

Heñveldra e vo azonet an aog. (hag ar bonad) gant + demeð +. Un + e + a lakomp er silabenn gentañ peogwir ez eus abegoù da gredañ ez eo aet da /i/ bremañ peurliesañ diwar gemmesk an araogennoù rakgeriet *de- ha di-*; hogen, n'oar ket evit lakaat da zireizh un aroueziadur gant + i + ha setu perak, pa n'oar ket prederiet gant kudennoù a c'herdarzh (anavezet hemañ evit ar ger-mañ, ar pezh na c'hoarvez ket evit an holl c'herioù, pell ac'hann !), e vez kalz gwelloc'h menegiñ an eil hag egile evel-mañ : + d^e/i með + pe c'hoazh : + d(e/i)með + : ponner eo, ha n'eo ket gwall vrav, met, evel ma skriv E. DECAUX⁴⁰ : "une notation phonologique n'a pas d'objectifs esthétiques" ! An [j] eus 1, da skouer, a ve a-walc'h un aspadenn eus kkt. */do/.

§ 5. An aroueziadur frammadoniel | ... |

An holl aroueziadurioù hon eus gwelet a-zioc'h, nemet an hini kentañ, a vez pell a-walc'h diouzh distagadur al lec'h-mañ-lec'h. Diazezet int avat war arvez mouezhiadel ar yezh, eleze, pep arouez dibabet a zave, war-lerc'h ur c'hendiviz etre ar yezhoniorion, d'un doare distilhañ. Klasket eus bet avat, nevez zo, deskriavañ frammadur arlakadennel ar yezh; evit e dizhout e vez graet gant un aroueziadur frammadoniel azonet gant serzhelloù | ... | . Adkemeromp c'hoazh hor ger **dimeziñ**. Penaos eo frammet? Ennañ e weler ur rakger | dem | eus kKt. */do-ambi-/ , a laka nep stankenn war e heul da vloataat ; aroueziañ a refomp | "blotadur" | gant un azon bennak, lakomp | ° | hag en hor bo amañ | dem° | ; da heul hon eus ar bennrann | gweð | eus kKt. */wed-/ ; an dibenn zo | iñ | eus kKt. */i: mu-/ . Un aroueziadur frammadoniel eus **dimeziñ** a vo neuze. | dem°gweðiñ | . Anat eo e ve diboell krenn klask "distagañ", da skouer, *[demgweðiñ] : ne servij an aroueziadur frammadoniel nemet da anataat frammadur ur ger ; ur benveg imbourc'hiñ n'eo ken, a c'hell bezañ galloudus tre ha talvoudek kenan, hogen e feur ebet n'eo bet graet evit daveñ d'un distagadur bennak. Kendiviz a c'hellomp e vo aroueziet | "c'hwezhadur" | gant an azon | * | , ha neuze ar rakger *gour-* a vo | gwor* | , hag hor ger *gourfennec'her*, a zeuy da | gwor*pen°geir | . (Re hir e ve displegañ amañ perak | geir | ha n'eo ket | ger | ; e lec'h all e vo graet deiz pe zeiz; a-walc'h eo evit an ampoent degas da goun krKb. *geir*, Kb. *gair*).

o

§ 6. An aroueziadur yezhadoniel <...>

⁴⁰E. DECAUX, "La Neutralisation n'est pas un changement structural" e BSL, Paris, 61/1 1966 57-81; amañ n.5 p.57.

Un doare-notaouiñ all ez eus c'hoazh, a c'haller envel "yezhadoniel" war-lerc'h Étienne DECAUX⁴¹ ("morphophonological" e vez anvet gant an Amerikaned, "morphonologique" gant ar C'hallaoued, met, eme DECAUX, "elle n'a synchroniquement rien à voir avec la phonétique"). Aroueziet eo etre konkelloù < ... >. E bal zo lakaat anat ar c'hemmoù a c'hell c'hoarvout en ur ger bennak hervez ar yezhadoniezh ; da skouer, e-kichen **dimeziñ** ez eus : **dimezet**, **dimezomp**, **dimezo**, **dimezfec'h**, h.a. Aroueziet e vo neuze <dim(i/e)žV> gant (i/e), pe c'hoazh <ⁱ/_e>, <ⁱ_e>, hervez an aozerion, evit merkañ an enebadur etre an aok. //dimiži~// hag ar bonad //dimež//; amaň e talv < V> kement hag "un dibenn verbal" (sk. // ed om o //, h.a.). Hervez an aroueziadur-se e vo notaouet *mab*, ls. *mibion* gant <ⁱ_a mⁱ b^{jon}>, h.a. Meur a hini (MARTINET⁴² da skouer) en deus nac'het talvoudegezh un aroueziadur yezhadoniel, met a-wezhioù e c'hell bezañ ur skoazell, sk. < bra(z/s)X > gant < X > = < ez >, < a~ > e < brazez > **brazez**, < brasa~ > **brasañ**, h.a.

Talvout a ra hon notadur < dim(i/e)žV > , anat, pa reer ur studi gevadegel eus ar yezh a vremañ ; hogen mar studier, ent-kevadegel iveau, ar c'hrennvrezhoneg, pe pa saver ur studi dreadegel, e reer gant < o > ha neket gant < ž >. Evel a welomp, n'oar ket gwall chalet gant kudenn ar "reizhskrivadur" : hervez al labour a gaser da benn e vez graet gant an doare-maň pe an doare-hont.

o

§ 7. An aroueziadur skrivadoniel. ... ‘...’

Techet eo alies ar yezhoniorion, e Bro-C'hall dreist-holl, da reiñ ul lec'h divent da'r gomz, ha setu perak ez eus bet lennet gant plijadur, nevez zo, al linennouù-maň :

"La parole est seulement l'un des moyens d'expression de la langue, en quelque sorte sa fille aînée. L'aînesse de cette fille lui vaut un traitement privilégié et les habitudes qu'elle prend sont au bout d'un certain temps adoptées par sa mère. Néanmoins, sa petite soeur, l'expression graphique, *ne doit pas en dépendre* (stouedoù ganimp) ; elle s'efforcera-de ressembler à sa mère la langue et non indirectement à sa soeur la parole "⁴³

Dont a reomp neuze da'r skrivadur boutin. Ar "reizhskrivadur", brasañ preder ar vrezhonegerion desket abaoe GONIDEG ! Lavaromp dioutu n'en deus ar reizhskrivadur nemet ul lec'h a eil renk evit ar yezhonior : unan eus an doareoù da zeskrivañ ur yezh eo, hag an nebeutañ pouezus holl.

⁴¹E. DECAUX, l.m. 59.

⁴²A. MARTINET, *Eléments de linguistique générale*², Paris, 1961, 96; sl. E. DECAUX, l.m. 59.

⁴³E. DECAUX, l.m. 58.

Pa veneger ur ger en e reizhskrivadur en en skriver e lizherennouï italieck, pe islinennet en ur skrid roneotet, sk. amañ dimeziñ.

En hol labourioù diaraok hor boa kinniget skrivañ en italieck pe islinennet, met etre ‘...’ ar skrivadoù o pellaat diouzh ar reizhskrivadur broadel, sk. ‘dimizi’, ‘dimezi’, ‘dimi’, ‘diméein’, h.a. a c’hallor kavout el lizheradur amlennek.

N’eo ket al lec’h amañ da zigeriñ ur gador tabutal a-zivout an doare-skrivañ. Rak un afer stadel kenkoulz ha yezhoniel eo dibab ur reizhskrivadur. Evit ar yezhoniour ez eo c’hoantaus meurbet e ve ur reizhskrivadur an tostañ da framm ar yezh, eleze e vo bleniet gant ar studi frammadoniel⁴⁴, hogen abegoù stadel ez eus iveau hag a c’houl ma chomfer hep pellaat betek re diouzh an henvoaz lennegel (“henvoaz” emezomp ha neket “hengoun” !). Da skouer, nep yezhoniour a vo a-du gant JESTIN a ginnige, e Sav, ober gant *u*, *ü*, *ö* e-lec’h *ou*, *u*, *eu*; met, daoust da’n arouezioù reizhskrivadurel a vremañ a vezañ ponner, hag a orin gall ouzhpenn, ez int lodek e diazez stadel hor yezh.

Mar dleont doujañ da urzh ar stad evel pep keodededour, e c’hall ar yezhoniourion hunvreal petra e vije bet ar reizhskrivadur mar bijent bet selaouet muioc’h gant ar bodad en dieras.

Lod brasañ an nevezintioù kinniget gant MORDREL, da skouer, a ya hervez ster ar yezh. Hogozik an holl evezhiadennouï graet gant Jules LE ROUX en e *Roman de Pérédur*, Rennes 9-23, a ziskouez unan eus al lemmañ speredoù hon eus bet. Keuzius meurbet eo ne voe ket selaouet da’n ampoent gant paotred *Gwalarn* ha *Breiz Atao*, dallet marteze gant ar c’hozh Galian kozh a Veven MORDIERN (na larvarfer biken a-walc’h an droug en deus graet d’hor yezh, daoust d’e zellidoù anat, ‘benn ar fin, gant e vrizhkredennouï hag e aheurtegezh a Jakobin gall !). Met diaes e ve hiziv degemer skrivadur J. LE ROUX, ha pa ve “gwellaet”. Evit an ampoent, n’eus gwelloc’h tra da ober eget heuliañ reolennoù 1941 da’r strishañ, rak diwar ar pennaeñnoù diazezet neuze e c’haller skeudenniñ da’n aesañ perzhioù frammadel ar yezh. A-hend-all, ne gemmer ket ur skritur war ar prim, na diwar skañv. Meur a wander ez eus en hor reizhskrivadur, a vije bet aes tremen hepte, gant ma vije bet selaouet HEMON ha KERVERZIOU. Siwazh, e-lec’h fiziañ ar c’hemmoù da ober – hag a oa ret ober – etre daouarn yezhoniourion ha stadourion, ez eus bet selaouet mouezhioù chalonied, amiraled, skrivagnerion, ha me oar, a rae ar muiañ niver eus ar vodadeg vrudet-se, tud a youl vat, sur a-walc’h, hogen dic’houez krenn eus ar c’hudennouï gwirion a save. Salv ma vije bet ur Bekanntmachung bennak digant an Hr. Pr. Dr. Leo WEISGERBER ! Poellekoc’h e vije-bet an disoc’h... Siwazh, ar Vretoned a voe lezet o-unan !

⁴⁴E. DECAUX, 1.m. 58. Evitañ da blediñ gant, ar poloneg hepken e c’hoarvez pennad E. DECAUX bezañ pouezus tre evit ar yezhoniiez hollek, evit ar brezhoneg pergen ma c’hoarvez meur a anadenn keñveriadus ouzh re ar poloneg.

Forzh penaos, n'eus ket da glemm kement ha kement : hor reizhskrivadur evel m'emañ, zo, hep mar, ar gwellañ hini hon eus gwelet implijet evit hor yezh.

05/03/1967

)) o ((

abENNEZ

E SIGUR LENNEGEZH RANNYEZHEL BRO EREG

Ur skrivadur henvoazel a oa da BrE. betek Emglev 1941. Diwar neuze ez eo bet dilezet tamm-ha-tamm, ha peurgetket gant finvez DIHUNAMB e 1944.

"O tilezel ar skrivadur soniadoniel henvoazel, en deus graet ar gwenedeg an aberzh ponnerañ, seul vui ma'z eo pinvidik e lennegezh ha ma vo da adembann..." (R. ar MASON, 1943)

Bete-vremañ n'eus ket bet tro a-walc'h da adembann skridoù lennegel BrE. Er pennedañ, emañ hor mennoz prientiñ an hent d'an adembannidigezh, diouzh ma vo gellet, hag iverz aesaat d'al lennerion meizadur al levrioù rannyezhel.

Setu amañ, da gentañ, azonoù pennañ ha diforc'hekañ skrivadur rannyezhel BrE. ; ne vo roet amañ avat nemet ar pezh a sell ouzh ar skridoù embannet abaoe dibenn ar c'hantved diwezhañ.

KENSONENNOÙ

- 1) Heverk eo ne veze skrivet ar c'hensonennoù daouek e dibenn ar geriouù ; sk. '*fal*' = *fall*, hogen '*fallañ*'.
- 2) Dre 'n arbenn ma oa gwanoc'h ar soniad a skriver *c'h*, e rae Gwenediz gant ar skrivad '*h*' ; sk. '*hoér*' = *c'hoar*; '*guelloh*' = *gwelloc'h*; '*merher*' (BrEA. [m 'rer]) = *merc'her*.
- 3) Hor skrivad *zh* a gaver '*h*' en e lec'h, evel a ouzer ; sk. '*hoah*' = *c'hoazh*; '*stréh*' (BrEU.), '*strih*' (BrEI.) = *strizh*.
- 4) Evel er rannyezhōù arall, er-maez a Vro-Leon, ez eo steuziet ar *z* o vont eus krBr. /ð/ ha Pr. /d/ ; sk. '*karanté*' = *karantez*; '*neùé*' = *nevez*; '*blei*' = *bleiz*; '*mé*' = *meiz*.
- 5) Ar *v* a steuz a-wezhioù ; sk. '*pear*' pe '*poar*' = *pevar*; '*nozeah*' pe '*nozeoh*' = *nozvezh*; '*dañné*' = *davnez* (BrL, *danvez*).
- 6) Sk zo aet da /ʃ/ a-lies ; ne veze ket miret ar perzh-se dalc'hmat er skrivadur ; sk. '*chubelen*' ('*skubelen*') = *skubellenn* ; Notañ : '*chetu*' = *setu*; '*chistr*' = *sistr*; '*choñj*' = *soñj*.

- 7) ‘ill’ a veze skrivet e-lec’h *ilh* = /λ/ ; sk. ‘*pilleu*’ = *pilhoù* ; ‘*dillac*’ = *dilhad*.
- 8) Ar skrivad ‘nd’ a gaver e-lec’h *nt* a-lies e meur a c’her : sk. ‘*ind*’ = *int* ; ‘*skond*’ = *spont* ; ‘*pond*’ = *pont* ; ‘*skiend*’ = *skiant*.
- 9) E kentañ gour lies ar verboù e kaver peurliesañ ‘mb’ ; sk. ‘*kañnamb*’ = *kanamp* (BrKLT. *kanomp*) ; ‘*dihunamb*’ = *dibunamp*. Notañ n’eus friadur ebet en distagadur : [am(b)] ; klevet e vez ar /b/ dirak ur sonenn pergen.

LEDSONENNOÙ

- 10) E-lec’h /wl/, skrivet *w* pe *v* e brezhoneg unvan, e kaver /ɥ/ skrivet ‘ù’ e.BrE. ; sk. ‘*tiù*’ = *tev* ; ‘*faù*’ = *fav* ; ‘*seùel*’ = *sevel* ; ‘*strèuein*’ = *strewiñ* ; ‘*guel*’ = *gwell* ; ‘*marù*’ = *marv* ; ‘*più*’ = *piv* ; ‘*alhué*’ = *alc’houez*.
Notañ ne veze ket lakaet a skrab war an *u* goude un ‘è’.
- 11) Ne veze ket arveret ar skrivad *y* ; en e lec’h e kaver bep tro ‘*i*’ ; sk. ‘*iar*’ = *yar* (Kb. *iâr*) ; ‘*iaù*’ = *yev* (Kb. *iau*) ; ‘*iein*’ = *yen*.

SONENNOÙ

- 12) Ar vouezhiad /qe/ hag ar skrivad krBr. *oe* zo bet miret e BrE. evel e lod eus Kernev ; a-hend-all ez eo aet dre vras da /qa/, skrivet *oa* ; sk. ‘*koén*’ = ‘*koan*’ ; ‘*oë*’ = *oa* (verb *bout*) ; keñveriañ iveau ar gerioù ‘*kadoér*’ = *kador* (krBr. *cadoer*) ; ‘*magoér*’ = *moger* (ha ‘*magor* Kb. *magwyr*); ‘*nadoé*’ = *nadoz* (BrT. [‘nqade ‘nadøe Kb. *nodwydd*]); ‘*annoér*’ = *annoar* (pe : *onner* - Krazh [y’ner] - er C’hatolicon e kaver *annoer* hag *onnerig*) ; ‘*istoér*’ = *istor...*

Merkañ daou c’her all : ‘*èbr*’ (Kalloc’h ‘*oëbl*’) = *oabl* ; ‘*hineah*’ (BrEU.) ‘*hénoah*’ (BrEI.) = *henozh*⁴⁵ ; ha diforc’hañ ‘*blé*’ = *blez* diouzh *bloaz*.

- 13) A-wezhioù ez eus bet skrivet ‘*u*’ evit *we* ha *wi*, diouzh distagadur BrEU. /y/ ; sk. ‘*gulé*’ = *gwele* ; ‘*guneh*’ = *gwinizh*.
- 14) Ar strollad *wa* zo aet da /o/ e gerioù zo, e BrEU. pergen : sk. ‘*golern*’ = *gwalarn* (krBr. *gualern*) ; ‘*Goien*’ = *Gwaien* (= *Gwazhian*) ; ‘*golhein*’ = *gwelc’hiñ* (*gwalc’h*; Kb. *golchi*) ; merkañ iveau ‘*goulion*’ = *gwelion* (pe : *gwelien*).
- 15) An *a* serr ha dibouez zo aet da /ə/ BrE. ; e skrivañ a raed ‘*e*’, hep skrab, war skouer ar galleg ; sk. ‘*temal*’ = ‘*tamall*’ ; ‘*benal*’ = *banal* ; ‘*tenaù*’ = *tanav*.
- 16) En un nebeut gerioù all, e kaver /ə/, skrivet ‘*e*’ iveau, evit *a* ; sk. ‘*get*’ = *gant* ; ‘*me*’ = *ma* (BrL. *va*) ; ‘*te*’ = *ta* (BrKLT. *da*) ; ‘*pe*’ = *pa* ; ‘*re*’ = *ra* ; ‘*ne*’ = *na* (+

⁴⁵ ≠ **fenoz** ; e gwirionez **henozh** a dalv evit an amzer-vremañ ha **fenoz** evit an dazoned ; keñveriañ **hiziv** (bremañ) :: **feteiz** (dazoned).

douor) ; ‘en, er, el’ = an, ar, al (\neq ‘én’ = en) ; ‘e’ (rannig-verb) = a (\neq ‘é’ = e) ; ‘em’ = am.

Notенноù : evit ma ha ta (stummoù skoueriekaet), merkañ n’eus ket c’hoarvezet a gemmadur enne.

Evit ar gerioù, ma, ta, ra, an, ez eo hengounel ar stummoù en / /, kv. Iv. mo, do, ro-, Kb. fy, dy, rhy "re", y "an" hag ar ger-mell hBr. in.

- 17) Merkañ tri ger ma eo steuziet ar soniad a da vat ; sk. ‘moéz’ = maouez ; ‘poéz’ = paouez (a-wezhioù ‘péz’ ; \neq ‘pouiz’ = pouez) ; ‘iouank’ = yaouank.

Notenn : kavet e vez iveau ‘ieuank’ a zo reizh evit BrEU., evel deu [dəø] = daou.

- 18) E gerioù zo e kaver ‘a’ e-lec’h e, dreist-holl dirak n ; sk. ‘ahoé’ = ec’hoaz ; ‘mañné’ = menez ; ‘anderù’ = enderv ; evel-se ‘Branderiori’ a zere da Brederion.

- 19) An e serr zo aet a-wezhioù da /i/, skrivet ‘i’ ; sk. ‘ivet’ = evet (BrKLT. evañ, Kb. yfed) ; ‘inou’ = eno (Kb. yno) ; ‘leùiné’ = leveznez.

Notenn : e rannyezh Alrae, ez eo aet ar pep brasañ eus an e da i ; mat eo henn goût, pa studier pennadoù skrivet en isrannyezh-se (barzhonegoù Pér LAORAÑS, da skouer) ; sk. [,karo’ti] karantez ; [nə,ɥi] = nevez .

- 20) E gerioù zo e kaver /ə/ e-lec’h i ; sk. ‘eué’ = iveau (hag evez) ; ‘melin’ = milin (Kb. melin, Kn. melyn).

- 21) An e serr-tre zo aet da /ɛj/, skrivet ‘ei’ ; sk. ‘iein’ = yen (BrT. [jin]) ; ‘keijal’ = kejal, kejañ. Keñveriañ : ‘neijal’ = nijal.

Notenn : e rannyezh Alrae, e vez distaget an i /e/ pe /ə/, pe zoken /ɛj/ ; sk. [frɛj] = fri ; [nɛj] = ni (ha niz) ; [ʃər,veʒ] = servij ; [də,dʒur] = digor, skrivet ‘degor’.

- 22) o e dibenn ar gerioù zo aet da /u/ e BrEU. ha peurgetket e BrEA. ; sk. ‘inou’ = eno ; ‘ou’ = o ; ‘hou’ = ho ; ‘zou’ = zo. sk. eus BrEA. : [bru] = bro ; [klur] = klor (vioù)... þqrσ; qllskip Merkañ avat ‘gouli’ = goulle (goullo)

- 23) Merkañ tri ger ma eo aet an o da /y/ ; ‘hun’ (BrEU.) = hon ; ‘imur’ (BrEU.) = imor ; ‘iu’ (BrEI.) = yoc’h.

Notenn : e rannyezh Alrae pergen, e kaver gerioù all ma eo aet an o da /y/ ; sk. [,k ty’ler] = kantolor ; [ʒy lo: rəj] cholori⁴⁶...

- 24) /eñ/ a gaver bremañ dindan meur a stumm e BrE. ; sk. ‘priù’ ‘preañ(ù)’ = preñv ; ‘tioél’ = teñval (BrT. ‘teñvel’) ; ‘neañ(ù)’ (BrEI. ‘neñù’, er c’hantikoù ‘né’) = neñv ; ‘ean’ ‘ion’ = eñ.

Notañ : ‘ineañ(ù)’ = ene (krBr. eneff).

⁴⁶cholori, evit ar ster : trouz, brud kaset en-dro pe da geñver u.d.b

– 25) /ew/ a vez distaget /iŋ/ ha skrivet ‘*iù*’ e BrEU. ; sk. ‘*tiù*’ = *tev* ; ‘*biù*’ = *bev* ; ‘*driù*’ = *drev* (kleñved).

Notañ : ‘*tivl*’ = *teol* ; ‘*tead*’ = *teod*.

– 26) Evit BrEA. pergen, merkañ an distagadur /jaŋ/ = *ev /ew/*, skrivet ‘*eu*’ a-hend-all ; ‘*bleau*’ (Pêr LAORA" S) [bljaŋ] = *blev*.

– 27) Gloev eo ar sonennoù-fri e BrE. ; setu perak e kaver ‘*pu(n)s*’ [pys] = *puñs* ; ‘*bleu*’ (pe : ‘*bleù*’) = *bleuñv* (≠ ‘*bleu*’ = *blev*).

– 28) Ar gerioù en *aou* hag al liesterioù en *où* a vez en [ʌŋ] e BrEU. (pe gentoc'h [əŋ], e BrEA. ac'hoel) ; skrivet e veze ‘*eu*’ pe ‘*eù*’ ; sk. ‘*deu*’ = *daou* ; ‘*tadeu*’ = *tadoù* ; ‘*peur*’ = *paour* ; ‘*eur*’ = *aour*.

Merkañ : ‘*keneu*’ [kə'nəŋ] = *kraoñ* (distaget [krow] e meur a lec'h ; krBr. cnou ; Kb. cnau, Kn. know, Iv. cnó [kno : kro :]) ; ‘*deur*’ = *dour* ; ‘*seul*’ = *soul* ; ha ‘*eun*’ = *aon* (BrEI. [ãõn ‘awən]). Teurel meiz oush ar ger ‘*miañoual*’ (pe : ‘*miañnal*’ : ger-drevezin) = *miaoual*.

Notenn : gerioù zo ha dezhe bezañ soniet /ʌŋ/ ha skrivet ‘*eu*’ e BrE., ne lakaer ket a skrab war an *u* oute, e brezhoneg unvan ankou, biniou, dehou, derou, genou ; merkañ iveau aotrou (BrEU. ‘*eutru*’ [.œtry] ; BrEI. [’ɔtrw]).

– 29) Ar gerioù en *oue* hag *oua*, n'eus nemet ur vouezhiadenn oute e BrE. ; setu perak en o skrived a-wezhioù ‘*oé*’, ‘*oa*’ ; sk. ‘*Doé*’ = *Doue* ; ‘*doar*’ = *douar*.

Notañ : ‘*kroèd*’ = *krouadur* ; ‘*luhern*’ = *louarn*.

– 30) Merkañ un nebeut gerioù ma'z eus chomet ur /j/ enne : ‘*gouiañ(ù)*’ = *goañv* (BrT. [‘guã] ; hBr. *guoiam* (DGVB, 196) ; ‘*mouiar*’ = *mouar* (Kb. *mwyar*) ; ‘*mouialh*’ (ivez ‘*malh*’) = *moualc'h* (Kb. *mwyalch* ; notañ al liester : ‘*mouli*’)⁴⁷.

– 31) Gerioù en *oe* hag *oue* (= Kb. *wy*, Iv. *ia*) a veze skrivet ‘*oui*’ e skrivadur BrE. ha gwezhavez ‘*u*’ (BrEU.) pe ‘*eu*’ (BrEI.) sk. ‘*aneouid*’ = *anoued* (Kb. *annwyd*) ; ‘*bouid*’ = *boued* (Kb. *bwyd*, Iv. *biadh*) ; ‘*louit*’ (BrEI. ‘*leud*’ ; BrEA. [lyD]) = *louet* (Kb. *llwyd*, Iv. *liath*) ; ‘*skouid*’ = *skoed* (Kb. *ysgwyd*, Iv. *sciath*) ; ‘*klud*’ (BrEI. ‘*kleud*’) = *kloued* (BrT. [kloẽD] ; Kb. *clwyd*, Iv. *cliath*).

Merkañ : ‘*fréh*’ = *frouezh* (BrT. [frœZ]).

– 32) Ar gerioù skrivet *eu* e brezhoneg unvan a skrived ‘*e*’ pe ‘*é*’ peurliesañ ; sk. ‘*brér*’ = *breur* ; ‘*nebet*’ ‘*nebed*’ = *nebeut* ; ‘*klé*’ = *kleuz*.

Notenn: Krazh : [bre: r] [kloẽ:] (breur, kleuz)

Mendonn : [bro: r] [kloẽ:]

Landol : [brœ: r] [kle:]

⁴⁷ Mat eo degas da sôñj distagadur an ‘*h*’, e BrEA. ha BrEU. ac'hoel, evit ar gerioù-mañ : [mu' jal mu' jarl] ha [mu'li mu'løj].

Merkañ ar ger ‘péah’ = *peuc’h* (BrL. *peoc’h*), a zo skrivad [’pe^ax] , evel [’be^ax] = ‘béh’ = *bec’h*...

- 33) Ar vetatezenn a gaver e BrL. a gaver iveau e BrE., bezet /ja ‘ea/ = *ae* ; sk. ‘leah’ = *laezh*; ‘santeleah’ = *santelezh*.
- 34) *eu* dibouez zo /a/ e BrE. ; sk. ‘mar’ = *meur* (adverb); ‘lan’ = *leun*; ‘ran’ = *reun*.
- 35) Notañ ar ger ‘déan’ [de’ ã] pe [djã] = *deuñv*.
- 36) KrBr. *azr* a zo deuet da /er/ e BrE. evel er rannyezhōù all ; notañ : ‘arèr’ = *arar* ; ‘dar’ = *daer*.

SKOUERIEKADUR LENNEGEZH BrE.

Daveadurioù :

Roperzh AR MASON : *Le Vannetais Unifié* (Skridoù Breizh, 1943)

Goulven PENNAOD : *Notennoù a-zivout skoueriekadur ar gwenedeg* (e Preder, 79-81)

A-zioc'h hon eus roet ar pep pennañ eus an diforc'hoù a gaver e skrivadur BrE. An darn vrasañ eus an diforc'hoù-se n'int ket da vezañ miret pa skoueriekaer ur pennad gwenedek. N'eus da virout met ar pezh a zo 'reizhistorel', da lavarout ar pezh ne zeu ket diouzh disleberidigezh ar yezh. Amañ da heul e vo meneget ar furmoù dioute a vo mat mirout en ur skrid skoueriekaet.

A. VERB

Bongevor :	1 ls.	<i>-amp</i>	(e-lec'h BrKLT. <i>-omp</i>)
	2 ls.	<i>-et</i>	(e-lec'h BrL. <i>-it</i>)
	3 ls.	<i>-ant</i>	(e-lec'h BrKLT. <i>-ont</i>)

Bonator :	<i>-z-</i>	(e-lec'h <i>-j-</i> ; aotreet eo er genyezh, met n'eo ket erbedet)	
	<i>-zan</i>	(e-lec'h <i>-is</i>)	
	<i>-zout</i>	(e-lec'h <i>-jout</i>)	
	<i>-zamp</i>	(e-lec'h <i>-jomp</i>)	
	<i>-zoc'h</i>	(e-lec'h <i>-joc'h</i>)	
	<i>-zant</i>	(e-lec'h <i>-jont</i>)	

Bonragor	1 ls.	<i>-homp</i>	(skrivet <i>-eemb</i> , krBr. <i>-homp</i> ; e-lec'h BrT. <i>-fomp</i> , BrL. <i>-imp</i>)
	2 ls.	<i>-het</i>	(skrivet <i>-eet</i> , krBr. <i>-(h)et</i> ; BrT. <i>-fet</i> , BrL. <i>-ot</i>)
	3 ls.	<i>-int</i>	(skrivet <i>-eint</i>)
	dic'hour : <i>-her</i> (skrivet <i>-eer</i>)		

Eilragor :	<i>-h-</i>	(e-lec'h <i>-f-</i> ; aotreet eo er genyezh, met n'eo ket erbedet)
------------	------------	--

Eilaror	<i>-z-</i>	(e-lec'h <i>-j-</i> ; aotreet eo er genyezh, met n'eo ket erbedet)
---------	------------	--

Douor	2 u.	<i>-ez-</i>	(zoken er furm-nac'hañ, e-lec'h <i>-Ø</i>)
	3 ls.	<i>-et</i>	(e-lec'h <i>-it</i>)

B. AR VERB "BOUT"

Bongevor leel :	<i>ema</i>	(skrivet é <i>ma</i> ; e-lec'h <i>emañ</i>)
	<i>emant</i>	(skrivet é <i>mant</i> ; e-lec'h <i>emaint</i> ; sl. Kn. <i>ymons</i>)

Evel a ouzer, n'eus a furmoù d'ar bongevor leel met en 3e gour.

Bongevor reol :	<i>ben</i>	(e-lec'h <i>bezan</i>)
	<i>bez</i>	(e-lec'h <i>bezez</i>)
	<i>bez</i>	(e-lec'h <i>bez</i>)
	<i>bemp</i>	(e-lec'h <i>bezomp</i>)
	<i>bet</i>	(e-lec'h <i>bezit</i>)
	<i>bent</i>	(e-lec'h <i>bezont</i>)

Ar stummoù skoueriekaet-mañ, roet gant R. AR MASON, ne c'hello bezañ miret nemet er gwerzennoù (en arbenn a niver ar mouezhiadennnoù). Evit ar c'homz plaen, anat eo, e vo gwelloc'h ober gant ar stummoù klok ha spisoc'h, evel da heul : *bezan, bezez, bez, bezamp, bezet, bezant*. Lakaat a reomp furmoù en -amp hag en -ant, dre geñveriañ gant verboù arall hag iveau gant distagadoù an or-se, bezet, evit an div furm meneget : [bam(B)] ha [bā(t)]

Bonragor :	1 ls.	<i>behomp</i>	(skrivet <i>beemb</i>)
	2 ls.	<i>betet</i>	(skrivet <i>beet</i>)
		<i>behint</i>	(skrivet <i>beint</i>) : 2 vouezhiadenn
	3 ls.	<i>bint</i>	(skrivet ") : 1 vouezhiadenn dic'hour : <i>beher / ber</i> (skrivet <i>beer</i>)

Douor :	2 u.	<i>bez</i>
	3 u.	<i>bet, bezet</i>
	1 ls.	<i>bamp, bezemp</i>
	2 ls.	<i>bet, bezet</i>
	3 ls.	<i>bent, bezent</i>

K. AR VERB "GOUT"

E BrE., ez eo bet astummet dispelegadur ar verb-mañ diwar daou vonad "gouez-" /gwi/ ha "goar" /goer/ ; miret e vo ar furmadoù-se, diouzh ma vefont kavet.

Merkañ e vez stummoù disheñvel a gaver gwezhavez :

Bongevor :	1 u.	<i>gouzan</i>
	2 ls.	<i>gouzoc'h</i>
Eilragor	:	1 u. 'ne fehen ket', da skoueriekaat <i>n'oufehen ket</i> .

D. DIBENNOÙ-VERB

An dibenn ‘-ein’ a vo da skoueriekaat -iñ, bep tro ; sk. *merenniñ, pediñ, diviziñ...* An dibennoù arall a vo miret diouzh ma vefont kavet : sk. *evet, ouelal, kanal, chemel* (chom), *ledek* (ledañ)...

A-lies e kaver an dibenn -iñ e BrE., gant verboù dezhe dibennoù arall er yezh lennegel ; an dibenn zo da vezañ miret ha skoueriekaet ; sk. *taviñ* (tevel) ; *saviñ* (sevel), *laeriñ...*

Bez’ e kaver a-lies anvioù-verb hep dibenn ; sk. *doug* (dougen) ; *harz* (herzel) ; *lar* (lavarout)...

Merkañ ives verboù gant stummoù disheñvel : *gober* (ober) ; *ouelañ / ouelal* (gouelañ) ; *hudal* (yudal) ; *gout* (gouzout) ; *anavet* (anaout)... Merkañ ives ar verb *gortoz* a zo e vonad *gorto-* e BrE. ; sk. bongevor 1 u. *gortoan* ; 2 ls. *gortoet* ; douor 2 u. *gorto* ; gerienn : *engorto* (bout)...

E. ARAOGENNOÙ

Miret e vo diouzh ma vo kavet, ar furmoù-mañ :

1 u. *-an* (ac’hanan, arnan, ennan) ; gloev int avat ;
-in (eldin = eveidon)

2 u. *-at* (ac’hanat, arnat, ennat) ;

Kavout a reer a-wezhioù adstummoù en *-as* hag en *-out* ; n’eo ket dav o mirout.

3 u. *-oñ* (skrivet ‘on’ pe ‘ou’) ; ne gaver met ar furm-mañ e BrE.

1 ls. *-imp.* (skrivet ‘emp’ : dimp, ouzhimp, eldimp = eveldomp ;
-emp(genemp evit ar furm-mail ac’hoel, daoust ma’z eo kemmesket displegadur an araogenn-mañ evit ar gourioù all ; sl. krBr. *genemp*)
-amp (ac’hanamp, arnamp, ennamp)

2 ls. *-ac’h* (gloev a wezh : ac’hanac’h, arnac’h, ennac’h)

3 ls. *-e* (dianav eo ar furm *-o* e BrE., evel e BrT.) Merkañ stummoù diforc’hek evit araogennoù zo :

el = evel, skrivet ‘èl’, da ziforc’hañ diouzh *evel*, skrivet ‘avel’ ;

douzh, evit *diouzh* hag *ouzh*, skrivet ‘doh’ ; *ouzh* avat a vo da skoueriekaat pa en kaver, sk. *dorn-ouzh-dorn* (‘dorn-oh-torn’);

ar, evit *war*, ur furm honnezh disheñvel diouzh *war* ; kv. Kb: *ar* ; er skoueriekadur e lakaer ur skrab war an *a*, evit diforc’hañ diouzh ar ger-mell ; er gerioù savet diwar-nañ avat e virer *ar-*, hep tamm skrab : *diar, arc’hoazh, arlene* (‘arlañné’) ; *arne* (warno)...

eit, evit *evit*, skrivet ‘*eit*’, da ziforc’hañ diouzh *evit*, skrivet ‘*aveit*’, ‘*euít*’.

F. LIESTERIOU

Miret e vo al liesterioù en *-ion*, aotreet hag erbedet er genyezh. Miret e vo, pa vo kavet, stummoù iskriv evel ‘*-izion*’ (sk. *labourization* = labourerion)

G. DEREZ-ESTLAMMAÑ

Skoueriekaat *-et*, evel er grennyezh, e-lec’h *-at*; sk. *gwashet ! bravet ?*

H. ANVIOÙ-KADARN

Miret e vo an dibennoù *-on* e-lec’h *-en*; sk. *ejon, merion (-enn)*; *kelion, gwelion* (skrivet goulion), *skubion, yenion, tommizion* (skrivet ‘tuemmzion’), taerizion...;

C’H. YEZHADOÙ ARALL

Skoueriekaet e vo *pand* (skrivet ‘*pen d-*’), pe *pan*, (‘*pen*’); *mand* (skrivet ‘*man d-*’ pe ‘*men d-*’); *nend* (skrivet ‘*nen d-*’); *ec’h* (skrivet ‘*éh*’, e-lec’h *ez*); *e* (e-lec’h *o* dirak un anv-verb); *daoustoñ* (skrivet ‘*deusto, deustou*’, e-lec’h *daoust*); *man* (e-lec’h ‘*men*’) ha *men* (e-lec’h ‘*men*’) = *e-lec’h*).

An anv-gwan-perc’hennañ *va* a skoueriekaer *ma, man, mam* (skrivet ‘*me, men, mem*’), ha *da* a skoueriekaer *az* pa vez skrivet ‘*ha*’ ha *ta* pa vez skrivet ‘*te*’.

A-wezhioù e-lec’h *ho*, e kaver ‘*hous*’, a vo da skoueriekaat *hos*.

CH. ER VARZHONIEZH

Er varzhoniezh, e vo ezhomm a-wezhioù d’ober gant stummoù rannyezel all, emgurzhadoù pergen, en arbenn eus niver ar mouezhiadennoù. Kinnig a ran lakaat ur skrab ‘ ‘ pa vez ur sonenn, steuziet, sk. *ofrenn* - hag un tog ‘^’ pa vez emgurzhet div vouezhiadenn, sk. *truêk* (= truezek), *gwênn* (= gwezenn). Gerioù evel *lavarout* a c’hell bezañ skrivet *laret*, hep tog ebet.

En eilragor, e c’hello bezañ miret *-ehe*, e-lec’h *-he*. Heñvel evit ar bonator *-ez-*, ar bonragor *-eh-* hag an eilator *-ez-*.

An araogennoù emgurzhet a ginnigan skrivañ evel-henn : sk. *d'oñ* (= *dezhoñ*), *an'oñ* (= *anezhoñ*) pe- ‘*n'oñ*. Heñvel e c’hello bezañ skrivet *g’* evit gant, dirak ur sonenn, diouzh an ezhomm.

Mat eo derc’hel da niver ar mouezhiadennoù er skrivadur. Arabat avat bezañ chalet betek re gant ar c’holtennoù ; da skouer *neñv* (‘*nean*’) a c’hello klotañ gant *ene* (‘*inean*’) ha *loen* (‘*lon*’) gant *don* ; gwell eo neuze lakaat un notenn eget treuzskrivañ ur ger.

I. ROLL ar gerioù pennañ da skoueriekaat en un doare disheñvel diouzh ar yezh lennegel ; mat eo amañ derc'hel koun n'eus ket da zegemer an holl drefoedachoù meneget gant VU p. 18-19 ; gwell eo dalc'hmat lakaat un notenn eget treuzskrivañ ur ger.

argant	(= arc'hant)
betez	(= feteiz ; ‘bité’)
blez	(= bloaz)
knaou	(kanaou) (= kraoñ)
k nec'h	(= krec'h)
kozhoni	(= kozhni)
davnez	(= danvez ; krBr. daffnez)
dele	(= dle ; Kh dyled)
douen	(= dougen ; krBr. douen)
enta	(= eta)
gouiañv	(= goañv)
goulle	(= goullo)
gwalern	(= gwalarn)
mouialc'h	(= moualc'h)
mouiar	(= mouar)
neizhour	(= neizheur)
paourerion	(= peorion)
pechañs	(= emichañs)
pepred	(= bepred)
peuc'h	(= peoc'h)
pivizik	(= pinvidik)

o

Y. KENDASTUM

Roet hon eus betek amañ ar pep brasañ a-zivout skoueriekadur BrE. ; anat eo e van pep skoueriekaer mestr war e skoueriekadur, dezhañ da lakaat war-wel pep furm reizh e BrE., o tisteurel ar muiañ ar gwellañ an trefoedadoù.

Daoust ma'z eo reizh ar pep brasañ eus ar furmoù roet a-zioc'h, ne dalvezont avat met evit ur skoueriekadur eus testennoù BrE. Ne zleont ket bezañ arveret en un doare diboell er yezh unvan.

AR STANKENN YEN HAG AR STANKENN DOMM

(Y.-V. HENEU, *Guéladen Tondal*, Moul. Dihunamb)

Goudézé, int deit doh ur mañné
bras ur boem ! hag ankinus aveit
er ré e rékè tremen diarnehon.
Rak bout e oè, ar er mañné,
un ivarh enk ; ha doh un tu dehon,
éh oè ur stankennad tan-brein
a choufr flérius ; ha doh un tu aral,
ur stankennad erh, rèu,
aùél skornet hag a oal amzér.
Ha lan e oè er mañné a ziauled,
ha getè éh oè kregér, ferhér-hoarn
ru-poèh ha luem, de oalauzain
en ineañneu e dreménè
drévazè. Pe ne vezent ket aveit harz
barh en tan, en diauled e
grogè énnè get ou ferhér-hoarn,
el barh un tamm kig ér pod,
hag int ou bannè é don er stanken
ién. Hag a honnen é vezent
tennet eit bout bannet éndro
barh er stanken berùidant.
"Amen é vè goalauzet en
dreiserion, ar geuiaterion, hag er ré
é vè kam ou zroieu", emé en El.

Goude-se, int deuet douzh ur menez
bras ur boem ! hag ankenus evit
ar re a ranke tremen diarnezhoñ.
Rak bout a oa, àr ar menez,
un nivarzh⁴⁸ enk ; ha douzh un tu dezhoñ,
ec'h oa ur stankennad tan-brein
a soufr flaerius ; ha douzh un tu arall,
ur stankennad erc'h, rev,
avel skornet hag a wallamzer.
Ha leun a oa ar menez a ziaouled,
ha gante ec'h oa kreger, ferc'her-houarn
ruz-poazh ha lemm, da wallaoziñ
an eneoù a dremene drevaze.
Pa na vezent ket evit harz
'barzh an tan, an diaouled a
groge enne gant o ferc'her-houarn,
el 'barzh un tamm kig er pod,
hag int o banne e don ar stankenn yen.
Hag a honhen e vezent tennet
eit bout bannet en-dro
'barzh ar stankenn virvidant.
"Amañ e vez gwallaozet an dreiserion,
ar c'haouiataerion, hag a re a vez
kamm o zroiou", eme an Ael.

o

⁴⁸ Gwell e kavomp skoueriekaat ar ger-mañ **divarzh**, savet ma'z eo diwar *div-garzh* ; miret hon eus amañ
ar c'hemmadur d/n, a gaver a-liesik e BrE., sk. an niv barrez, an naou vreur...

o o o

HIRVOUDOÙ ÀR UR VUHEZ TREMENET PELL DOUZH AR VERTUZ

(MARION, *Iniz er Vertu*, ademb. Gweñed, Galles, 1925 ; ld. 52-3)

A p'em es en eurvad d'arriù én ur palèz,
A pa'm eus an eurvad d'erru en ur palez,
E glasken a huerso hemb n'er haven jamès,
A glaskan a-werz zo hep n'er c'haven james,
Eh an de ziskléri perak en er hlasken,
Ec'h an da ziskléri perak en er c'hlasken,
Ha de zizolein d'oh er hloéz e houzanven.
Ha da zizoleiñ deoc'h ar c'hloaz a c'houzañven.
Goasket on a-herso get ur boén hemb hé far,
Gwasket on a-werz zo gant ur boan hep he far,
Hemp gouiet a-beban é ta dein men glahar.
Hep gouezet a-beban e teu din man glac'har.
En tachadeu distro a pe ven me unan,
En tachadoù distro a pa ven ma-unan,
Me gleu ur ioh néhans é koéh ponér arnan.
Me 'glev ur yoc'h nec'hañs e kouezh ponner arnan.
Get en dud digampen mar klaskan deverrans,
Gant an dud digempenn mar klaskan deverrañs.
Ne gavan meit tristé é léh er honfortans ;
Ne gavan met tristez e-lec'h ar c'hoñfortañs ;
Kaer em es asé rein d'em halon leùiné,
Kaer an eus esae reiñ da'm c'halon levenez,
Ataù é ma béet én ur mor a dristé,
Atav ema beuzet en ur mor a dristez.
Pen don é teveral, doh men guélet hemb kin,
Pend on e teveral, douzh man gwelet hepken,
E hanaùér é ma me halon én ankin.
Ec'h anaver ema ma c'halon en anken.
Haval genein, dalhmat é huélan un Ankeu
Hañval ganin, dalc'hmat ec'h welan un Ankoù
Doh me heli perpet, getou ur glean goed-gleu ;
Douzh ma heuli pepred, gantoñ ur gleñv⁴⁹ gwad-glaou ;
Erbad em es ridek, ataù é talh mat dein ;

⁴⁹ **kleñv**, b. hon eus skoueriekaet amañ e-lec'h *kleze*, g. ; er gomz-plaen avat c'heller lakaat **kleze**, b.

Ar'bat⁵⁰ am eus redek, atav e talc'h mat din ;
 Kaer em es chanjein bro, troèdant é vè genein
 Kaer am eus cheñchiñ bro, troadant e vez ganin :
 Ne houien men monet, p'em es alkent kavet
 Ne ouien man monet, pa'm eus elkent kavet
 En Inizen gaer-men, ker bihan hanauet.
 An Enezenn gaer-mañ, ker bihan anavet.
 Hui hem kin, mar karet, hui e hel me sekour ;
 C'hwi hepken, mar karet, c'hwi a c'hell ma sikour ;
 Mes, mar ne vennet ket, doh più em bou rekour ?
 Mes, mar na vennet ket, douzh piv am bo rikour ?
 Reit confort d'em halon, ne you ket diés d'oh :
 Reit koñfort de'm c'halon, na vo ket diaes deoc'h
 Er guir beah e glaskan e zou é dalh genoh ;
 Ar gwir beuc'h a glaskan a zo e dalc'h ganeoc'h ;
 Pé, mar ne vennet ket doh-on kemér truhé,
 Pe, mar na vennet ket douzhon kemer truez,
 Diskoeit petra e hrein eit achiù mem buhé.
 Diskoue'it petra a rin eit echu mam buhez.
 Ha rinkein e hran hoah skuillein paud a zareu ?
 Ha rankiñ a ran c'hoazh skuilhiñ paot a zaeroù ?
 Ne huélein mé bikin achimant d'em foénieu ?
 Ne welin-me biken echumant da'm foaniou ?
 Ha me vehè get Doué kondañnet de viuein
 Ha me 'vehe gant Doue kondaonet da veviñ
 En un ankin dalhapl, ha chom hemb er herein ?
 En un anken dalc'habl, ha chom hep er c'hariñ ?
 Nerh erbet n'em es mui ; me halon dihuiget
 Nerzh erbet na'm eus mui ; ma c'halon diviget
 N'hel ket mui doug hé sam mar ne vè sekouret.
 N'hell ket mui doug he samm mar na vez sikouret.
 A ol m'éneberion deit bean d'em dijabein :
 A holl m'enebourion deuit buan da'm dijabliñ⁵¹
 Mar ne viùan eurus, ne vennan mui biùein...
 Mar na vevan eürus, na vennan mui beviñ...

⁵⁰ **ar'bat am eus redek** ; d'ar skoueriekaer da reizhekaat ar skrid evel-mañ "arabat 'm eus redet", diouzh e c'hoant...

⁵¹ **m'énebourion** ; BrE. 'éneberion' zo liester 'énebour', n'eus /ə/ amañ e-lec'h /u/ met o vezañ m'eo dibouez ar vouezhiadenn.

deuit, buan : bep a vouezhiadenn hepken amañ.

GWILHOM : *Pater al Labourer*

(Levr al Labourer, ld.12-13)

O Tad karantezus a chom e lein an Neñv,
 Laosket ur sell da gouezh àr ho kaezh bugale,
 Reiñ a reamp mil bennozh d'hoc'h any doua ha santel ;
 Ra vo santelaet c'hoazh dre hor buhez fidel.
 Savet ho rouantelez e kreiz hor c'halonoù,
 C'hwi a vo mestr hor c'horf ha roue hon eneoù ;
 Menniñ a reamp pepred gober ho polontez
 Ha sentiñ àr an douar, el ma senter en Nev.
 D'hor c'horf ha d'hon ene, roit bemdez o bevañs
 Hag el ma pardonamp, pardonet hon ofañs.
 Ar bed, er c'hig, an diaoul a venn hor c'holl bemdez,
 O ! gouarnet-ni doute e-pad hall hor buhez.

Kanenn da noz

E teu an noz teñval, an heol a zo kuzhet,
 Hag en un herratig, an deiz zo tremenet ;
 Evel-se el ur skeud e tremen hor buhez ;
 Met ne soñjamp ket kalz en hon diwezhañ deiz.

Ar marv, ar jujamant, hag an eternite
 A zeu a bazoù bras hag a dosta bemdez,
 He n'em zalc'hamp ket prest d'ur jujamant ker garv
 A vo ret dimp tremen kentizh ar-lerc'h er marv.

A pan deuhe ar juj en noz-mañ d'hor galviñ,
 Dirak e zaoulagad penaos en em ziskoue'iñ ?
 Gronnet a bec'hedou, er brasañ lorc'h ha spont,
 D'e damallasionou penaos gellez respont ?

En devezh-me siwazh 'lies hon eus pec'het,
 Met Doue hor pardono mar hor gwel glac'haret :
 Gant ur galon beuzet en ur mor a c'hlac'h
 Gwalc'hamp enta bremañ hor faotoù gant hon daer⁵² (l).

o

⁵² **daer** : skrivet 'dar' ; krBr. *dazr* ; en eskemm, kv. BrE. 'arèr' = *arar, krer, arazr*.

Pêr LAORAÑS : *Sonennou ar pradeier.* (1)

- 1 - Paotr, man ec'h et dre ar pradoù?
- 2 - Plac'h, ec'h an pell-pell da glask bleuñv
- 3 - Ar paourkaezh, eñ a ya du-hont
- 4 Da glask bleuñv ha ne ouez ket 'n'oñ
- 5 Ne ouez ket 'n'oñ ec'h eus tostik,
- 6 Tostik tra mem, div rozennig,
- 7 'C'h eus tostik tra div rozennig,
- 8 Kochet douthoñ sur un tammig,
- 9 Met eñ n'helle diviziñ men
- 10 Ema kochet an niv rozenn,
- 11 E man an em guzh tro-ha-tro
- 12 Rozennigoù bravañ ar vro.
- 13 Nend eus pechañs nemet ma mamm
- 14 'Deus int gwelet ; alkent me 'vam.
- 15 Ma na c'hell ket 'n'oñ diviziñ
- 16 Emant tostik, emant ganin.
- 17 Bout a zo ganin div rozenn
- 18 A strew muioc'h eit ur vleuñvenn
- 19 Eit ur vleuñvenn bennak arall
- 20 Goust c'hwek, pand on e teverral.
- 21 Na glevez ket 'ta, ma mignonig,
- 22 Int a garhe, 'niv rozennig,
- 23 Bout etre da zaouzornigoù,
- 24 Flourikaet gante dousigoù.
- 25 Selaou enta, ma mignonig,
- 26 Int a garhe, 'niv rozennig,
- 27 Ma ves peered e klevet fev
- 28 O goust, ar c'houst ken c'hwek a strew
- 29 Tro-ha-tro, pep unan an'e
- 30 El div rozenn e kreiz miz Mae.

000

Notennou

- 1/2 : klotenn en /ʌŋ/ e BrE.
4 : (g)ouez : verb *gout*, 3 u. E BrE. e kaver div furm *gouez* /gwi/ ha *goar* /gɔer/.,
4/5 : 'n'oñ - 29 : an'e : stummoù emgurzhet evit *anezhoñ*, *anezhe*.
6 : *mem* = memes, zoken pe hevelep.
8 : *kochet* : verb *kochiñ* : kousket en e sav, hep bout gourvezet.
10 : *an niv* - 26 : 'niv = *an div* : kemmadur-fri, miret er geriennoù '*an naou, an niv*' e BrEA. ; Kv. an nen = an den, an nor...
13 : *pechañs* : er skrid '*perchanj*' = *emichañs* ; kv. BrT. *pichoñs*.
14 : *me 'vam* : ar verb *bamiñ* an hini eo.
27 : *fev* = *spis* : en destenn '*fiàu*'.

)) o ((

GOULVEN PENNAOD

AN NIVER GRAMADEGEL

E BREZHONEG

O. Diwar levezon al latin, ha levezon ar c'hamadegourion eus ar C'hornôg a gemeras da batrom frammadur al latin, ez eur techet da grediñ dalc'hmat ez eus daou niver gramadegel diazez evit an holl yezhoù : an **unander** hag al **liester**, eleze an eil rummad o taveiñ d'ur ger oc'h aroueziañ un ergorad hepken, hag egile ur ger oc'h aroueziañ lies ergorad. N'eo ket ret mont pell gant studi ar yezhoù klasel (gresianeg, henindieg, da skouer) evit merzhout endeo ez oa un niver all, ken pouezus all ur mare voe da nebeutañ, a reer an **daouder** anezhañ, hag eñ o taveiñ da c'herioù oc'h aroueziañ daou ergorad. Evel-se e tiforc'her en henindieg : *vedam vedāu vedān vā*, "ur Veda, daou Veda pe lies (ouzhpenn daou) Veda (akuzativ)" (sl. WHITNEY, *Sanskrit Grammar*, Cambridge⁹ (Mas.) 1960, 89) ; e gresianeg, an enebadur etre *lógos*, *lógō*, *lógoi* "ur ger, daou c'her, lies ger" zo anavezet mat ivez. E-kichen an daouder er ster strizh pe c'hoazh "daouder gramadegel", e ranker ober anv eus a vez anvet a-wezhioù "daouder naturel" pe **reelder**, o taveiñ da draoù kontet daou-ha-daou dre reoù en natur, da skouer Gr. *ophthalmό* "daoulagad", *kheīre* "daouarn", a gaver ivez en henindieg : *akṣī* "daoulagad", *hastau* "daouarn". E gresianeg hag en henindieg, evel e meur a yezh all, n'eus diforc'h furmel ebet etre an daouder hag ar reelder, hogen er yezhoù tokarek da nebeutañ (reter- ha kornogtokareg, pe, evel a leverer c'hoazh agnieg ha koutchieg), anezhe yezhoù indez-europek komzet etre ar 5t hag an 10t ktvd. gK. en Turkestan, e tiforc'her mat ar reelder diouzh an daouder, sk. ToK. *ek* "lagad", *eśane* "daoulagad", *eśaiñ* "lies lagad", gant un dibenn -(a)ne evit ar reelder na gaver ket en daouder (dibennet hemañ e ToK. gant -i pe -ñc), sl. KRAUSE-THOMAS, *Tocharisches Elementarbuch* 1, Heidelberg 1960, 76-77. E kornogtokareg c'hoazh e kaver furmoù a-ziforc'h evit merkañ al **liesterenn** (Al. *Plurativ*), da lavarout eo lies tra distag mat pep hini anezhe (hag a vo da geñveriañ dres gant liester an unanderenn e brezhoneg), sk. ToK. *ost* "ti", *ostuwa* "tiez", *ostuwai-wenta* "tiez distag, tiezennoù", sl. *Toch Elb.* 78. An holl re o deus tañvaet un tammig gresianeg a anavez ives kentañ reolenn an eredurezh er gramadegou a c'hiz kozh : *tà z̥əa trékhei* "redrek a ra al loened" gant ur rener el liester nepreizh, hogen ar verb en unander : diskleriet e vez bremañ an arver-se gant lavarout ez oa ur **strollder** evit gwir,

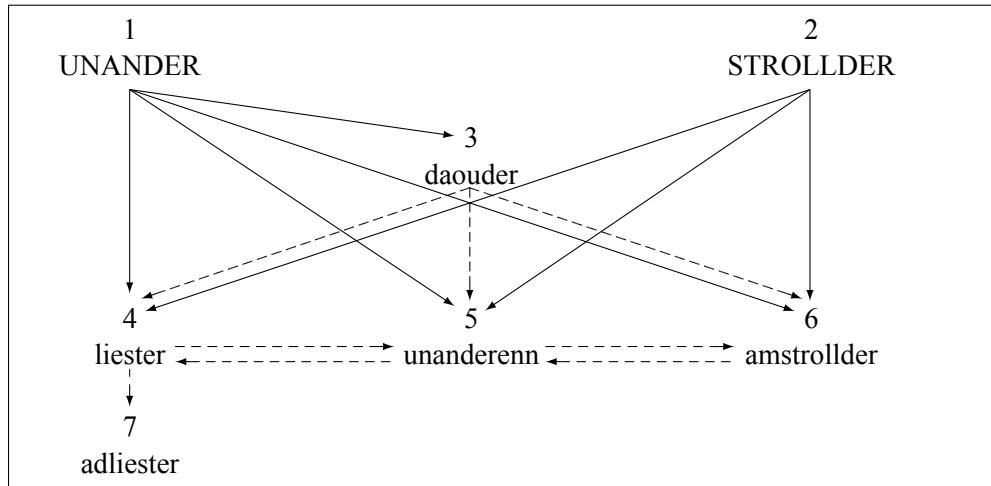
en orin, eus al liester nepreizh, sl. NEILLET, *Introduction à l'étude comparative des langues indo-européennes*, University, Alabama⁹, 1964, 291, eleze ur ger o taveiñ d'ur yoc'had traoù n'eur ket evit deniverenniñ. Menegomp en diwezh ez anavezer yezhouù, ar wororaeg en Aostralia, da skouer, a ziskouez un **trider** (MEILLET-COHEN, *Langues du Monde*, Paris², 1952, 695) disheñvel diouzh an unander, an daouder hag al liester.

An notennou berr-se a oa mennet da ziskouez hepken pegen liesdoare e c'hell bezañ eztaoladur an niver gramadegel hervez ar yezhouù ha pegen pell e c'haller bezañ diouzh framm ar yezhadur latin. Ha dres, kemplezh tre eo an doare brezhonek da ezteurel an niver. Ar gwellañ studienn bet savet war ar gudenn-se eo levr P. TRÉPOS, *Le Pluriel breton*, Brest 1957 ; gwall zigempenn eo avat, touellet un tamm gant ar rummad kozh evel en diskouez an anv dibabet, rak an niver eo a studi ha n'eo ket al liester hepken, touellet kalz muioc'h gant albac'hennou an teodyezhaouach, hogen ur skrid diazez forzh penaos, rak an hini kentañ e voe evit merzhout (pp. 219-278 pergen) frammadur an niver. Amañ da heul, ne rin nemet eeunaat, ha reizhañ diouzh ret, frouezh e labour en un doare a vo spletusoc'h marteze evit ar re a ra eus hor yezh ur benveg buhezañ ha n'eo ket un danvez studi hepken.

o

1. An niveroù e brezhoneg.

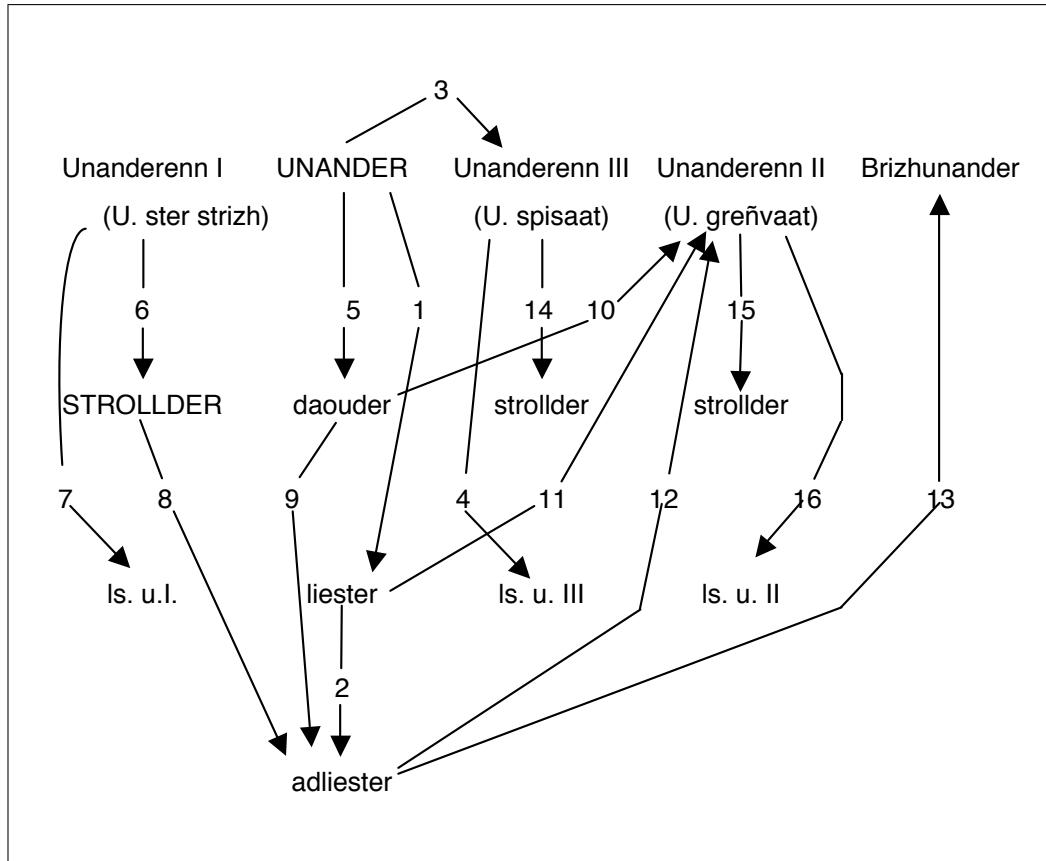
Roet e vo da gentañ un daolenn o tiskouez lec'hiadur an niveroù hag an darempredoù-kenetreze. Ur bir a ziskouez e tremener eus an eil d'egile, al linennou dispan o tiskouez ar frammadur diazez, al linennou spanaennek ar frammadurioù deveret :

Lakaet hon eus da ziazez daou niver hepken : an **unander** (Un. = 1) hag ar **strollder** (st. = 2) ; un niver deveret a reomp eus an **daouder** (da. = 3), en enep da dTRÉPOS (PB 220) a laka anezhañ da vonniver, diwar levezon ar yezhouù klasel marteze ; hogen pa seller oush furmidigezh an daouder e verzher anat n'eo nemet an unander bet staget dirazañ *daou-* pe *div-* hervez ar reizh⁵³. Kenderc'hel a raimp da lavarout "daouder" evit chom hep dispennañ ar boazioù er yezhadurezh vrezhonek, anat eo avat e vije kalz reishoc'h komz eus **reelder** rak n'eus ket a zaouder gramadegel e brezhoneg, a "zaouder naturel" = reelder ne lavaromp ket.

Rouestlet kenan eo reizhiad TRÉPOS (PB-277-78) a roomp amañ da heul (en ur vrezhonekaat an anvioù dibabet gantañ ha reizhañ ar skritur diouzh ret) ha, hervez e savboent, n'eo na klok na peurreizh :

⁵³Kement-mañ ne dalv ket, diwar ur savboent treadegel, evit an henwerzhoneg nag ar c'hembraeg krenn zoken, met ar brezhoneg eo a studier amañ, ent-kevadegel.

Gant ar skouerioù-mañ :

- 1) *brec'h*, ls. *brec'hioù*; *troad*, ls. *treid*; *bugel*, ls. *bugale*;
- 2) *treid*, *treidoù*; *bugale*, *bugaleoù*; *merion*, *merioned*;
- 3) *brec'h*, *brec'henn*; *to*, *toenn*; *glin*, *pennglin*;
- 4) *brec'hennou* ha *brec'hinièr*; *toennoù*; *pennoù-glin*;
- 5) *dorn*, *daouarn*; *glin*, *daoulin*; *morzhed*, *divvorzhed*;
- 6) *ed*, *edenn*; *blev*, *blevenn*; *geot*, *geotenn*;
- 7) *edennoù*; *blevennoù*; *geotennou*;
- 8) *edoù*; *blevioù*; *bruzunoù*; *skubionoù*;
- 9) *daouarnou*; *daoulinou* ha *daoulinier*; *divskouarnou*;
- 10) *penndaoulin*; *divvorzhedenn*;
- 11) *peskedenn*; *tridienn*; *gwennilienn*; *loeraouenn*;
- 12) *steredenn*;
- 13) *gwennili* (un.); *tridi* (un.);
- 14) *dluzh* (herveziañ - diwir - diwar u. II *dluzhenn*, homañ diwar un *dluzh*);
- 15) *merion*; *logod*; *stered*; (diwir)
- 16) *penndaoulinier* ha *penndaoulinou*; *steredennou*;

Dre vras e c'haller renkañ e skouerennou, dibabet mat peurliesañ, er reizhiad bet kinniget ganimp ; en ur zaveiñ d'hon taolenn ez arouezziimp gant 14, da skouer, an tremen eus an unander (1) da'l liester (4). Ar gerioù hon eus graet gante zo ar gerioù boas pe dost (KERVELLA : niver-daou (= daouder), eilliester (= adliester), anv-stroll (= strollder)), nemet e reomp gant **amstrollder** (6 = as.), evit aroueziañ "liester dre vras" KERVELLA (YBB 220-1), o c'houszout ervat ez eus, evit gwir, adliesterioù anezhe en orin evit lod (sk. -eier </ow-jer/ h.a.), met n'int ket klevet ken evel adliesterioù ha savet int rag-eeun diwar ar strollder a-wezhioù, da geñveriañ outañ ouzhpenn, e-keñver ster, kentoc'h eget gant al liester, o taveiñ, neket da ergoradoù diniveradus ent-naturel evel ar strollder, holten da ergoradoù niveradus met re vras o niver evit bezañ niveret aes evel a ra al liester : ur meni strollder gwan ez eus anezhañ, hag ac'hann an anv a amstrollder roet dezhañ.

Setu ar skouerioù roet gant TRÉPOS renket hervez hon taolenn :

- 13 : *dorn, daouarn ; daoulin ; morzhed, divvorzhed ;*
- 14 : *brec'h, brec'hioù ; troad, treid ; bugel, bugale ;*
- 15 : *brec'h, brec'henn ; to, toenn ; glin, penn-glin ; dañvad, penn-dañvad ;*
- 16 : *park, parkeier ; kleze, klezeier ; gwennel, gwennili ;*
- 24 : *ster, stered ; dluzh, dluzhed ;*
- 25 : *ed, edenn ; blev, blevenn ; geot, geotenn ;*
- 26 : *ed, edeier ; geot, geoteier ;*
- 34 : *daouarn, daouarnou ; daoulin, daoulinoù ; divskouarn, divskouarnou ;*
- 35 : *daoulin, penndaoulin ; divvorzhed, divvorzhedenn ;*
- 36 : *daoulin, daoulinier ;*
- 45 : *pesked, peskedenn ; loeroù, loeraouenn ; deñved, penn-deñved ;*
- 47 : *treid, treidoù ; bugale, bugaleoù ; roñseed, roñseedou ; merion, merioned ;*
- 54 : *edenn, edennou ; blevenn, blevennoù ; geotenn, -où ; brec'henn, -où toenn, -où ; penn-glin, pennoù-glin ; penndaoulin, penndaoulinoù ; steredenn, -où ;*
- 56 : *pluskenn, pluskad ; klorenn, klorad ; gwezenn, gwezinier ; penndaoulin, penndaouliner ;*
- 65 : *gwennili, gwennilienn ; tridi, tridienn ;*

Ouzhpenn ar savadurioù-se e ranker menegiñ 61, a gaver teodyezhouz zo hag a laka da unander ar pezh zo, evit gwir, un amstrollder ; ar skouerenn bennañ, o vezañ ma tremenas da vat er yezh lennek, zo :

- 61 : *gwennili* (as. hogos dianav hiziv, GIB 1152), *gwennili* (un.) ;

Outi e c'heller stagañ *tridi*, arveret en unander a-wezhioù, ha *dluzh*, en teodyezhouz zo, diwar st. **dluzh** (n'eo ket 15 + 52 evel ma lavar TRÉPOS, hogen 21 hepken).

Hervez TRÉPOS iveau hor befe 52 (eleze unanderenn II → strollder), er skouerioù-mañ : *merionenn, merion ; logodenn, logod ; steredenn, stered*. Met, setu an daolenn wirion :

- 24 : **mer, merion ; log, logod* ; *ster, stered* ;
- 25 : *ster, sterenn* ;

45 : *merion, -enn ; logod, -enn ; stered, -enn* ;
 54 : *merionenn, -ed ; logodenn, -ed ; steredenn, -ou ; sterenn, -ou*.
 Heñveldra, evit a sell ouzh *gwennel*, hon eus an daolennmañ :
 16 : *gwennel, gwennili* ;
 65 : *gwennili, gwennilienn* ; + 54 : *gwennilienned*
 15 : *gwennel, gwennelean* ; + 54 : *gwennelenned*
 61 : *gwennili, gwennili* ; + 14 : *gwennilied*

2. Talvoudegezh ar furmadurioù.

N'omp ket e soñj da reiñ amañ da heul ur roll eus an dibennoù arveret evit sevel an niveroù : kavet e vo er yezhadurioù boas, hini KERVELLA pergen (YBB 203-223) hag er geriadurioù (GIB pergen, met iveau GMB ERNAULT). Krennañ ha resisañ a fellfe dimp ar pezh a skriva TRÉPOS en e PB. Heuliañ a raimp hon niveradur roet a-zioc'h.

13 : **unander-daouder**. Evel hon eus lavaret endeo, ur reelder eo an "daouder" brezhonek, na vez arveret nemet evit "lodennou ar c'horf kemeret daou-ha-daou" (YEB 217). Ur gu-dennig a skrivadur ez eus a-wezhioù pa vez benel ar ger, hag eñ o kregiñ gant /b/ pe /m/ sk. *brec'h*, da. *divrec'h* pe *divvrec'h* ; *morzhed*, da. *divorzhed* pe *divvorzhed*. Techet e vezzer bremañ da chom hep daouaat ar v (sl. YBB, GIB), met meur a hini a ra iveau gant -vv-, hag er skrivadur KLT, evel en hini henvoazel a Vro-Ereg e skrived a-lies-tre '*diouv'* ha '*diùv'*, sk. '*di(ou)vorzed*' (BRNAULT, GBG 403), '*diùvréh*, *divréh*' (ERNAULT, DBV 31). Sklaeroc'h e c'hallfe bezañ marteze kenderc'hel da skrivañ -vv- ha *divskouarn* kentoc'h eget *diskouarn*.

14 : **unander-liester**. Nemeur a evezhiadenn ez eus da ober amañ, nemet evit a sell ouzh al liesterioù diabarzh. Da skouer ez eus *askorn*, ls. *eskern* hag *askorniou* ; *erv*, is. *irvi* hag *ervioù* ; *beskell*, as. *biskilli* ha *beskelloù*, h.a. Un evezhiadenn a-bouez a voe graet PB 83 pergen, o tiskouez e tenne al liester diabarzh, damguzhet ennañ mui pe vui furm diazez ar ger, da vezañ arveret gant ur ster dispisoc'h ; enebiñ a reer evel-henn : *biskilli n'int ket aes da arat* :: *deut eo ganit beskelloù er park*. Merzhout a reer e stager -i alies ouzh al liesterioù diabarzh, eleze dres unan eus azonoù an amstrollderioù ; setu perak e kav dimp ez eo gwell sellout, ent-pleustrek, ouzh an holl "liesterioù diabarzh" evel amstrollderioù, savet hervez 16.

15 : **unander-unanderenn**. Souezhus eo, da gentañ penn, savidigezh un unanderenn diwar un unander, hag evit gwir, er geriadurioù, GIB da skouer, e seller ouzh *brec'henn* evel ouzh ur ger deveret eus *brec'h* ha n'eo ket ur furm da *vrec'h*, met n'eus arvar ebet emañ ar gwir gant TRÉPOS pa ra un unanderenn eus *brec'henn*, an "unanderenn-spisaat" (Gl. "singulatif d'allongement"). "Il semble surtout formé pour allonger le singulier, lui donner plus de consistance, et () donner un caractère plus concret à l'objet désigné". PB 236. Keñveriañ evel-se : *to, toenn* ; *led, lodenn* ; *dañvad, penn-dañvad, dañvadenn, loen-dañvad* (hervez al 1ec'hioù ; o zri reizh-tre e-keñver ijin ar yezh) ; *torzhell* (potailh), *torzhellenn* ; *glin, penn-glin*, h.a. Ar pezh a lakaas da grediñ ez oa amañ gerioù disheñvel, ez eo moarvat e vez savet liesterioù, hervez 54, diwar an unanderennou-spisaat, ken ez eus, da skouer, *lod, -ou* e-kichen *lodenn, -ou*.

16 : **unander-amstrollder.** Gant ar savadur-se e tremener eus un unanenn d'un niver diresis, met spisadus a draoȗ, sk. *park, parkeier* ; *erv, irvi* ; h.a. Savet int peurliesañ dre stagañ *-eier* pe *-i* ouzh an unander (kontammet pe get) hag a-walc'h e vo daveiñ da YEB 221 ("liesterioȗ dre vras" KERVELLA) ma kavfer ur roll eus ar re bennañ anezhe ; sl. iveau p. 211 "anvioù loened". Soutil e c'hell bezañ an diforc'h etre liesterioȗ en *-i* an anvioù loened, savet gant kontammadur ar penngef hag an amstrollderioȗ, sl. ar skouerenn roet gant TRÉPOS PB 267 : *deomp er-maez, ar merc 'hed-mañ zo o ragachiñ gwashoc'h evit braneier sot*, gant an evezhiadenn : "an den a gomze evel-se na anaveze moarvat da liester da *vran* nemet al ls. en *-i*, *brini* evit reiñ da soñj brini niverus, bouzarus, e krouas, diwar an unander al liester *braneier* a voe anat e ster, raktal, evit an holl. () Al lostger *-eier*, en deus tizhet bezañ dioutañ e-unan, a zegas keal un niver bras-tre a ergoradoù, a c'hell bezañ a-strew, dizurzh, en enep da'r pezh a c'hoarvez gant ar strollderioȗ evel *ster* (). Lavarout a ra TRÉPOS iveau, ez eo deut al liesterioȗ eeun evel *reier, kleier* da vezañ heñvel o ster ouzh hini an amstrollderioȗ, ken ez eus bet krouet liesterioȗ strishoc'h evel *roc'hioù, kloc'hioù*. Emañ ar brezhoneg o krouiñ evel-se, tamm-ha-tamm, ur rummad niverel nevez spletus-kenañ.

24 : **strollder-liester.** Perzh kentañ ar gerioȗ-stroll zo aroueziañ ergoradoù "a ziskouez bezañ ur yoc'h dispis, diaes merzhout enni an unanennoȗ" (PB 219). Evel-se, da skouer, ar *ster* en oabl ; hogen, mar taolan va evezh ouzh ur c'horn en oabl, lakomp war-zu an Arzh, e welin *stered*, eleze un teskad niveradus e-barzh teskad diniveradus ar *ster*. Ac'hann e komprener e c'hell bezañ kavet ul liester diwar ur strollder. Heñveldra pa sellan ouzh ur ouenn a loened "n'o deus ket a bersonlezh hiniennel" evel an *dluzh*, e c'hellin komz iveau eus an *dluzhed* a welan en oglenn-mañ, a enebin iveau ouzh an *dluzhenn* a zebran a-douezh an *dluzhennoȗ* 'm eus pesketaet un eurvezh zo. An enebiezh etre strollder ha liester diwar strollder, zo an hini a verzher etre un teskad diniveradus hag un teskad deniveradus na pegen bras e ve.

25 **strollder-unanderenn.** Ar fumadur-se a laka da dremen eus ar yoc'h da'n unanenn, ha TRÉPOS a ra "unanderenn I (strizh)" eus an disoc'h. Re anavezet eo evit na vo ket pouezet ouzh penn warnezhi. Da skouer, a-douez holl *ster* an oabl e sellan ouzh ur *sterenn*, Vega da skouer, pe ouzh *Sterenn* an noz.

26 : **strollder-amstrollder.** Amañ e tremener, evel meneget gant 16 a-zioc'h, eus ar yoc'h dispis d'ur yoc'h had ergoradoù, diheniveradus, a-strew, dizurzh, kalz resisoc'h avat ; sk. an *ed*, anezhe ur ouenn blant, hogen *edeier*, parkeier a gaver ed enne : diaes e ve din kontañ pet *edenn* ez eus en *edeier*-se, - ha hir ! - met, diouzh ret, ne ve ket en tu-all da'm galloud, tra n'eus ster ebet a gomz a gontañ an *ed*.

34 : **daouder-liester.** Anavezet mat eo iveau talvoudegezh liester an daouder, hag a-walc'h e vo menegiñ frazenn Youenn DREZEN (a gaver YBB 218) : *n'emañ ket ar c'hiz gant ar re ruz lakaat o daouarn e daouarnioù ar re wenn*.

35 : **daouder-unanderenn.** Sellet e vez alies ouzh lodennoù kemparzhek ar c'horf evel un teskad a c'haller mont anezhañ da'n unanenn ; homañ neuze a vo aroueziet gant

an unanderenn, "unanderenn II" pe "unanderenn-greñvaat" gouez da dTRÉPOS (PB 236hh, 277), Gl. "singulatif de renforcement" ; da skouer *pennadaoulin* o talvout "unan eus va daoulin", pe c'hoazh *divvorzhedenn*. N'eo ket stank, evit gwir, arver an unanderenn diwar an daouder, met reizh eo ha spletus evit pouezañ war "unan eus an daou".

36 : **daouder-amstrollder.** Nebeutoc'h stank eo c'hoazh, met enebiñ a c'haller *daoulinier* o verkañ un niver diresis ha bras ouzh *daouliniouù*. (Sl. PB 227 n. 3).

45 : **liester-unanderenn.** Un unanderenn-greñvaat hon eus, amañ, evel e 35 ; savet e vez evel an unanderenn "er ster strizh" hon eus gwelet e 25 hag an unanderenn-spisaat e 15 ; uheloc'h hon eus gwelet an diforc'h etre *ster ha stered* ; heñveldra, e vo diforc'het iveau etre *sterenn* (unan eus ar ster) ha *steredenn* (unan eus ar stered). Ur fazi eo lakaat da genster rik ar geriouù-mañ, disheñvel krenn dre o orin ; diwar ar c'hemmesk etreze, an eil ger en deus argaset egile el lec'h-mañ-lec'h (sl. ALBB 569'). Enebet e vo iveau *penn-dañvad* ha *penn-deñved*, an eil hag egile o verkañ un unanenn, o resisañ unanded ul loen amañ, o tibab e-touez ur c'hre ahont. Soutil e c'hello hañvalout moarvat da neb zo boas diouzh ar rummadoù klasel, met unan eus perzhioù hor yezh ez eus amañ a ve dioell e lezel e fraost.

47 : **liester-adliester.** Liesdoare e c'hell bezañ kefridi un adliester e-keñver al liester eeuñ ; meur a wezh n'eo nemet un adfurm da'l liester, evel er skouerenn gennvrezhonek anavezet mat : *preñvedoù* (*boet dan preuedou* M. 226, 235) n'emañ amañ nemet evit degas un enklotenn en /ed/. Diforc'het eo bet ar ster alies avat, evit diskouez ur strollad a ergoradoù diskouezet gant al liester, sk. *bugaleoù* "bandennou à vugale" (sl. ERNAULT, GBG 75) ; dibaot iveau ez eus kerentiezh etre an adliester hag an amstrollder anat eo endeo evit an amstrollderioù en *-eier*, BrE. '-eùier' eus /-ow/ + /jer/, hogen iveau evit adliesterioù evel *merc'edoù* (GBG 387). Evit geriouù zo, en enep e c'hell merkañ strolladoù niveradus, sk. *gedoned*, *gwized* ; *merioned* a ro dimp ur skouer all : kollet eo bet Br. **mer*, ha chomet al liester *merion*, bet adstummet diwarnañ un unanderenn *merionenn* hag un adliester *merioned*.

54 : **unanderenn-liester.** Da bep unanderenn, petra bennak e ve hec'h orin (strollder, unander, daouder, liester amstrollder) pe he stumm (-enn, *penn-*, *loen-*) e c'hell bezañ ul liester, en *-où* peurliesañ evit an traezoù, en *-ed* peurliesañ evit ar vevion : sl. ouzh ar skouerennoù roet uheloc'h § 2. Da eveshaat avat e leverer *penn-glin*, *pennoù-glin* (unanderenn diwar an unander), hogen *pennadaoulin*, *pennadaoulinouù* (unanderenn diwar an daouder). Eus liester an unanderenn e c'halfed ober *liesterenn* (sl. § 0 a-zioc'h).

56 : **unanderenn-amstrollder.** KERVELLA, YBB 221, a ro skouerennoù eus furmidigezh un amstrollder diwar an unanderenn, dre gemmañ. -enn en -inier : *koadenn*, *koadinier* ; *speurenn*, *speurinier* ; heñveldra *gwezenn*, *gwezinier* (PB 240), *pennadaoulin*, *pennadaoulinier*, h.a. Bez' ez eus un doare all avat a stummañ amstrollderioù diwar an unanderenn ; hogos dianav eo er yezh lennek nevez ha kerse eo, peogwir ez eo bev-tre e BrE. : c'hoarvezout a ra en erlec'hiadur an dibenn *-ad* ouzh *-enn*, sk. *pluskenn*, *pluskad* ; *klorenn*, *klorad* ; *ruskenn*, *ruskad* ; *elvenn*, *elvad*, h.a. a gavfer ur yoc'had anezhe e

geriadurioù GReg-, CH-, L'A-, DBV, h.a. ha studiet ivec PB 43-44.

65 : **amstrollder-unanderenn**. Dibaot-tre e hañval ar savadur-se ; n'eo ket dianav avat peogwir e c'haller menegiñ skouerennoù evel *gwennili*, *gwennilienn* ; *tridi*, *tridienn*. Evit ar ster e c'haller keñveriañ gant 25.

3. En notennoù-mañ e felle din hepken krennañ ha resisaat ar gelennadurezh degaset gant P. TRÉPOS en e PB, ul levr hemañ n'eo ket bet lennet ha studiet a-walc'h gant an emsaverion evit meur a abeg. Displijus eo meur a wezh doareoù' an oberour, leun a faziou ivec, hogozik bewezh ma fell dezhañ daveiñ da'r yezhoù keltiek all pe da'r gennyezh na anaveze ket kalz, me'm eus aon, pa skrivas e dezenn : ar pezh na viras ket outañ a vezañ bet imprimatur aotrouion ar Skol-Veur... Gwell a se evitañ, met emsaver ebet ne vo ket souezhet... En tu all da se avat n'eo nemet reizh lavarout en hon eus amañ ur studi aketus eus darempredoù an niveroù gramadegel en hor yezh hag ar brasañ korvo a c'hell bezañ tennet anezhi.

29/01/68

)o((

KREIZENN IMBOURC'H

STURYEZHOURIEZH S.A.D.E.D.

AROUEZIOÙ AMLIZHERENNEL

An arouezioù arveret da notañ ar yezh skrivet a c'hoarvez eus lizherennou hag arouezioù amlizherennel.

An arouezioù amlizherennel a c'hoarvez eus :

- a) arouezioù-azverkañ, anvet iveau azverkoù ;
- b) arouezioù-ensoc'hhañ, anvet iveau krochedoù ;
- k) arouezioù-astaliñ, anvet iveau poentadoù
- d) arouezioù diseurt arveret evit rannañ, strollañ, tennañ an evezh, h.a.

Arouezioù-azverkañ.

An arouezioù-azverkañ pe azverkoù zo arouezioù azdodet ouzh al lizherennou evit modekaat ar werzhad anezho. Un nebeut reolennoù zo da anaout a-zivout an doare ma'z eo savet o anvadoù :

A/ Hervez an durc'hadur.

1. Kemparzhek e c'hell bezañ stumm un arouez da stumm un arouez all. Pa vez ezhomm, e tenner korvo eus ar gemparzhegezh-se evit reiñ an anvadoù, o heuliañ neuze ar reolennoù-mañ :

- dibab a reer an arouez a. vo kemeret he stumm da stumm "eeun", da lavarout eo a dalvezo hec'h anvad da ziazez da anvadoù an arouezioù kemparzhek o stumm d'he hini ;
- diouzh doare ar gemparzhegezh e lakaer ur rakger disheñvel ouzh an anvad-diazez :
 - *gin-* a verko ur stumm kemparzhek e-keñver un *ahel a-zremm* ;
 - *kil-* a verko ur stumm kemparzhek e-keñver un *ahel a-zerc'h* ;
 - *c'hwel-* e verko ur stumm kemparzhek e-keñver ur *c'hreiz*.

2. Un arouez a stumm linennek a c'hell bezañ durc'haet e meur a zoare. Evit ternañ he durc'hadur e reer gant ar pennrannoù :

- *-rez-* pa vez durc'haet kenstur d'al linennoù, pe a-zremm ;

- *-serzh-* pa vez a-serzh war al linennoù, pe a-zerc'h
- *-besk-* pa vez stouet war al linennoù.

B/ Hervez o lec'hiadur.

An daolenn amañ dirak a ziskouez an nav savlec'h a c'hell kemer un arouez-azverkañ e-keñver al lizherenn klokaet ganti, Dre vras e reer eus an arouez-azverkañ

- un isverk, pa vez dindan al lizherenn (lizherenn isverket)
- un usverk, pa vez a-zioc'h al lizherenn (lizherenn usverket) ;
- ur rakverk, pa vez a-gleiz d'al lizherenn (lizherenn rakverket) ;
- un drekverk, pa vez a-zehou d'al lizherenn (lizh. drekverket) ;
- un arverk, pa vez war al lizherenn (lizherenn arverket).

ragus	us-	dregus-
rak-	ar-	drek-
ragis-	is-	dregis-

Roll an aroueziouù-azverkañ boazietañ

Darn eus an aroueziouù-azverkañ zo dezhio ul lec'hiadur boas, hag al lec'hiadur boas-se eo a vez empleget pa ne lakaer rakgersavlec'hiañ ebet. Da skouer, e vez usverket an trema ; pa lavarer "a trema", e ranker intent "a ustrema".

<i>begoù ls.</i>	^ ^ ^ ^	<i>kleze g.</i>	†
<i>lemm g.</i>	'	<i>daougleze g.</i>	‡
<i>tromm g.</i>	'	<i>rezan b.</i>	-
<i>tog g.</i>	^	<i>kiban b.</i>	~
<i>gindog g.</i>	^	<i>kouc'han g.</i>	^
<i>tonnan b. (tildenn)</i>	~	<i>koran g.</i>	°
<i>trema g.</i>	..	<i>genan b.</i>	‘
<i>poent g.</i>	.	<i>kilc'henan b.</i>	’
<i>skrab g.</i>	;	<i>beskan g.</i>	/
<i>kilskrab g.</i>	‘	<i>kilveskan g.</i>	\
<i>ginskrab g.</i>	‘	<i>serzhan g.</i>	
<i>c'hwelskrab g.</i>	‘	<i>lostig g.</i>	,
<i>sterennig b.</i>	*	<i>falzan b.</i>	{
<i>silh g.</i>	'	<i>korrezan b.</i>	—
<i>daousilh g.</i>	:	<i>korell b.</i>	O

Dre reolenn hollek, e vez meneget an azverk da heul an arouez azverket. Skouerioù : à "a tromm" ; ü "u trema" ; é "e uspoent" ; +i "i rakkleze", pe, mar ranker spisaat, "i raguskleze", ñ "n iskoran" ; Ø "korell veskan", pe, da spisaat, "korell arveskan".

Notenn. - En hevelep doare ma saver anvad an arouezioù amlizherennel diwar o durec'hadur, e roer iveau d'al lizherennou, ha da gement arouez 'zo, anvadoù o verkañ durec'hadurioù arbennik. Skouerioù : ø "c'hwel-e" ; ï "kil-j", h.a.

Arouezioù-ensoc'hañ.

An arouezioù-ensoc'hañ, pe krochedoù, a dalvez da zisrannañ ar parzh dalc'het ganto ha d'ober anezhañ ur sellad a-ziforc'h. Div elfenn gevatal, heñvel pe gilgemparzhek, a ya a'ober pep hini anezho. Diforc'hañ a reer an elfenn gentañ diouzh an eilvet dre stagañ : *-penn*, *-dibenn* ouzh anvad an arouez. Ar re voazietañ zo :

<i>askoù</i> (g.)	' '	<i>sonnelloù</i> (b.)	[]
<i>daouaskoù</i> (g.)	" "	<i>krommelloù</i> (b.)	()
<i>ankoù</i> (g.)	< >	<i>beskelloù</i> (b.)	/ /
<i>daouankoù</i> (g.)	« »	<i>serzhelloù</i> (b.)	
<i>konkelloù</i> (b.)	< >	<i>divveskelloù</i> (b.)	// //
<i>kammelloù</i> (b.)	Γ Γ	<i>kilveskelloù</i> (b.)	\ \
<i>gingammelloù</i>	∟ ∟	<i>krommelloù arrezan</i>	€ †
<i>soc'hou</i> (g.)	' '	<i>beskelloù arrezan</i>	+ +
<i>daousoc'hou</i> (g.)	" "	<i>divveskelloù arrezan</i>	/- /-

Arouezioù-astaliñ.

An arouezioù-astaliñ, pe poentadoù (an hollad anezho, pe an arver anezho a anver ar poentadur) a dalvez da verkañ troc'hou etre parzhioù al lavar skrivet hag, a-wezhloù, stlennadoù all war un dro. Setu ar re voazietañ :

<i>skej</i> g.	,	<i>trifik</i> g. (<i>pikoù-astal</i>)	...
<i>gourskej</i> g. (<i>pik-skej</i>)	;	<i>sikell</i> b. (<i>pik-estlamm</i>)	!
<i>daoubik</i> g.	:	<i>digorell</i> b. (<i>pik-goulenn</i>)	?
<i>pik</i> g.	.	<i>tired</i> g. (etre daou barzh eus ur frazenn)	-

Arouezioù diseurt.

<i>kedell</i> b. (e diabarzh ur ger)	-	<i>rannbenn</i> b.	§
<i>briataenn</i> b.	{	<i>dazverk</i> g <i>kroazig</i> b.] +

GOULVEN PENNAOD

AR C'HWZENNOÙ GWEUZ-DENT

HAG AL

LEDSONENNOU GWEUZ

Diskouez a ra peurliesañ labourioù an deodyezhourion war ar brezhoneg ez eus teir c'hwezhenn weuz-dent er yezh a-vremañ, aroueziet gante *f*, *ʃ* pe *ɸ*, *v*. Daveñ a reomp da A. SOMMERFELT, *Le Breton parlé à Saint-Pol de Léon*, Paris, 1921 ; P. LE ROUX, en *Annales de Bretagne* 12, Rennes ; P. LE ROUX, *Atlas linguistique de la Basse-Bretagne*, Rennes-Paris 1924-1963 ; F. FALC'HUN, "Kemmaduriou kensonennou ar brezhoneg" e *Sav*, Paris 1943-44 ; F. FALC'HUN, *Le Système consonantique du breton*, Rennes 1951 ; K. JACKSON, "The Phonology of the Breton Dialect of Plougrecamp" en *Études Celtiques*, 9 366-7, Paris. Studial a refomp war un dro al ledsonennou weuz [w] ha [ɥ], peogwir ez eus darempredou strizh etreze hag ar c'hwezhennoù gweuz-dent.

§ 0.1 A-raok kregiñ gant deskrivadur ar c'hwezhennoù-se e vo mat lavarout ur ger a-zivout o aroueziadur. Gouzout a reer e c'haller, ent-soniadoniel, azonañ ur gensonenn evel heglev pe amglev, hervez ma tasson pe get plegennou ar vouezh ; evel kreñv pe wan, hervez ar gremm keñverek dispignet evit he distagañ.

Kemeromp, da skouer, ar stankennou gweuz, skrivet ent-voutin *p* ha *b*, hag aroueziet gant ar skrivadoù diazez [p] ha [b]. *Kendiviz* a refomp lakaat da ziazez an enebadur kreñv :: gwan, eleze e vo didermenet [p] evel "stankenn weuz kreñv", ha [b] evel "stankenn weuz wan". O vezañ m'edi emglev, e lod muiañ ar yezhoù, ar pezh a skriver *p* er skriturioù boutin, ha, heñveldra, heglev ar pezh a skriver *b*, e refomp iveau gant ar skrivad soniadoniel [p] evel arouez ar "stankenn weuz kreñv-amglev" ha gant ar skrivad soniadoniel [b] evel arouez ar "stankenn weuz wan-heglev".

Ur stankenn avat a c'hell bezañ war un dro gwan hag amglev : c'hoarvout a ra e brezhoneg, da skouer, e dibenn ar gerioù dirak ur c'homzarsav (er skridoù : ur pik, ur skej, h.a. Da skouer ar soniad a skriver *t* en estlammadenn : "Mat ! "). Merkañ a refomp an nerzh gwan-amglev dre lakaat ur c'horan [°] pe [_.], a-uc'h pe a-is arouez ar gensonenn wan-heglev diuzet evel arouez diazez, bezet amañ : [b] "stankenn weuz

wan-amglev", ar [°] o vezañ neuze merk a-ziforc'h an amgleveded (Sl. D. JONES, *The Phoneme*, Cambridge² 1962, p. xvii) . Heñveldra e c' hell ur gensonenn greñv bezañ heglev war un dro, ar pezh a c'hoarvez e brezhoneg, da skouer, gant ar geriouù o kregiñ gant ur b er skrivadur boutin : aroueziet eo bet ar soniad-se bb gant FALC'HUN ha [b•] pe [b:] pe [b̪] ganimp e studiennoù zo. Kendiviz a refomp (Sl. D. JONES, l.m.) e aroueziañ gant arouez diazez ar gensonenn greñv gant ur gindog [̪] pe [̪], a-uc'h pe a-is, bezet amaň [p̪]. Ent-strizh e rankjed merkañ [p̪ p̪ b̪ b̪], met un tamm stambouc'hus e vije hag a-walc'h e vo ober gant :

- [p] "kreñv-amglev" F: p [p̪] "kreñv-amglev" F: bb
- [b] "gwan-amglev" F: B [b] "gwan-heglev" F: b

Gant "F" em eus meneget an arouezioù diuzet gant FALC'HUN gwelout a reer ez int digemparzh. Arabat disoñjal n'eo nep aroueziadur nemet ur merk diwar ziviz, a-did mui pe vui, met un aroueziadeg dibabet mat a c'hell skoazellat nep studi hag unan dibabet fall he luziañ hag he heñchañ war hentoù-bleiz.

Evit distreiñ da'r c'hwezennoù gweuz-dent, e kendivizfomp neuze d'o aroueziañ, hervez ar penniennoù meneget a-zioc'h :

- [f] "c'hwezhenn weuz-dent kreñv-amglev" ;
- [v̄] "c'hwezhenn weuz-dent gwan-amglev" ;
- [f̄] "c'hwezhenn weuz-dent kreñv-heglev" ;
- [v] "c'hwezhenn weuz-dent gwan-heglev".

§ 0.2 FALC'HUN a anavez, evel hon eus merzhet, [f f̄ v] ne ra ket anv a [v̄] hervez añ, dirak ur c'homzarsav, ez eus [f̄] (SCB 57) . Skrivañ a ra : "C'est sur la différence entre ſ, v et f que repose la différence de sens dans les phrases suivantes (hon treuzskrivadur) [pa 've: ſ e mām•] ("pa vev he mamm"), [pa 've: ve mām•] ("pa veve mamm"), [pa 'vefe mām•] ("pa vefe mamm") ". Skrivañ a ra iveau . "devi "brûler", devient donc ſ en finale absolue, et de même 1'f de (dèfi), dezvi pondre", tandis que le ſ de (*skrifā*), *skriva*, demeure inchangé, tout en se réalisant comme sourd" : komprenet a c'hello penaos e teu da "se réaliser comme sourd" ur soniad bet didermenet evel "sonore" SCB 32, dreist-holl pa gaver ur sonenn hir dirazañ. Gwell eo gwelout [v̄] amaň, evel ma oamp engorto diwar studi ar stankennoù. Evitañ enta ez eus teir moueziad : /f/, /ſ/ ha /v/.

JACKSON, eñ, ne vir nemet div vouezhiad, /f/ ha /v/. Ober a ra eus [v] hag eus ar pezh a skriv [ɸ] daou arallsoniad eus /v/. Heñveldra e klev tri arallsoniad da /f/, eleze [f], [f•], [v̄]. Didermen a ra [ɸ] evel "lenis... more energetically puffed than [v]" eleze ur c'hwezhenn greñv-heglev, dres ar pezh a aroueziomp [f̄]. Met stagañ a ra diouzhtu : "(it) strikes me as a voiceless v which is well aspirated, and might therefore be written

[y̪h]" (EC 9 366). Skrivañ a ra iveau : "Though voiceless, it counts in the systeme as one of the voiced series" (ÉC 9 367). D'hor soñj ez eus bet kemmesk etre "gwan-amglev" ("voiceless") ha "kreñv-heglev" ("lenis... more energetically puffed"). Deut eo martexe diwar bezañ em gavet dirak ur stankenn "c'hwezhet" (pe "analet" evel a livirimp kentoc'h evit "aspirated", hag evel-se ne savo ket a gemmesk etre "kensonenn c'hwezh = c'hwezhenn" ha "kensonenn c'hwezhet = kensonenn analet = analenn" aroueziet gant ur c'hwelskrab.) Erlec'hiañ a refomp [f̄] ouzh e [y̪h] evel en diskouez e skouerenn (p. 368) : *he faz* (eus *pasaat*) a dreuzskriv [i 'f̄ a• s] hag a gompreñomp evel [i 'f̄ 'v̄ z] ; lakaet an analadur er-maez, a c'hell bezañ ur fed lec'hel, ar pezh hon eus deskrit *Preder* 71 29 eo. Dirak ur c'homzarsav e klev [v̄]. Klevout a ra un [f] hir, eleze [f •], amglev dalc'hmat en eilragorioù : [mə 'haf • ɛ] ma vefe : goude ur sonenn verr, reol eo ; soñjal ouzhpenn en orin ar furm krbr. /h/ → /vh/ > /f/. ſqr>; edskip Diouzh e du e ra Sommerfelt eus [f̄] ur gensonenn amglev : "Cependant, eme FALC'HUN ent-reizh SCB 33, devant f̄, il note régulièrement une voyelle accentuée longue, ce qui ne s'explique guère que si ce f̄ est sonore". Skrivañ a ra iveau, BSPL 103 : "v et f̄ deviennent f à la pause", "i.e. s'assourdisse" eme FALC'HUN", SCB 58. Da grediñ eo e treuzveskas SOMMERFELT [f̄] ha [v̄], amglev o daou.

Evit P. LEROUX, *AB* 12 4, f̄ "est sonore comme le v, mais le souffle est expiré avec beaucoup plus de force", eleze, ur gensonenn greñv-heglev eo, evel hon eus hididermenet.

Evit dastum, o lezel er-maez SOMMERFELT ha LE ROUX, prederiet gant ar soniadoniezh hepken, ez eus :

Evit FALC'HUN : teir mouezhiad, /f/, /f̄/, /v/ ;

Evit JACKSON : div vouezhiad, /f/, /v/.

Hini ne ginnig peder. Gwelout a refomp, e dibenn ar studienn-mañ, pe zisoc'h dibab, e-keñver reizhiad kevvouezhoniel ar brezhoneg bremañ hag iveau e-keñver e reizhiad frammadoniel.

o

§ 1. Ar savboent kevadegel.

Studiañ a refomp ar c'hwezennoù gweuz-dent hervez labourioù FALC'HUN, JACKSON ha LE ROUX. Nemet e ve lavaret, e reomp gant aroueziadur an IPA, disheñvel diouzh hini FALC'HUN ha LE ROUX.

§ 1.1 FALC'HUN.

Diwar-benn teodyezh ar Vourc'h-Wenn. Ditourer : an aozer e-unan. Imbourc'h kaset da benn e-tro 1940-44.

[f] zo rouez etre sonennou : ['dɛfi] "dezviñ", ['tyfal] "tufañ", ['kafe] "kafe" hag en eilragor. Kavout a reer [f] iveau, hervez añ, war-lerc'h ar rakger *di-* (a empleg avat blotadur ar sonennou, eleze e c'hortozfed [f], hervez pennaennou Falc'hun), sk. ['difeiz] "difeiz", ['difun] "difonn". Er-maez eus ar Vourc'h-Wenn avat e kaver [f] alies, ha SOMMERFELT e-un a ro ['difun] evit Kastell-Paol.

[f] a gaver er gerioù *evañ*, *difenn*, *skrivad*, *Steven*, *ifern*, *ufern*, *kruvañ* "strishaat" **kofad**.

[v] en *aval*, *tañva*, *livañ*, *bevañ*, *deviñ*.

Hervez an aozer, blotadur [p] a skrivomp *b-* er yezh voutin), [b] ha [m] a ro [v] : padal, sl. *evañ* ha *skrivañ* roet gant [f], hag o-daou o tont, bep eil, diwar ur /b/ keltiek hag ur /b/ latin ! Blotadur [f] a ro [f]. Dirak ur c'homzarsav, evel hon eus gwelet, neptuekadur en [f].

§ 1.2 JACKSON.

Diwar-benn teodyezh Plouvouskan. Daou zitourer, ur paotr yaouank, A, hag e vamm-gozh G. Imbourc'h kaset da benn e 1958.

A. Rouez eo [f], nemet er ragorioù goude ur gensonenn ; derou-ger en deus ['fy•r] "fur", met [f] pe [v] e gerioù zo, hep ma c'halfed lavarout perak, sk. ['fɔrx] / ['vɔrx] "forc'h", ['fal•] / ['val•] "fall". Peurliesañ e klever [v] e derou ur ger avat. Dibenn-ger, [v̊] kentoc'h eget [f].

E-kreiz ur ger, etresonennel [f•] evit ar ragorioù hag ar gerioù diwar ar galleg evel ['kaf•e] ; [v] avat war-lerc'h ur sonenn bouezet hir, sk. ['e•vã] "evañ" ; heñveldra, dirak ur sonenn rakpouez : [gu've•ət] "gouvezet", [ɔ'verɔ̃n] "oferenn". Kavout a reer [v] iveau e-kreiz ur ger gant ur strollad kensonennou : ['hwervr] "c' hwevrer", ['kɛvjo] "kefioù" ; e dibenn ur ger, [v] dirak ur sonenn.

G. Evel he douaren, nemet he deus [f̊] lec'h ma tiskouez A ur [v] evit un /f/ kozh. Eveltañ e tiskouez [f], pe [f•] er ragorioù. Diskouez a ra [f̊] iveau en *evañ* ha *skrivañ*, "here unexplained, since in both verbs the -v- is the result of -b and should therefore be [v]" (Notenn p. 367).

§ 1.3 Diwar an ALBB

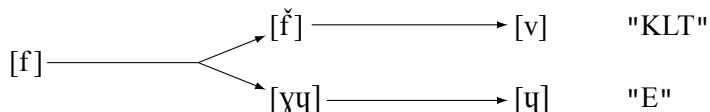
Dre vrás e c'haller lavarout ez eo [f] ur soniad o vont da get, miret, war a hañval, e Bro-Leon, Treger (ha Kernev iveau, hervez FALC'HUN SCB 34), met gant [v] erlec'hiet outañ gant ar re yaouank e Bro-Dreger. Arouezius kenan eo kartenn ALBB 401 "ifern"

[i: ſ]	1, 5, 6, 7, 8, 10, 11, 12, 13, 15, 16, 17, 19, 21, 30, 32, 34, 36, 42, 45.
[i: f]	4, 37, 44, 47, 48, 49, 50, 52, 53, 54.
[i: v]	2, 3, 9, 18, 23, 24, 31, 38, 39, 40, 43, 46.
[i: 'f] / [i'f]	51, 55, 56, 70, 90 (hemañ [e'f]).
[i: 'v] / [i'v]	20, 22, 25, 35, 72, 78, 81, 82.
[i 'ɥ]	41, 60, 61, 62, 63, 64, 67, 68, 83, 84.
[i'ɥ]	65, 66, 69, 71, 73, 74, 75, 76, 77, 79, 80, 83.

(Sl. skeudenn I)

Merzhout a reer ez eo yaouank a-walc'h (etre 30 ha 50 vloaz war-dro 1910, ALBB pp. 9-10) an dud o tistagañ ['i: v] e-kreiz taread an ['i: ſ]: sellout a c'haller ouevel nevezourion, da lavarout eo e krogas da zegouezhout an anadenn-mañ war-dro 1870. Pa seller ouzh an tareadoù gant [f] en o gweler dispartiet, ar pezh a laka da soñjal emañ amañ dilerc'hioù ar c'hoshañ distagadur. Setu penaos e c'haller diskleriañ an devoudouù :

Stad 1 + gwanadur → Stad 2 + gwanadur → Stad 3

Gouzout a reer e teu Br. *ifern* eus al La. *inferna*. Setu a skriv JACKSON diwar e benn, LHEB 495 : "Latin *nf* was liable to become *f* in colloquial speech, as early as the republican period, e.g. in *iferi* in an inscription of that time ; () This is seen in Brit. in W. *uffern*, MC. *yfarn*, E. *ifern*. " Un hevelep kelennadurezh a gaver gant H. LEWIS, *Yr Elfen Ladin yn yr Iaith Gymraeg* (Caerdydd 1943) 23 : "Collir *n* yn y cyfuniad hwn [La. *nf*], a cheir *ff* yn y Gymraeg : confectio > cyffaith, confinium > cyffin, infernum > uffern." Sl. iveau VBEG 167. Evit a sell ouzh al latin, anat eo ne oa nemet lodek a-walc'h an emdro -*nf*- > -*f*-, sl. LEUMANN-HOFMANN-SZANTYR, *Lateinische Grammatik*, München 1963, 1 121 : "Bei inl. -*ns*- () und bei ausl. -*ns* (), ist das *n* in der Schrift häufig unbezeichnet geblieben, seltener bei -*nf*- ; d.h. also, es wurde, besonders in der Vulgärsprache, nur schwach ausgesprochen...". Gouzout a reer avat e veze komzet ul latin "seven" e Breizh-Veur ha neket latin "gwerin", dre vrás, met war ar feur-se edo latin Breizh-Veur o klotañ gant al latin gwerin ; anat eo evit -*ns*- (LHEB 85) a yeas da *s(s)* "with compensatory lengthening of the previous vowel" – levezonet e oa moarvat gant emdroadur kKt. **ns* > Pr. */s/, VBEG 96 – hag an *ss*-se a eeunaas da c'houde en /s/ na zeugas da Br. /z/ nemet da vare ar c'hrennvrezhoneg. Ne oa ket a strollad kKt. **nf*, met diwar skouer kKt. **ns* eo dres ez eas da Pr. /f/ er gerioù o tont diwar al latin, rak er yezhoù romanek e voe miret *nf*. N'eus arvar ebet e oa distilhet /f/ da vare an henvrezhoneg (skrivet *ff* en hBr. *ifferrn* DGVP 217) ; diwezhatoc'h hepken ez eas da [f̄], ha neket war holl dachennad ar vro pa gaver [f] hiziv c'hoazh *ha war-lerc'h ur sonenn hir*, ar pezh na

gaver ket ent-reol, met a c'hell bezañ diskleriet, evel ma ra JACKSON, gant fatadur ar gensonenn /n/, bezet :

La. *inferna* > LaBv. **inferna* > Bv. **iñfernə* > hBr. *iffernn* / i: 'fern/ > krBr. /'i: (f/ñ)ern/ > BrK. /'i: fern/, BrLT. /'i: ñern/, BrE . /i'(y)ñern/ (gant berradur an /i: / > /i/ en abeg da'r pouez-mouezh). Ar gwanadur /f/ > /ñ/ > /v/ zo e dalc'h eus ar pezh hon eus anvet "an eil gwanadur", *Preder* 71 26-27 (anadenn merzhet dizalc'h gant JACKSON, e "new lenition", lizher 16/05/67). Ent-frammadoniel hon eus | ifern |.

Ken kentelius all eo studi an div yezhkartenn ALBB 188 "evañ" hag ALBB 557 "skrivañ".

evañ	skrivañ
[ñ] : 7, 13, 18	15, 16, 17, 76
[f] : neblec'h	neblec'h
[Ø]: 44, 49, 50, 51 [e ^w oð], 53	neblec'h
[w]: 54, 55, 56, 83	44, 51, 54, 56, 70, 82, 83
[ɥ]: 61, 62, 65, 70, 72, 82	62, 64, 65, 66, 67, 68, 69, 71, 73, 75, 77, 80
[b]: neblec'h	41[skrwib], meskad eus [skriw] hag eus Ga. <i>scribe</i>
[v]:	en holl enklasvaoù all

Merzhout a reer evit an daou c'her-se a oa o framm | EbE || (gant | E || = nep sonenn) da vare ar predeneg :

1° pegen rouez e kaver [ñ], en enklaskvaoù disheñvel ouzhpenn, ar pezh a ziskouez n'eo [ñ] amañ nemet frouezh un analogiezh nevez a-walc'h ;

2° n'eus roud ebet a [f] ;

3° n'eus roud ebet kennebeut a [ɥ] e BrE . , ha setu perak hon eus lakaet ar strollad-se a-zioc'h evel disoc'h [f] e gwenedeg, da vezañ keñveriet rik gant [ñ] ar brezhonegoù all . [ñ]/[ɥ]:: [v]/[ɥ] ;

4° ez eo [v]/[ɥ] disoc'h reol pr.*/b/ ;

5° e c'hell [v] mont da [Ø] evel disoc'h an eil gwanadur ;

6° ez eus ur rontadur e [w] e Gwened-Izel.

1.4 A-walc'h eo ar studi-se evit diskouez pegeñ arvarus e ve diazezañ ur gevouezhiad //f// evit ar brezhoneg a-bezh. Talvout a ra, marteze, evit lec'hioù zo, er Vourc'h-Wenn da skouer, ha c'hoazh ! Rak, dre zarvoud hepken eo e vezet evit diforc'hañ eno etre ['efid] "evit" (eus ar verb *evañ*) diouzh ['evid] "evit" (araogenn) : an eil a ziskouez ur framm | evId |, egile ur framm | ewid |, ha mar'd eo dargemmesk er Vourc'h-Wenn pe e Bro-Leon dre vras | v | ha | w |, | i | hag | i |, n'eo ket un digarez evit e ledanaat da'r brezhoneg a-bezh. N' emañ ket ar gudenn etre ur *//f//, sañset, empentet ad-hoc diwar anadennou lec'hel strizh kenan, hag ur //v//, hogen etre ur //v// hat; ur //w// ! Sklaeroc'h e teuy da vezañ war-lerc'h ar rannbarzh da heul ma vo studiet istor an hBr. /f v ñ w/.

§ 2. Ar savboent treadegel

Liesek eo orin ar c'hwezhennoù gweuz-dent e brezhoneg. Daveiñ a reomp da labour FLEURIOT, *Le vieux-breton, éléments d'une grammaire*, 1964 = VBEG 91, 93, 107, 116-119, 137-139, 147-150 pergen. Adwelout a refomp berr ha berr ar pezh zo bet diskleriet gantañ.

§ 2.1 Henvrezhoneg /w/

Ar /w/ mezc'her (eleze e-kreiz ur ger), skrivet hBr. *uu, gu, ha, diwezhatoc'h, w*, a veze distaget [w] hep mar ebet en henvrezhoneg.

Diaeñ eo gouzout penaos e veze distaget e krennvrezhoneg skrivet e oa *u* peurliesañ, un arouez hemañ a c'halle talvout evit [y], [v], [w] pe [ɥ], sk. : *fun, scrivaff, guir, scuyz*, pe zoken [Ø], adarouez evit merkañ distagadur [g] pe [k] : *guis, cuez, guet* ! Skrivadoù all a gaver gant ur *gu* henvoazel a hañval daveiñ da [w], sk. : *eguit*. Merzhout a reer avat e skriver *u* pe *fu, ff* ar /v/ eus Pr. */b/ : ne gaver ket avat ar skrivadoù *fu, ff* bewezh ma c'hortozer /w/, ha n'eus arvar ebet e veze diforc'het etre /w/ ha /v/, ar pezh a gadarna un distagadur [w].

Bremañ hon eus, dre vras :

// KT/w/ :: E/ɥ/ :: GKL/v/ // ⇒ //w//

Skrivet eo v peurliesañ diwar levezon skrivadur LE GONIDEC, met *w* iveau a-wezhiou e gerioù dianav e Bro-Leon (sk. *delwenn*) pe amprestet diwar ar c'hembraeg gant ar Varzhed e derou ar c'hantved-mañ pe en 19t ktvd. (sk. *awen*).

Evit dastum e c'hellomp savelañ an drevouezhiad evel :

+ h/w/ :: kr/w/ :: b//w// + ⇒ +w+

Spletus e vo iveau aroueziañ ar frammarouez gant \w\.

Setu amañ ur skouerenn bennak :

a) hBr. *nouuid* /no'wIð/, krBr. *neuez* /'neweð/, BrL. /'nevez/, BrT. /'newe/, BrK. /'neve/, BrE. /nə'qe/, skrivet *nevez*; Kb. *newydd*, krKn. *newyth*, Gn. *nouio-*, hIw. *náue*, kwt. **nowijo-*. Evit a sell ouzh ar stummou à vremañ, sl. ALBEB 495 ma kaver :

[v]	:	1, 2, 3, 4, 5, 6, 7, 8, 9, 10, 11, 12, 13 (= BrL.) 22, 23, 24, 25 (= BrG.) 21 (=BrT.) 30, 31, 32, 33, 36, 37, 38, 40, 42, 43, 46, 47, 48, 52, 53 (= BrK.)
[Ø]	:	39, 45, 50, 54, 57 (= BrK.)
[o]	:	39, 45, 50, 54, 57 (= BrK.)
[~j]	:	34 (= BrK.)
[w]	:	15, 16, 17, 19, 20 (= BrT.)
[ɥ]	:	35, 41 (= BrK.) 60 da 90 (=BrE.)

b) hEr. *auelou* /awelow/ liester; krBr. *ael* /awel/; brBr. *avel*, stummoù ALBB 21 ; Kb. *awel*; hKn. *auhel* /awel/, krKn. *awel*, eus Pr. */awela.: /

[v]	:	1, 2, 3, 4, 5, 6, 7, 8, 9, 10, 11, 12, 13 (= BrL.) 18, 19, 21 (=BrT.) 22, 23, 24, 25 (= BrG.) 30, 31, 34, 35, 36, 46 (= BrK.) 60, 80, 90 (= BrE.)
[Ø]	:	32, 33, 37, 38, 39, 40, 42, 43, 44, 45, 47, 48, 49, 50, 51, 52, 53, 54, 55, 56 (= BrK.)
[w]	:	15, 16, 17, 19, 20 (= BrT.) 67, 70, 75, 79, 81 (=BrE.)
[ɥ]	:	41 (= BrK.) 61, 62, 63, 64, 65, 66, 68, 69, 71, 72, 73, 74, 76, 77, 78, 82, 83, 84 (=BrE.)

k) hBr. *petguar* /peðwar/; krBr. *peuar* (ha Cb. *peoar* a ziskouez anat [pewar] /pewar/, bBr. *pevar*, BrE. 'pear, puar, poar, piar, peñar'; stummoù ALBB 120; Kb. *pedwar*, krKn. *peswar*, Gn. *petuar(ios)* "pevare" hIw. *cethir*, Bv. *Petouaría*, anv-lec'h.

[v]	:	: 1, 2, 3, 4, 5, 6, 7, 8, 9, 10, 11, 12, 13 (=BrL.) 21 (=BrT.) 23, 24, 25 (=BrG.) 30, 31, 32, 33, 36, 37, 38, 42, 43, 45, 46, 47, 48, 52 (=BrK.)
[Ø]	:	: 22 (=BrG.) 34, 35, 39, 40, 44 (=BrK.) 60 (=BrE.)
[pjär]	:	: 41 (=BrK.) 61, 63, 65, 66, 68, 69, 74, 75, 76, 79, 80, 81, 82, 83 (=BrE.)
[w]	:	: 15, 16, 17, 19, 20 (=ErT.) 49, 50, 51, 53, 54, 55, 56 (=FrK.) 62, 64, 67, 71, 72, 73, 77, 78, 82, 83, 84 (=BrE.)

Heñvel a-walc'h eo ALBB 495 (*nevez*) ouzh ALBB 120 (*pevar*), rak [ɥ] n'eo nemet un adstumm da [w] e-kichen ar sonennou a-raok. Da grediñ eo e c'haller stagañ taread //w// [Ø]ouzh hini //w// [v], ha diskleriañ [Ø] evel blotadur nevez a-walc'h [v]. Ar stummoù gant [pj] a ziskouez staoniekadur boas ar reter. Kentoc'h eget [pj] e klever alies [p̪] met heuliet hon eus aroueziadur P. LE ROUX.

Evit a sell ouzh / w / e dibenn ur ger e c'haller studiañ :

d) hBr. *daeru* /derw/, krBr. *deru* /derw/, Br. *derv*, BrKLT. 'dero', BrE. 'derù' stummou ALBB 149 ; Kb. *derw*, Kn.. *derow*, Kb. teodyezhel [deru] (Fynes-Clinton, WVBD 78), Gn. *Deruuus* (dibenn latinekaet).

[v]	:	neblec'h.
[f]	:	23, 24 (= BrG.)
[᷑]	:	25 (= ErG.)
[w]	:	15, 16, 17 (= BrT.)
[ɥ]	:	35, 41 (=BrK.) 60, 61, 62, 63, 64, 65, 66, 67, 68, 69, 71, 72, 73, 74, 75, 76, 77, 78, 79, 80, 81, 84 (= BrE.)
[Ø]	:	22 (= BrG.) 34 (= BrK.)
[y]	:	31 (= BrK.- (fazi moulañ evit [u]?))
[u]	:	4 (=BrL.) 33, 49, 50 (=BrK.)
[o]	:	dilerc'h an enklaskvaou.

Merzhout a reer ez eo bet silabennekaet alies al ledsonenn ; dispis eo an notadurioù dre [f] ha [᷑] : da grediñ eo e ranker kompreñ [᷑] dirak ur c'homzarsav, dres evel ma

klever [w] ha [ɥ] aliesoc'h eget [w] ha [ɥ]. Divsilabennek eo peurliesañ Kb. *derw* /deru/ er yezh komzet.

§ 2.2 Henvrezhoneg /f/ Kavout a reer /f/ en henvrezhoneg ouzh derou ur ger pa zeu eus Ie. *sp, *ks, h.a. ; er strolladoù /lf rf/ o tont eus *lp, *rp ; ha, daoust na vez ket skrivet, hep mar, lec'h ma reomp bremañ kemmadurioù c'hwezh, war-lerc'h *ma, he*, h.a., met marteze e veze neuze c'hoazh, [ɸ] c'hwezhenn ziweuz. Miret eo bet evel-se betek ar c'hrennvrezhoneg, sk. :

hBr. *gurpenn* /gurfen/, krBr. *gourffen*, Br. *gourfenn* ;
 hBr. *felchou* /felxow/, krBr. *felch*, Br. *felc'h* ;
 hBr. *fim-* /fiñv/, krBr. *fiff*, Br. *fiñv* ;
 hBr. *frut, frot* /frUd/, krBr. *froudenn*, Br. *froud(enn)*.

Da vare ar c'hrennvrezhoneg e kaver /f/ iveauz o tont eus /ðv/ : *goufes* /gufeð/ pe eus \vh\, = /f/ e ragorioù ar verboù dibennet gant v : *cafhe, quaffe* /kafe/, *sefhet* /sefed/ o talvout, bep eil, \kavhe\, \sevhed\. Merzhomp amañ iveauz an aroueziadur gant *fh, ff*, tra ma kaver atav *uh* (= /wh/ = /w/) gant ar verboù dibennet gant \w\ : *meruhomp, maruhe* = brBr. *marvfomp, marvfe*.

En teodyezhoù a-vremañ, e derou ur ger e vez alies graet gant [f̊] pe [v] e BrT. hag e BrG.. Daveñ a reomp da ALBB 193 *falc'h*, 194 *falz*, 195 *forc'h*, 196 *faou*, 197 *faoutet*, 198 *feunteun*, 200 *frouezh*.

[f̊]

193	:			16,	17,	19,	20,	21,	23,	34,	39,	40	
194	:			16,	17,	19,	20,	21,	23,	34,	39,	40	
195	:			16,	17,	19,	20,	21,		34,		40	
196	:		15,	16,	17,	19,	20,	21,				40	
197	:			16,					23,				
198	:	6,	15,	16,	17,				23	33	42		
200	:			16,	17,	19,	20,	21,	23,	24			
									[v]				
193	:				22,	24,	25,	35,	60				
194	:				22,	24,	25,	35,	60				
195	:			23,	22,	24,	25,	35,	60,	39			
196	:			23,	22,	24,	25,	35,	60,	39,	34		
197	:		20,		22		25,	35			34		
198	:		21,	22,	23,	24,	25,	34,	35,	39,	40,	60,	62
200	:				22,		25,	34,	35,		40,	60	

[f]

- 193 : ar re all
194 : ar re all
195 : ar re all
196 : ar re all
197 : ar re all
198 : ar re all
200 : ar re all

Heñvel eo an anadenn-mañ – nebeutoc'h strewet avat – ouzh an hini hon eus studiet evit //s// [z] e *Preder*79-81 130. Un anadenn a wanadurezh eo [f] > [᷑] > [v].

War-lerc'h *tri* e c'hoarvez ur c'hwezhadur, sk. *ur paotr* :: *tri faotr* (er yezh komzet e klever alliesoc'h ur blotadur : 'tri baotr'); diwar ALBB 509 e kaver, e-kichen stummoù gant [f], stummoù gant [᷑] e : 1, 16, 17.

Evel a weler, dre vrás e vez miret aketus evel [f] an //f// diwar hBr. /f/.

Notenn - Er gerioù o tont eus kKt. **sw-*, e kaver a-wezhioù [f] pe [᷑] e-lec'h [xw x̄ hw h̄]. Peurliesañ e vez strishaet an anadenn-mañ e lec'hioù zo hepken, met da grediñ eo ez eo hBr. *fim-* /fi᷑/, meneget a-zioc'h, evit */xwi᷑/, mar keñverier gant Kb. *chwifio*, met, e krBr. evel bremañ ne gaver nemet /f/, sl. DGVB 171, ha marteze n'eo ket kar ar Br. hag ar Kb. daoust da'r ster heñvel (sl. ÉC 4 55).

Setu, hervez an ALBB, 199 *c'hwbū*, 332 *c'hwen*, 334 *c'hwezhañ*, 335 *c'hwezhigell*, 336 *c'hweziñ*, 337 *c'hwez* (evit **c'hwaezh*, Kb. *chweth*), 338 *c'hwil*, 339 *c'hwitellat*, al lec'hioù ma kaver [f] pe [᷑] (ne gaver ket [v]); a-wezhioù ez eus gerioù all war ar c'hartennoù meneget a-us, hag i savet hervez ar ster troet diwar ar galleg ha n'eo ket diwar savboent ar brezhoneg ; diaes eo ober gant ALBB 333, rak e-kichen *c'hwerv* ez eus ur ger disheñvel *ferv* bet dammesket gantañ (sl. ÉC 11 143hh.).

199	:	[f]	:	5, 6, 15, 17, 20, 23, 24, 25, 33, 36, 37, 39, 40, 42, 43, 44, 45, 46, 47, 48, 49, 50, 51, 52, 54, 55, 56, 72,
		[᷑]	:	16, 19, 21,
332	:	[f]	:	42, 45, 46, 48, 52
		[᷑]	:	47
334	:	[f]	:	36, 42, 45, 46, 47, 48, 52
335	:	[f]	:	36, 37, 42, 43, 45, 46, 47, 48, 52
336	:	[f]	:	42, 45, 46, 47, 48, 52
337	:	[f]	:	36, 42, 45, 46, 47, 52
		[᷑]	:	48 [᷑fœ: z])
338	:	[f]	:	36, 42, 45, 46, 47, 52
		[᷑]	:	48 ([᷑fœil])
339	:	[f]	:	31, 36, 37, 42, 45, 46, 47, 48, 52 (an holl gant [fy], nemet 52 [᷑fœi])

Diwar-benn an anadennou-mañ, sl. FALC'HUN HLB 1 195-200, 2 23. (Inter alia, diwall n'eur ket evit keñveriañ *koeñviñ* ha *c'hweñviñ*, sl. VBEG 149).

§ 2.3 Henvrezhoneg /v/

En henvrezhoneg e kaver /v/ evel disoc'h ar gwanadur eus Pr.*/b/, sl. VBEG 116-117. Chomet eo krBr. /v/ ; e brBr. e chom [v] iveau peurliesañ, met techet eo da vezañ gwanaet e [Ø], evel hon eus gwelet meur a wezh endeo. Setu ur skouerennoù bennak :

hBr. *diuer* /diver/, krBr. *diueraff* /diverañ/, Br. *diverañ* ;

hBr. *daruid* /darvIð/, Br. *darvez* ;

hBr. *gof* /gov/, krBr. *goff* /gov/, Br. *gov*, teody. 'go, gow' ;

Evit ar stummoù bremañ, sl. a-zioc'h § 1.3 *evañ, skrivañ*.

Notenn - Rouez eo ar gerioù o kregiñ gant Br. *v-* : peurliesañ ez eus anezhe am-prestadennou diwar ar galleg nevez a-walc'h ; en am-prestadennou koshoc'h e troe Gl. *v-* da *m-* pe *b-*, sk. *mouezh*, BrE. 'boéh' eus Gl. *voix*. Er ger *vi*, n'eo [v] nemet ul leonekadur degemeret er yezh lennegel evit **ui* (sl. Kb. *wy*, krKn. *oy*), sl . ALBB 597.

§ 2.4 Henvrezhoneg /᷑v/

Didermenañ a reer hBr. /᷑v/ evel gwanadur Pr. */m/; peurliesañ e vez notet *m*, a-wezhioù *u* en henvrezhoneg, sl. VBEG 137-139. E brezhoneg krenn en en noter *f*, abaoe dibenn an 13t ktvd, ha *ff*, *ffu*, *fu nf(f)*; dre vras eo bet miret mat a-walc'h an diforc'h etre /v/ ha /᷑v/ betek bremañ ; meur a /᷑v/ zo aet da /v/ pe da /Ø/, hogen niverus eo c'hoazh ar gerioù o tiskouez //~v// (e-kreiz ur ger) pe //~// (e dibenn ur ger). Ar reizhskrivadur a

vremañ a arver kalz muioc'h eget a-raok an arouez ñ o verkañ fronelladur ar sonenn evel disoc'h hBr. /ñ/. Merzhout avat e kenglotenne krBr. /f v ñ/, sk.

Dellit hep euitaff, sigoaz dezaff affet M. 2584
/de'l'id heb evitañ siwaθ deðañ a fed/

Hañvalout a ra bezañ kollet avat pep friadur er c'hemmadurioù derou-ger hag *e varv* a c'hell daveñ da *barv* pe da *marv*. Kozh e tle bezañ, pa seller ouzh *mouezh* / Br. 'boéh' rak krGl. *voix* /vves/ gant krGl. /s/ o vont da krBr. /θ/ a dle bezañ bet amprestet abred : diwezhatoc'h e vije bet /c/, notet *cz*, *çç*, h.a., met an enebadur. etre BrKLT /m/ : BrE. /b/ a ampleg ez oa heñvel ouzh /v/ blotadurioù /b/ ha /m/.

Ur skouer eus emdroadur /ñ/ a gaver e Br. *kreñv*, krBr. *creff*, hBr. **crim*, Kb. *cryf*, ALBB 415 ; setu ar stummoù a gaver evit |ñ|, o reiñ goude pep hini niver an testennoù war an ALBB :

[e: (5) e:^j (2) e (2) ē: (10) ē:^j (1) ē^J (3) ēv (1) eð (7) ē (6) ē^jf (1) ēð (5) Øð (1) eo (2) eo (4) ëo (i) e^lq (1) ëq (1) eø (2) eu (1) iø (12) eã (3) eif (1)]

Bezet 72 stumm testeniekaet, 22 anezhe disheñvel. N'hon eus ket klasket diforc'hañ etre ar sonennoù fronellet hag ar re damfronellet. Evit lakaat un tamm urzh er goadeg-se e tasparzhimp evel-henn :

- a) ar stummoù o tiskouez ur fronelladur eus ar sonenn : 40 = 55,5 %
- b) arstummoù na ziskouezont fronelladur ebet hogen un damouezh eus /ñ/ : 23 = 32 %
- k) arstummoù na ziskouezont na fronelladur na damouezh eus /ñ/ : 9 = 12,5 %

Evit gwir e ranker stollañ ar rummadoù a) ha b), rak an eil re hag ar re all a ziskouez un damouezh eus Pr. **m*, ha mar goulakaomp ez eo dre vras keitdouezek dasparzhadur an enklaskvaoù war daread ar brezhonegva, e verzhomp ez eo bet miret hBr. /ñ/, e doare pe zoare, gant 87,5 % an teodyezhouù, ar pezh a ro diaz sonn da'n disoc'h skoueriekaus eus ar reizhskrivadur, bezet *kreñv*, a-enep da skrivadurioù zo a arouez 'kre'.

Kement-se a dalv evit /ñ/ dibenn-ger er gerioù unsilabennek, pe evit /ñ/ mezc'her (sk. *kleñved*). Gwelomp ar pezh a c'hoarvez evit an dibennoù /añ/ eus an derezioù-uhelañ pe /añ oñ iñ/ an anorioù kadarn. Sellout a raimp ouzh stummoù BrE. gant [n] pe [ŋ] evel damouezhioù eus /ñ/, zoken pa na gaver ket a arallsoniadoù eus /i/ diraze.

o

ALBB	VERB	Gant damouezh Hbr. /ñ/				Hep damouezh Hbr. /ñ/				DIB. ALL	DIANAV
		/añ/	/iñ/	/oñ/	Hollad	/a/	/i/	/o/	Hollad		
32	bevañ	7	23	0	30	26	9	12	47	0	1
93	berviñ	1	33	0	34	0	39	4	43	0	1
105	debriñ	1	31	0	32	0	39	5	44	1	1
151	dozviñ	0	26	0	26	0	39	2	41	9	2
158	dimeziñ	1	37	0	38	0	36	1	37	0	3
295	gwerzhañ	8	25	0	33	33	1	10	44	0	1
303	gwiskañ	6	24	1	31	31	4	9	44	0	3
334	c'hwezhañ	9	25	0	34	24	0	16	40	3	1
336	c'hweziñ	8	25	0	33	7	30	7	44	0	1
422	lazhañ	11	21	0	32	26	0	16	42	1	3
513	pec'hiñ	0	31	0	31	0	39	1	40	4	3
547	reiñ	1	33	0	34	0	37	0	37	0	7
560	sec'hañ	7	24	0	31	22	11	10	43	0	4
565	skeiñ	2	26	0	28	0	38	0	38	0	12
580	toiñ	1	28	0	29	0	34	2	36	3	10
588	treiñ	1	33	0	34	0	42	0	42	0	2
		—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
		64	445	1	510	169	398	95	662	21	55

Dastumet hon eus enta 1248 stumm, anezhe 21, bezet 1.7 % o tiskouez dibennoù all, 55, eleze 4.3 %, n'int ket anavezet en enklaskvaoù an ALBB, ha 1172, bezet 94 % a c'haller studiañ o dibenn hervez hBr. /ñ/. An dasparzh etre ar re a ziskouez un damouezh eus hBr. /ñ/ hag ar re na ziskouezont tra zo, bep eil, 43,5 % ha 56,5 %.

Merzhet e vo dreist-holl an dregantadoù hervez ar sonenn diaraok : /añ/ 5,5 % ; /a/ 14,4 % ; /iñ/ 38,0 % ; /i/ 34,0 % ; /oñ/ - ; /o/ 8,1 %. Da lavarout eo ez eo bet miret mar ar fronelladur war-lerc'h /i/, dre ma voe skoueriekaet e BrE. dreist-holl ; madik a-walc'h war-lerc'h /a/, met kollet a-grenn pe dost war-lerc'h /o/.

Amañ da heule e vo roet an dasparzh hervez an enklaskvaoù, ma vo merzhet gwell abegoù ar sifrou-se.

ALBB Nn	Enklaskva	/añ/	/iñ/	/oñ/	/a/	/i/	/o/	Dib. all	di- anav	Derez-Uhelañ			
										/ã/	/ð/	/a/	/o/
1	Eusa	1			6	9							2
2	Plourin- Wital				6	10							2
3	Landeda				6	9			1				2
4	S.-Fregan				6	10							2
5	Enez-Vaz				6	10							2

6	Santeg				6	10						2	
7	Molenez				6	10						2	
8	Trebabu				6	10						2	
9	Boharz				6	10						2	
10	Tremaouezan				6	10						2	
11	Plouvorn				5	11						2	
12	S.-Sev				5	11						2	
13	Lokmelar				5	10			1			2	
15	Pleuveur-Bod	6	10							2			
16	Pleuvian	7	9							2			
17	Prad	7	9							2			
18	Plougasnou				6	10						2	
19	Plouzelambr		1		6	9				2			
20	Treglañviz	7	7		2					2			
21	Loueg				7	9				2			
22	S.-Fiakr		8		1	1	6			2			
23	Enez-Vriad	5	9		2					2			
24	Pleraneg	7	9							2			
25	Plian	6	9						1	2			
30	Plougastell				6	9			1	1		1	
31	Rumengol				6	10						2	
32	Brasparz				3	11	2					2	
33	Berrien				3	12	1					1	1
34	Plurid-Kistin		1		9	6			2				
35	Korle	1	3				11	1		2			
36	Kroazon				4	9		1	2			1	
37	Plodiern				5	10		1				1	
38	Lennon				1	13	2					1	
39	Plonevezel		1		5	8	2					1	1
40	Plevin	1	1		6	9				2			
41	Mur		15						1	2			
42	Ploare				1	10		1	4			1*	
43	Edern		1		2	11	2					1	
44	Rualleg			1		10	5			2			
45	Enez-Sun				6	5			5			1	
46	Plogo				6	6			4			2	
47	Pleuneg				6	6			4			1	
48	Plugen				4	11	1			1		1	
49	Elien				2	10	3	1			2		
50	Skaer					11	5				2		
51	Ar Faoued					4	10	1	1	2	1		
52	Ploeur				4	12						1	
53	Kloar-Fouenant				3	11	2					1	

54	Nevez				9	6		1		2		
55	Tremeven		1		8	6		1		2		
56	Kloar-Karnoed				4	9	2	1		2		
57	Tregornan				4	1		11				
60	Pelant	1			3	11	1		2			
61	Klegereg	16							2			
62	Plouaerdud	12				2	2		2			
63	Noal-Pondivi	15						1	2			
64	Beubri	15						1	2			
65	Plouveliav	16							2			
66	S.-Arouestl	16							2			
67	Kalan	16							2			
68	Plouwinier	15					1		2			
69	Lokweltaz-Gregam	15					1		2			
70	Plouveur-Ereg	14					1	1	2			
71	Brelevenez-Ereg	1	13					2	2			
72	Groe		14					2	2			
73	Plouvael-Ereg	1	14				1		2			
74	Plouveren-Ereg		13		1		2		2			
75	Teiz		14					2	2			
76	Enez-Arzh		15					1	2			
77	Lokmariäker		15				1		2			
78	S.-Per-Keberen		15					1	2			
79	Lokweltaz-Reviz		14					2	2			
80	Damgan		15					1	2			
81	Houad		14				1	1	2			
82	Saozon		15			1			2			
83	Lokmaria		15			1			2			
84	Langindig		15				1		1			
90	Baz-Gwennrann		14					2	2**			
			*['kente]			** [kə 't̪ ð], [d̪ ðv̪ ð]						

En daolenn amañ a-zioc'h hon eus lakaet iveau dibennoù an anvioù gwan hervez ALBB 114 *kentañ* ha 140 *diwezhañ*. Evel-se hon eus kavet 81 skouerenn en /ã/ (a c'haller stagañ oute an daou /ɛ/ eus Baz-Gwennrann), 13 en /ð/, 46 en /a/ (mui un /ɛ/ e Ploare), 2 en /o/. Merzhout a reer ez eo bet miret kalz gwelloc'h eget er verboù damouezh ar /v/ henvrezhonek. Ar stummoù en /ð/ pe /o/ n'o deus kevelep ebet er yezhoù keltiek all hag anat eo e teuont diwar ananalogiez gant an anorioù-kadarn en /oñ/ ; heverk eo avat ez eus bet miret ar fronelladur enne, dre vrás, pa'z ae da get en anor-kadarn.

E krennvrezhoneg e veze miret c'hoazh, dre vrás, /v/, sl. J.R.F. PIETTE, *BBCS* 22 1965 126-129, p. 128 pergen, met ar c'holtennoù a ziskouez dimp edo o vont da get er 15-16t ktvd. en hanternoz ar vro, sk. *cref* J. 24 (skrivet iveau *cre* B. 64, h.a. sl. DEBM 256), *brassa* NL. 363. QUIQUER, en e *Collocou*, a lavar ez eo "semimute ou mute" (menegat gant PIETTE, l.m.); anat eo, diwar skrivadoù zo evel *digacçi-me* "degasin-me" (p. 15, emb. 1653), lêma "lemmañ" (p. 16), *asezaff*, *aseza* "azezañ" (p. 22), h.a. Ken arouezius all eo ar fazioù enep ma kaver *ff* lec'h n'eus bet biskoazh /v/, evel *lauaret à graff* "lavarout a ra" (p. 32), *mé é cargooff* "me e gargo" (p. 40), *me ho seruigoff* "me ho servijo" (p. 43), *hac è ágraaff* "hag eñ a ra ?" (p. 44), h.a. Hervez PIETTE, p. 128, e ve aet /v/ da [~v] gant ur sonenn fronellek wirion "as recently as the 13th or 14th cent.", met ur soniad e oa ar sonenn fronellek, ha n'eo ket ur vouezhiad, betek dibenn marevezh ar c'hrennvrezhoneg, ar pezh zo prouet gant an enklotennou evel /af av añ/. Bremañ avat, ez eus mouezhiadoù fronellek gwirion /ã õ ë ï ÿ/, sk.

*Daoust e kav d'it 'hellfes bezañ /bezã/
Talvoudus en douar bras-mañ /mã/
(Ernault, *Gwerziou Barz ar Gouet* 6)*

*Eur pautr yaouank, hag eñ goall-glañ /glã/
Dre 'r c'hood ker d'e vloaio kentañ /kentã/
(Ernault, hv. 206)*

met kv. :

*Ha dre se pan leaff, ez caffaff am haual M. 2055
/a dre se pan leañ eð kavañ a m hañval
En huehuet á credaff, han diuezaff affet M. 1191
/en xwexved a gredañ a n° diweθañ a fed/*

§ 3. Disoc'h.

Diwar ar studienn-mari e c'haller dezastum n'eus nemet div gevvouezhiad c'hwezh gweuz-dent, //f// ha //v//. Pa ra FALC'HUN, en e studioù eus teodyezh ar Vourc'h-Wenn, gant teir mouezhiad /f/, /f/, /v/, emañ ar gwir gantañ *evit a sell ouzh e deodyezh*, met e feur ebet evit ar brezhoneg evel yezh. Da skouer, pa lavar ez eus ur blotadur /f/ > /f/ (ar pezh zo bet aroueziet gant ar skrivad 'f gant tud zo), e tisoñj n'eo /f/ nemet un hanterer war-zu /v/ (sl. § 1.3). A-dostoc'h e vo studiet ar gudenn-se en ezkentel war ar c'hemmadurioù a heuilh.

Pa geñverier ar framm hag ar skrivadur e teuer da'n daolenn-mañ :

- | w | skrivet *w* (*gwelout*), *o* (*neoazh*) ha dreist-holl *v* (*evitanñ*);
- | f | skrivet *f* (*falz*);
- | v | skrivet *v*;
- | ñ | skrivet *v*, o talvout //v// evel kemmadur //m// derou-ger, a-wezhioù e kreiz ur ger (*neved*) ; ñv //~v// e-kreiz (*kleñved*) pe e dibenn ur ger (*klañv*) ; ñ //~// en anorioù-kadarn hag en dereziou-uhelañ (*debriñ*, *brasañ*).

=====

EZKENTEL

A-zivout ar c'hemmadurioù

Rouestlet meurbet eo kudenn ar c'hemmadurioù brezhonek hag amañ ne vo roet nemet un alberz anezhe.

War ar skeudenn IV e weler un diñs ABCDEFGH, an tu CG o vezañ astennet e GO. Da'r plaenennou e vo roet an anvioù-mañ :

ABCD : plaenenn ar stankennoù ;
EFGH : plaenenn ar c'hwezhennoù ;
ABFE : plaenenn an amglevennoù ;
DCGH : plaenenn an heglevennoù ;
BCGF : plaenenn ar gwanennoù ;
ADHE : plaenenn ar c'hreñvennoù.

Ar regenn GO a vo graet anezhi regenn ar fatadur.

Pep soniad a vo termenet evel kenvevenn teir flaenenn, da skouer [g] evel kenvevenn plaenennou ar stankennoù, an heglevennoù hag ar gwanennoù, ar pezh a zidermer. [g] evel ur stankenn wan-hegley.

1. – Ar blotadur, ent-soniadoniel, a c'hell bezañ skeudennet gant an treuzvegennoù AC ha DG
2. – Ar c'hwezhadur a vo merket gant AE.
3. – An neptuekadur e dibenn ar gerioù dirak un arsav-komz, gant AB, CB, EF, GF.
4. – Ar c'haletadur gant CA.

Ouzhpenn ar c'hemmadurioù-mañ e ranker ober anv iveau eus ar blotadur a c'hoarvezas er 5t ktvd. er sonennoù etresonennel e-kreiz ar gerioù, a vo aroueziet gant AC ha CG (ha n'eo ket DG evel en 1°, sl. *Preder* 71 26).

Bez' ez eus iveau ha dreist-holl ar pezh hon eus anvet "an eil gwanadur" hag a vo aroueziet gant EH, HG, AC.

Ur wezh an amzer ez-eus tud a c'houlenn perak ne arouezier ket er skrivadur-ar c'hemmadurioù [s] > [z], [f] > [f̄], h.a. Eeun eo ar respont peogwir ez int nevez er yezh ha ne zegasont peurliesañ nemet un nebeut-nebeut a stlenn.

Rouez kenan e oa /f/ en henvrezhoneg (sl. VBEG 147hh.), o tont diwar un nebeut gerioù latin pe eus strolladoù kensonennou. N'eus tra hol lakafe da grediñ e veze graet un diforc'h gwezhall etre, lakomp *e felc'h* hag *he felc'h*, ha bremañ ne vez ket diforc'het

kennebeut rak mar tro a-wezhiou, *e felc'h* da [e ſely e vely] e c'hoarvez kernend-all, en hevelep teodyezhouù, gant *he felc'h* : n'eus gounid stlenn ebet neuze ; un douelladenn eo ar skrivad 'f, ha gwashoc'h c'hoazh e vije bet skrivañ v; sk. *e ved* o taveiñ da *bed*, *med* ha *fed* ! Merkomp iveauz n'eus roud ebet eus un hevelep kemmadur e kembraeg.

Evit a sell ouzh *s/z*, nevez eo iveauz – daveiñ a reomp d'hor studienn e *Preder* 79-81 137-8 – ha pell eo a vezañ gounezet an holl vrezhonegva. El lec'hioù ma kemmer e [z] an holl c'heriou o kregiñ gant /s/, eo anat n'eus stlenn ebet gounezet pa skriver *z* bep tro e-lec'h *s*.

Heñvel eo evit [x] / [χ], pa soñjer dreist-holl ne gaver /x/ e penn-derou ur ger nemet er strollad /xw/.

Evit an tri anezhe, merzhomp iveauz n'eus ger ebet - nemet amprestadennouù nevez diwar ar galleg pe zistresadurioù - o kregiñ gant [v z y] hag anat eo ez eo kadarnaet ar blotadur dre e geneneb ar c'haletadur.

Gwezhall e veze notaouet ur c'hemmadur ch/j - ha marteze e vez c'hoazh gant tud zo. Amañ e vez bihanoc'h c'hoazh ar stlenn gounezet, rak ar c'heveleboù stankennek a yank peurliesañ. Ar reizhiad soniadoniel klok a vije :

c	ç	ſ	ſ
j	ʒ	ڇ	ڙ

FALC'HUN (sl. *Sav* ha SCB) a glaskas tennañ korvo eus ar stavnennouù, o verkañ, da skouer e kaved [tri ſi:] lec'h ma tistaged [ci:] evit *ki*: anat eo n'eus amañ nemet fedoù lec'hiel-tre (sl. SCB 87). Ne ro skouer ebet eus *[tri ſi] a ve heñvel ouzh [tri ſen°].

Anadenn an eil gwanadur a laka da emdreïñ evel-mañ :

a) /PP/ > [Φ] → [f] > [ڦ] > [v]	b) [v] > [Ø]
/tt/ > [θ] → [s] > [ʂ] > [z]	[z] > [Ø]
/kk/ > [x] > [ڦ] > [y]	[y] > [Ø]

* (Amañ ez eus bet graet gant emdroadur ar BrKLT, heñvel e c'hallfe bezañ skrivet evit BrE. gant ma vo, sk. erlerc'hiet [χy] ha [y] ouzh [f] ha [v]).

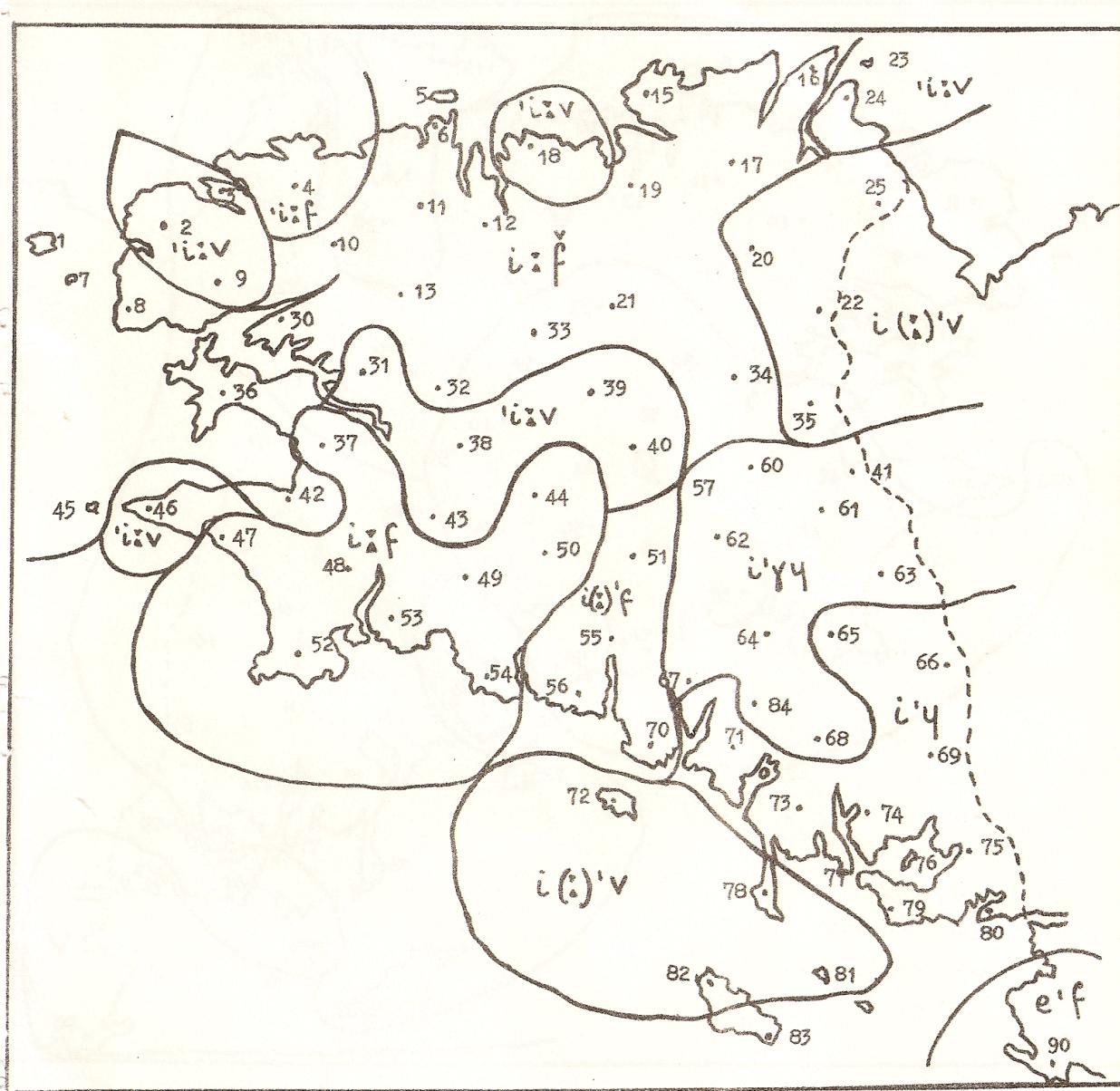
Kavet e vo an taolennoù war ar sk. IV 1, 2, 3, 4.

Pa zistroomp avat da'r savboent mouezhiadoniel, ha n'eo ket soniadoniel ken, em gavomp dirak ur reizhiad kalz eeunoc'h en hon eus treset war ar skeudenn IV 5 :

c'hoarvezout a ra eus ar blaenenn ACGE. Eno ne zalc'her kont ebet eus an eil gwanadur, ha n'hon eus miret GO nemet evit kounaat ez eus bet /g/ > /ɣ/ > /Ø/ e-kreiz ar geriouù. Evit abegoù treadegel iveau hon eus miret /θ ð/ e-lec'h /s z/.

)) o ((

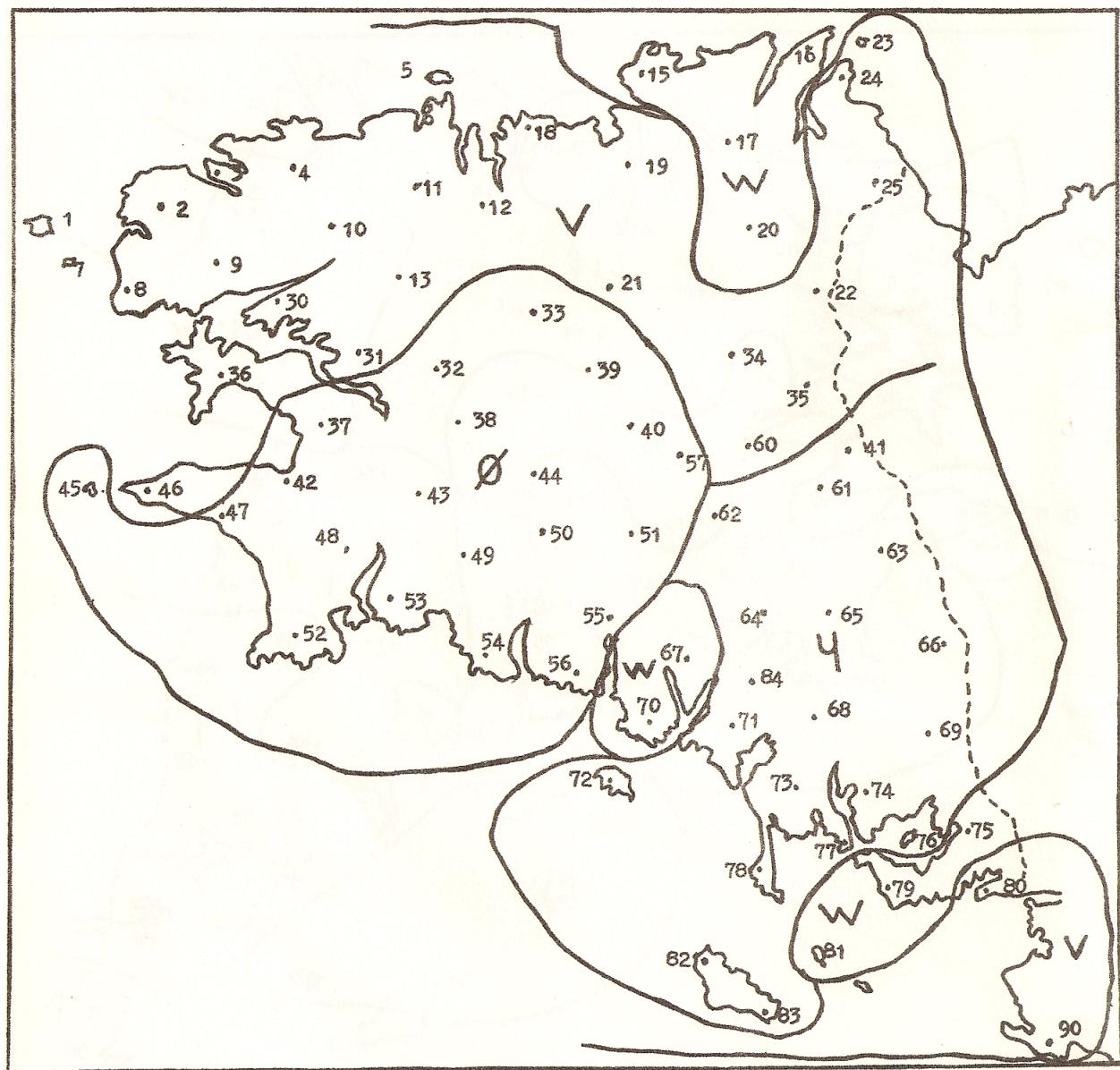
GOUELED BREIZH

Yezhkartenn Nn. 101 : ifern

Skeudenn I

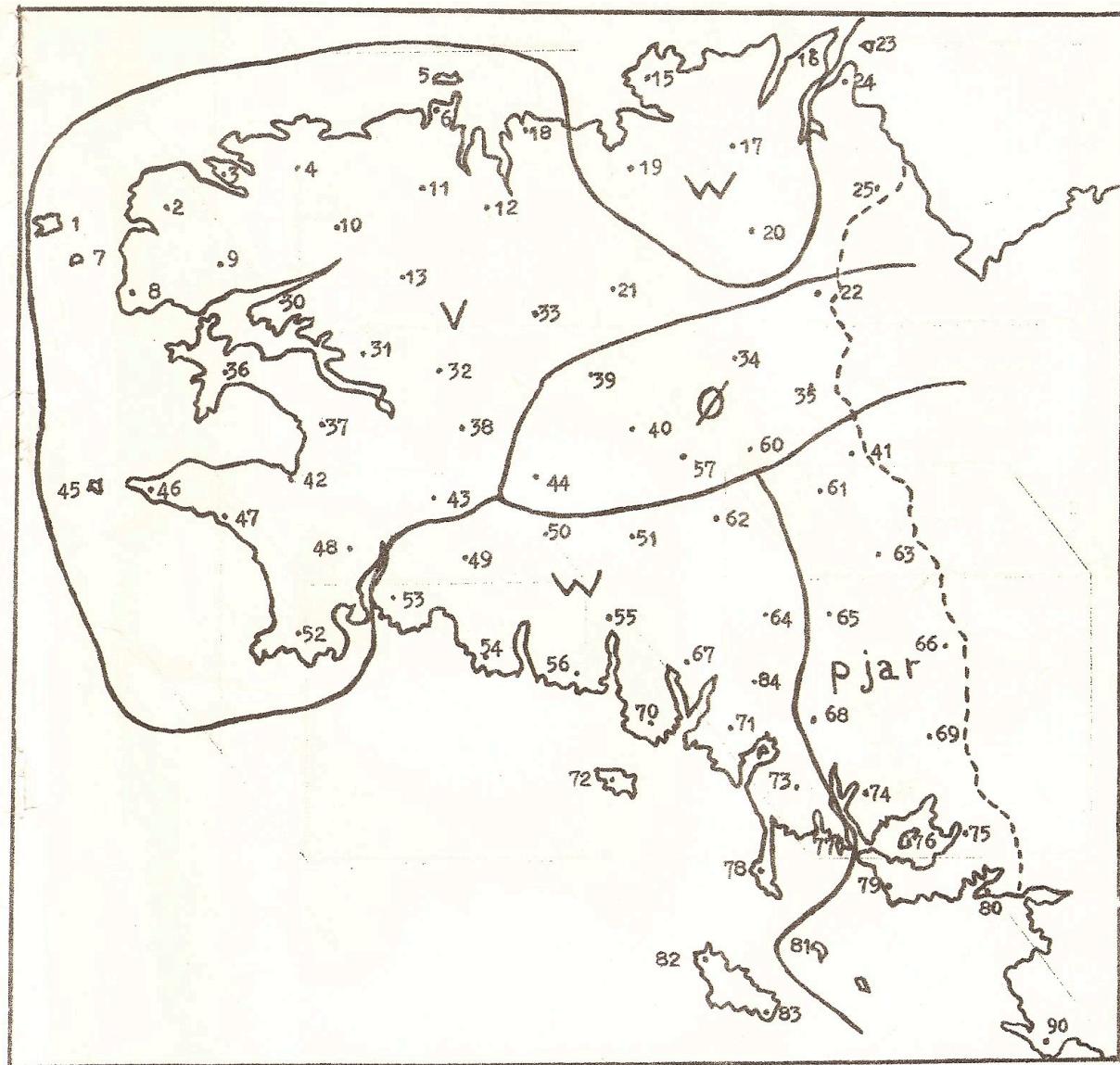
GOUELED BREIZH

Yezhkartenn Nn. 21 : *avel*

Skeudenn II

GOUELED BREIZH

Yezhkartenn Nn. 21 : pevar

Skeudenn III

